

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»**

Факультет соціології і права

Кафедра соціології

«На правах рукопису»
УДК 316.485.26

До захисту допущено:

Завідувач кафедри

_____ Павло ФЕДОРЧЕНКО-КУТУЄВ

« » січня 2024 р.

Магістерська дисертація

на здобуття ступеня магістра

**за освітньо-професійною програмою «Врегулювання конфліктів та
медіація»**

зі спеціальності 054 «Соціологія»

**на тему: «Ідеологія ненависті як чинник російсько-української війни 2014-
2023 років»**

Виконала:

студентка II курсу, групи СЛ-21мп
Лініченко Валерія В'ячеславівна

Науковий керівник:

Доцент кафедри соціології,
кандидат політичних наук, доцент
Багінський Андрій Владиславович

Рецензент:

Професор кафедри теорії і практики управління,
доктор економічних наук, професор
Войтко Сергій Васильович

Засвідчую, що у цій магістерській
дисертації немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних посилань.
Студентка _____

Київ – 2024 року

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Факультет соціології і права
Кафедра соціології

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Спеціальність – 054 «Соціологія»

Освітньо-професійна програма «Врегулювання конфліктів та медіація»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

___ Павло ФЕДОРЧЕНКО-КУТУЄВ

« « січня 2024 р.

ЗАВДАННЯ
на магістерську дисертацію студенту
Лініченко Валерії В'ячеславівні

1. Тема дисертації «Ідеологія ненависті як чинник російсько-української війни 2014-2023 років», науковий керівник дисертації Багінський Андрій Владиславович, доцент кафедри соціології, кандидат політичних наук, затверджена наказом по університету від «24» листопада 2023р. №5369-с
2. Термін подання студентом дисертації: 12.01.2024
3. Об'єкт дослідження: ідеологія ненависті як соціальний феномен.
4. Предмет дослідження: ідеологія ненависті як чинник російсько-української війни.
5. Перелік завдань, які потрібно розробити:
 - розкрити поняття ідеології ненависті та визначити її прояви;
 - проаналізувати функції ідеології ненависті;
 - окреслити ідеологічний конструкт Росії в основних його проявах та тезах та з'ясувати місце українців у ньому;
 - довести інклюзію поняття ідеології ненависті у загальний ідеологічний пласт Російської Федерації;

- з'ясувати акторів ідеологізації російського суспільства та їхні функції у рамках просування ідеології ненависті;
- знайти відповідності у соціальній поведінці росіян та індоктринованих наративах ненависті;
- виокремити роль медіа в пропаганді ідеології ненависті загалом та дослідити її цілі щодо українців.

6. Орієнтовний перелік графічного (ілюстративного) матеріалу

7. Орієнтовний перелік публікацій

8. Дата видачі завдання: вересень 2023

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання магістерської дисертації	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Визначення напрямку дослідження	Жовтень 2022	Виконано
2	Формування джерельної бази дослідження	Листопад 2022 -січень 2023	Виконано
3	Складання розгорнутого плану	Лютий 2023	Виконано
4	Написання вступу до роботи (визначення об'єкту, предмету, мети та завдань)	Березень-квітень 2023	Виконано
5	Підготовка і написання I розділу дипломної роботи (Ідеологія ненависті як соціальний феномен)	Травень-червень 2023	Виконано
6	Написання II розділу дипломної роботи (Ідеологія ненависті як засіб впливу російської політики)	Липень-серпень 2023	Виконано
7	Написання III розділу(Практична реалізація тез ненависті у контексті російсько-української війни), висновків та коригування списку літератури.	Вересень 2023-січень 2024	Виконано
8	Передача магістерської дисертації на кафедру	12.01.2024	Виконано

Студент

В.В. Лініченко

Науковий керівник

А.В. Багінський

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	5
ВСТУП.....	7
Розділ 1. ІДЕОЛОГІЯ НЕНАВИСТІ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН	12
1.1 Ідеологія ненависті як складова соціальної реальності	12
1.2 Функції ідеології ненависті	22
1.3 Вплив ідеології ненависті на збройні конфлікти.....	33
Розділ 2. ІДЕОЛОГІЯ НЕНАВИСТІ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ РОСІЙСЬКОЇ	
ПОЛІТИКИ	41
2.1. Ідеологічні елементи ненависті у російській політиці.	41
2.2. Індоктринація ідеології ненависті: від дитинства до глобального	
медіа-простору.	56
2.3 Роль медіа та символів у контексті російської пропаганди ненависті	65
Розділ 3. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕЗ НЕНАВИСТІ У КОНТЕКСТІ	
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	73
3.1 Вплив ідеологічних наративів ненависті на соціальну поведінку	
росіян.	73
3.2 Аналіз інформаційного простору на предмет тез ненависті	88
ВИСНОВКИ	98
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	101
ДОДАТКИ.....	114

АНОТАЦІЯ

Лініченко В.В. Ідеологія ненависті як чинник російсько-української війни 2014-2023 років. Магістерська дисертація за спеціальністю 054 Соціологія. – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кафедра соціології. – Київ, 2023. – 117 с

Дана дисертація присвячена дослідженню теми ідеології ненависті в Росії по відношенню до українців, що стала чинником російсько-української війни 2014-2023 років. В роботі концептуально розглядається питання ідеології ненависті як соціологічного феномену. Для розширення основної теми були проаналізовані основні функції та прояви ідеології ненависті, а також з'ясовані шляхи її індоктринації та ідеологізації в суспільстві. У роботі було виявлені особливості ідеологічної системи Росії та місце ідеології ненависті в координатах політичної доктрини. Була проведена аналітика ключових агентів індоктринації ненависті та візуальних символів ідеології. Були встановлені специфічні маркери, які б свідчили про індоктринованість російської ідеології ненависті у суспільство та проведений аналіз наративів пропаганди в інформаційному просторі, а саме у медіа, літературі та ЗМІ.

Ключові слова: ідеологія, ідеологія ненависті, Росія, Україна, імперіалізм, нацизм, шовінізм, пропаганда, насильство

ABSTRACT

Linichenko V.V. Ideology of hatred as a factor of the Russian-Ukrainian war of 2014-2023. Master's thesis in the speciality 054 Sociology - National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», Department of Sociology - Kyiv, 2023 - 117 p.

This dissertation is devoted to the study of the ideology of hatred in Russia towards Ukrainians, which became a factor in the Russian-Ukrainian war of 2014-2023. The paper conceptually examines the issue of hate ideology as a sociological phenomenon. To expand on the main topic, the author analyses its main functions and manifestations, as well as the ways of its indoctrination and ideologisation of society. The study identified the peculiarities of Russia's ideological system and the place of hate ideology in the coordinates of political doctrine. The key agents of hate indoctrination and visual symbols of the ideology were analysed. Specific markers were identified that would indicate the indoctrination of Russian hate ideology into society and the analysis of propaganda narratives in the information space, namely in the media, literature and mass media, was carried out.

Keywords: ideology, ideology of hatred, Russia, Ukraine, imperialism, Nazism, chauvinism, propaganda, violence

ВСТУП

Російсько-українська війна перевернула сприйняття миру 21-го століття на геополітичному ландшафті. Століття, яке б мало бути вісником демократії та відмови від збройного насильства перетворилося у чергове протистояння цінностей та світів. Напружений збройний конфлікт почався «під боком» у міжнародних організацій, які ставили собі за мету передбачати та запобігати збройному насильству. Російсько-українська війна 2014-2023 років стала одним з найжорстокіших конфліктів сучасності та повпливала не лише на сторони збройного конфлікту, але й на весь геополітичний ландшафт загалом. Даний конфлікт прийнято пов'язувати з політичними, культурними або ж економічними передумовами, проте все почалося із тривалого формування Росією ідеології ненависті шляхом трансляції наративів тривалий час.

Ідеологія ненависті, трансльована Росією стосується різних аспектів: метаморфізму історичних подій, релігійних деномінацій та цінностей, націоналізму, пропаганди ненависті до західного світу, ідеї імперіалізму тощо. Саме ідеологія ненависті стала каталізатором збройного протистояння, причиною легітимізації насильства та масової підтримки збройної експансії та окупації територій.

Актуальність дослідження полягає у тому, що тема залучення ідеології ненависті як чинника російсько-української війни є недостатньо опрацьованою у науковому колі як України, так і світу. Коли серед спеціалістів йде мова про геноцид у Руанді, арабо-ізраїльську війну, Другу Світову війну та інші, то відзначається, що включення ненависті у державний ідеологічний постулат стає ключовим фактором який призвів до масового насильства та конфлікту загалом. Росії тривалий час вдавалося видавати агресію перед міжнародним середовищем за захист російськомовного населення та турботу про нього, апелюючи до порушення їхніх прав через події та реформи в Україні - Євромайдану (2014), створення Православної Церкви України, прийняття Закону про мову (Про забезпечення функціонування української мови як державної, 2019).

Новизна даної роботи полягає у доведенні включеності ненависті по відношенню до українців та української державності в ідеологію Росії, що і стало однією з причин російсько-української війни, поруч з тим що, що чинниками збройного нападу були соціальні, економічні та політичні проблеми всередині України. Для цього необхідно з'ясувати яким чином загалом функціонує ідеологія ненависті і як вона проявляється в політиці та громадській думці Російської Федерації. Таким чином, вдасться докорінно зруйнувати міфи про «кращі наміри» РФ та дасть більш глибокого розуміння стратегіям протидії поширенню пропаганди Росії в Україні та світі.

Проблема дослідження полягає у непропрацьованості ідеологічного погляду на російсько-українську війну на протигагу позиції щодо отримання економічної та геополітичної вигоди. При всій багатовимірності робіт присвячених ідеології ненависті у теоретичному описі та проявах у різних суспільствах, на науковому рівні залишається проблема неповноти інформації щодо виокреслення ідеології ненависті як чинника російсько-української війни.

Наукова розробленість проблеми дослідження: дослідження ідеології ненависті є міждисциплінарним - природу групової ненависті досліджують психологи та соціальні психологи, соціологи та політологи. Специфіка дослідження соціологією ідеології ненависті полягає у тому, що зазвичай вона аналізується у контексті певних конфліктів, воєн та геноцидів, що мають соціальні причини та наслідки. Серед тих, хто розглядав злочини на ґрунті ненависті були Levin і Nolan (1992), Goldhagen (2009) досліджував геноциди ненависті та елімінаціонізм. Дегуманізацію і слухняність досліджували Haslam (2006), та сумісно з іншим автором Haslam & Reicher, (2007, 2011). Злочини та насильство на ґрунті ненависті аналізували Staub (2005), Matulewska & Gwiazdowich (2022), Medoff (1999), Milton (2006) та інші. У даній праці також будуть загадані дослідження Yanay (2013) як загальна оцінка психологічного феномену ідеології ненависті, Bar-Tal, & Halperin (2012), Halperin & Zafran (2012) як дослідників рис ідеології, Arendt (1969), Malešević (2011), Umland (2011), як

дослідники соціології ненависті, також розглянута теорія світового поділу Бжезінський (2000) та інші праці. Серед українських дослідників російсько-української війни можна виокремити Bahinskyi & Zaiets (2023), Бушанський (2015), Гула & Голота (2021), Козловець (2007).

Об’єкт дослідження: ідеологія ненависті як соціальний феномен.

Предмет дослідження: ідеологія ненависті як чинник російсько-української війни.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертація написана в рамках ініціативної науково-дослідної теми кафедри соціології «Соціологічні та політологічні дослідження конфліктів в контексті динаміки модерну: від теорії до врегулювання» (реєстраційний номер: 0122U202039), керівником якої є професор, доктор соціологічних наук Павло Володимирович Федорченко-Кутуєв.

Метою дисертації є довести прояви ідеології ненависті, механізми її індоктринації у російське суспільство та вплив на початок масового насильства у російсько-українській війні. Робота дасть змогу оцінити комплексність поняття та зрозуміти його функціонування як чинника російсько-української війни 2014-2023 років до початку агресії та особливості проявів вже під час воєнних дій.

Для того щоб реалізувати мету необхідно дослідити ідеологію сучасної Російської Федерації з імперіалістичними та шовіністичними амбіціями, якими вона керується для створення екологічного клімату для виправдання та підтримки насильства в очах своїх громадян відносно українців.

Завданнями цієї роботи є:

- розкрити поняття ідеології ненависті та визначити її прояви;
- проаналізувати функції ідеології ненависті;
- окреслити ідеологічний конструкт Росії в основних його проявах та тезах та з’ясувати місце українців у ньому;

- довести інклюзію поняття ідеології ненависті у загальний ідеологічний пласт Російської Федерації;
- з'ясувати акторів ідеологізації російського суспільства та їхні функції у рамках просування ідеології ненависті;
- знайти відповідності у соціальній поведінці росіян та індоктринованих наративах ненависті;
- виокремити роль інформаційного простору в пропаганді ідеології ненависті загалом та дослідити її цілі щодо українців.

Методи дослідження. Для вирішення задачі щодо окреслення ідеології ненависті як чинника російсько-української війни було використано низку методів загальнонаукового та специфічно - соціологічного пізнання серед яких: метод наукової дедукції (для окреслення російської ідеології в цілому та ролі ненависті у ній), метод синтезу (для концептуалізації понять «ідеологія», «ідеологія ненависті» та «рашизм»), метод порівняння (для приведення прикладів схожості російської ідеології ненависті та нацизму). порівняльно-історичний метод (для відслідкування історичної еволюції політичної ідеології Росії).

Емпіричною базою дисертації є вторинний аналіз інформації на основі соціологічних досліджень (опитувань та особистого інтерв'ю) російської АНО «Левада-Центр» за 2014, 2016, 2021 та 2023 років. Аналіз вторинних даних дослідження дезінформації в українському медіа-просторі «Детектор-медіа» у рамках проєкту «дослідження ДМ» та метод дискурс-аналізу російських ЗМІ.

Новизна одержаних результатів

У дисертації було отримані результати, які характеризуються новизною у дослідженні даної теми:

- уперше здійснено цілісний аналіз російської ідеологічної системи у контексті ідеологізації та індоктринації ненависті у суспільство.

- була доведена іманентність російської політично-ідеологічної системи, яка формується через плинність історії.
- було проведене дослідження маркерів, які виражали шовінізм російського суспільства на ранніх стадіях збройного конфлікту.

Практичне значення одержаних результатів:

Дослідження може послужити доказом для міжнародного співтовариства функціонування у Росії ідеології ненависті до українців, щоб у майбутньому протидіяти їй ефективніше. Також, поінформованість про стратегії індоктринації ненависті допоможуть збільшити поінформованість та фільтрацію наративів ненависті.

Апробація результатів дисертації:

Результати роботи були висвітлені у науковій статті фаховому періодичному виданні: «Ознаки геноциду в російсько-українській війні» (Багінський & Лініченко, 2023)

Структура магістерської дисертації зумовлена логікою дослідженні і складається із вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи- 117 сторінок, з них основного тексту 94 сторінки. Робота містить 8 рисунків, 4 таблиці та 5 додатків. Список використаних джерел містить 117 найменувань.

Розділ 1. ІДЕОЛОГІЯ НЕНАВИСТІ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН

1.1 Ідеологія ненависті як складова соціальної реальності

Ідеологія ненависті перш за все це чітка багатопланова система переконань, стереотипів та поглядів, спрямована на підтримку ворожого ставлення та ворожнечі по відношенню до представників іншої групи, об'єднаною між собою основною ознакою. Такими можуть бути: стать, раса, національність, релігія, етнос, тощо. Дана проблема особливо гостро постала у XX-XXI століттях, коли світ відійшов від імперіалізму і тому «загарбницька війна» стала неприпустимою. Найжорстокішим прикладом війни на ґрунті ідеології ненависті стала Друга Світова війна у контексті якої відбувався Голокост. Проте, ідеологія ненависті могла проявлятися і більш завуальовано, до прикладу Голодомор 1932-1933 років на території України та поза межами Української РСР у місцях проживання етнічних українців та території сучасної Російської імперії. Потреба влади у легітимізації своїх дій останнє століття призвела до того, що поширення ідеології ненависті стало розповсюдженим явищем у політичних, економічних та релігійних конфліктах, адже це дозволяє залучати великі суспільні групи, підбурюючи агресію та ненависть по відношенню до «інакших». Політтехнології концентруються на підкресленні відмінностей іншої групи, створення з неї «ворога» через них, що у подальшому може призвести до ворожості, стереотипізації та моралізації насильства відносно «ворогів»

Перш за все, перед розглядом самого поняття ідеології ненависті необхідно звернутися до того, що під собою несе поняття ідеології. Вперше воно було описане як комплексне явище у книзі А. Десгюста де Трасі «Елементи ідеології» у часи Французької революції. У його позиції ідеологія це наука або ж форма свідомості, яка продукується та поширюється у суспільному просторі. Це дає підґрунтя для формування більш важких матерії та інституцій у світі таких як політика, етика, тощо (Тур, 2007, 53-54) Взявши до уваги праці Дж.Локка, сенсуаліста Етьє Бонно де Кодільяка та Фр. Бекона автор виокремив у поняття

ідеології в декілька ключових ознак, за якими і можна відділити політичний курс, працю ідеаліста чи інші публіцистичні чи політичні твори від ідеології:

1) в ідеології міститься вичерпна картина пояснення та осмислення світу і людини у ньому.

2) встановлення пояснень та програми соціальної та політичної організацій.

3) нова програма - це боротьба проти існуючого ладу.

4) залучення широкої громадськості до ідеології .

5) прагне створити прихильників, які будуть готові перетворювати світ у рамках ідеології (Cranston, 1999).

Коли наукове середовище розглядає ідеології, то є два можливі варіанти аналізу: як концепт, до прикладу праці К.Маркса, або ж як явище, у тому випадку, коли ідеології реалізуються у дії (ленінізм). Коли йде мова про ідеологію ненависті, то необхідно аналізувати її як явище. Ідеологія не існує та не поширюється незалежно від акторів, або ж поза межами соціальних інститутів, це явище, яке спрямоване на об'єднання людей та у певних випадках на створення фронту протистояння іншій, «ворожій» групі. Хоча ідеологія К.Маркса дійшла до реалізації у край спотвореному вигляді, проте, саме його праці вплинули на розуміння багатоповерховості та комплексності поняття ідеології. Завдяки працям К.Маркса ідеології припинили сприйматися як спекуляція та частина психологічного буття індивіда, а перетворилася у всеобіймущу структуру мислення, характерну для історичних періодів та формацій. Також, відійшовши від психологічного дискурсу сприйняття ідеології К.Маркс показав інакшу її частину: необхідність специфічного уніфікованого методу аналізу ідеологічних понять її носіями. Тобто, структура політичної ідеології є такою, що задля її існування необхідні не лише інтроспективні ресурси такі як індивідуальні психологічні характеристики та когнітивні спотворення індивіда, але й система, що існує поза людським розумом, тобто

суспільство, яке буде створювати специфічні структури та інституції, які продукуватимуть уніфікований понятійний та ціннісний апарат. У контексті дослідження ідеології ненависті утвердження даної інформації є вкрай важливим, адже свідчить про те що ідеологія ненависті не є тим, що існує в індивідуальній людській психіці, але й є загальним для певної групи соціальним методом спотворення через аналіз та оцінку інформації суспільних явищ (Рікер за Марксом, 2005, 200-201).

Однією з найвпливовіших фігур у дослідженні ідеології ненависті та злочинів на ґрунті ненависті є Е.Стауб. Він підтверджує, що необхідність поділу на «наші» та «інші» завжди було у людській природі і це відбувалося по ключовим параметрам зіткнень цінностей груп. Такий поділ має у собі дві ключові причини:

- 1) група, що просуває ненависть хоче бачити світ у світлі власних ціннісних орієнтацій
- 2) вони бояться, що «інші» несуть у собі небезпеку на особистісному та колективному рівнях.

Психологія ненависті така, що люди, які почувають себе більш незахищено у суспільстві, мають менший доступ до ресурсів та привілеїв, ніж інші та хочуть перевернути сферу суспільних відносин, змусивши почуватися домінуючу групу на власному місці зменшивши її чисельність, положення у суспільстві, або що (Staub, 2005, 53-54).

Ідеологія ненависті не починається із відкритих заяв про необхідність домінування однієї групи над іншою. В основі кожної ідеології ненависті лежить якась «велика» ідея про ідеальний світ, зміну суспільних відносин у сучасному для того, щоб нація або ж все населення Землі могло жити у ідеальному світі. Популізм та ідеалізм є першими засобами до якого вдаються пропагандисти ідеології ненависті. Проте, кожна з них має містити образ «ворога», усунувши якого вдасться реалізувати плани на краще життя. «Ворогу» приписують низку

негативних ознак: він поганий, злий, лицемірний, не помічає наших страждань і не допомагає нам, він ненавидить нас, тощо.

Зазвичай про ідеологію ненависті не говорять до того як певні режими перетворюються у неї та впливають на загальний геополітичний ландшафт. Причин тому може бути безліч: непомітність ненависті в ідеології для тих, хто знаходиться поза межами її впливу, замовчування злочинів всередині режиму та недостатність їхніх доказів, замало доказів екстернального впливу ідеології на світ, що не дозволяє втручання, яке також може стати приводом для формування такої ж ідеології але з іншого боку, тощо. Тому, вчені говорять про кожен кейс окремо та найменують його інакше для того, щоб підкреслити індивідуальні відмінності. Якщо казати про те, що містить у собі поняття ідеології ненависті необхідно апелювати до окремих ідеологій: расизм, ксенофобія, антисемітизм, нацизм та фашизм, тощо. Всі вищеперелічені ідеології мали різні об'єкти та суб'єкти, але вони об'єднуються у ряді ключових ознак, які будуть розкриті у цьому розділі.

У контексті деяких конфліктів ненависть виступає продуктом основної ідеології, таким прийнято вважати, наприклад, Голокост організований Третім Рейхом. Проте метою цієї роботи є доведення того, що саме ненависть до певної групи, що лежить в основі політичної ідеології і є першопочатковими поштовхами до насильства та сприйняття «ідеального світу» без тієї чи іншої групи.

На особистісному рівні ненависть є тим, що руйнує особистість. Соціальна реальність та пропаганда тісно переплітаються з особистим досвідом, почуттями, переконаннями та ідентичністю ненависника, що і дає потенціал до більш радикальних дій, а насильницький акт у свою чергу також є актом ненависті (Navarro, 2013, 11). У XXI столітті була ціла низка конфліктів, терористичних актів на ґрунті ненависті: палестино-ізраїльський конфлікт, теракт 11.09.2001, геноцидні дії Росії в російсько-українській війні. Не можна стверджувати, що саме такий тип конфліктів сформувався у третьому тисячолітті, адже Друга

Світова війна, Голодомор на території України 1932-1933 років, геноцид тутсі у Руанді (1994) та мая у Гватемалі (1980-ті) доводять, що конструювання ненависті як політичної ідеології не з'явилося нізвідки у наш глобалізований час, а й у певній мірі є невід'ємною складовою конфліктів. Проте, за детального розгляду кейсів стає зрозумілим, що у даних випадках саме антогонізм до певної групи був провокуючим до конфлікту фактором, а не його наслідком.

Коли йдеться про ідеологію ненависті необхідно також звернути увагу на те, що ненависть спричиняє насильство у будь-яких можливих його проявах. Конструювання політичної ідеології ненависті не є раптовим та ірраціональним бажанням верхівки, а є комплексом кроків вигідних для утримання та розвитку. Відома політологиня Г.Арендт у своїй книзі «Про насильство» звертає багато уваги на маніфестації ідеології Леніна, революції та війни, які авторка синонімізує зі словом насильство. Вона також відповідає на запитання про взаємозв'язок технологічного розвитку та використання насильства. За словами дослідниці, нищівний потенціал озброєнь досяг такого рівня, що жодна політична чи гуманітарна мета не може виправдати його використання на гуманітарному рівні. Тобто, для того, щоб мати вагомий важелі для використання тих чи інших насильницьких методів треба сконструювати і ціль. Роззброєння держав неможливе поки вони є суверенними та національними, а більш провідного заходу для вирішення спірних запитань, ніж наявної зброї ще не вигадали. Досвід війни у 1914-1918 роках зробили насильство непривабливим у зовнішньополітичних справах, проте це стало інструментом для здійснення влади у революційних рухах, адже викривлена комуністична ідеологія не припинила використовувати його досягнувши влади пролетаріату, а створила завдяки ньому тоталітарний режим (Arendt, 1969: 3 -11).

Демократичні режими переживають кризу стосовно протистояння та попередження ненависті. Країни-альтруїсти, що пропагандують та намагаються побудувати демократію повсюдно виступають тими ж країнами-гегемонами, які задля досягнення своїх цілей вдаються до злочинів ненависті. З одного боку,

акти, що спрямовані на знищення цивільного населення терористами- це злочини з ненависті, що засуджуються світовою спільнотою, такі ж дії від «вісника демократії» радше будуть оцінені як благо для підтримання правопорядку, світової безпеки та демократії.

Необхідно також звернутися до того чим відрізняється простий злочин від злочину на підставі ненависті. Основною ознакою є те, що ненависть у даному випадку формується не на підставі особистої неприязні до певної людини чи групи людей, об'єднаних випадком, що зробило її ворожою; ненависть поширюється на великі суспільні кластери, що об'єднані спільною ознакою-расою, етносом, національністю, релігією, статтю чи гендером, тощо (Medoff, 1999, 954).

Повертаючись до попереднього абзацу, ненависть продукує «безособистісне насильство», де особисті ознаки об'єкта ненависті, такі як: параметри зовнішності, характер, матеріальне благополуччя не грають жодної ролі на протипагу належності до тієї чи іншої соціальної групи. Злочинець, що робить протиправні дії у даному випадку керується ідеєю не розправи чи отримання матеріальної вигоди від вчиненого, а власною ідеологічною системою координат, що узагальнює всіх представників групи-об'єкту ненависті та приписує кожному учаснику набір ворожих ознак. Ненависть такого типу робить людей несприйнятливими до аналізу символічних знаків, що ми отримаємо від людини, чим повністю унеможлиблює емпатію (Martínez та ін., 2022).

Однією з найвідоміших книг, яка описує ідеологію ненависті як цілісний концепт є книга «Ідеології ненависті: психічна сила дискурсу» соціологині Нізи Янай. У своїй праці вона підкреслила що створення ідеології ненависті є захисним механізмом в особистому або ж політичному контексті (Yanay, 2013, 2). Тому, модернізуючись ненависть та її просування стало двоякою ідеологією, адже вона могла бути використана як і з боку пригнобленого для підсилення своїх сил, так і з боку гнобителя під приводом кампаній за відстоювання демократичних прав та свобод, збереження світової безпеки, тощо. Ідеологія

ненависті легітимізує насильство та тісно переплітає зв'язки між гнобителем та пригнобленим. Якщо це виражається у державі, то між сувереном та опозицією. Ніяка ненависть не є односторонньою та поширюється різними шляхами в обох сторонах конфлікту. Проте, якщо казати про демократичні суспільства, то функціонування різноманітних інституцій, різноплановість рішення та плюралізм позицій можуть викликати почуття антагонізму у певних груп людей, але не ненависті. Тому, можна розглядати ідеологію ненависті як щось, що має багато механізмів та шляхів, що дозволяє їй конструювати саме той ідеологічний пласт, породжений почуттям глибинного пригноблення та антагонізму. Якщо поєднувати даний висновок із сказаним на самому початку, то конструювання ідеології ненависті це те, що забезпечує стабільність у внутрішніх системах конкурентних груп, те, що слугує виправданням деяких дій та перетягує увагу з недоліків системи на себе. Ідеологія ненависті слугує розмежувальним фактором між групами та змушує їх шукати відмінності між собою та закриває очі на виявлення подібностей.

Конструювання ідеології ненависті може бути використане державами для консолідації людських ресурсів, знищення суперників та збереження власної політичної системи. У даному випадку можна звернути увагу на те що ідеологія ненависті у своїй суті, слідуючи Дюркгеймівській теорії, є антагоністом демократії, адже видозмінює органічну солідарність на щось більш наближене до механічної. Для обґрунтування даної позиції можна вивести низку ознак, що б довели, що масові рухи, що є анти- якимись доводять до рівня розвитку первісного суспільства:

- 1) органічна солідарність передбачає поділ праці, у той час коли при механічній люди є самодостатніми і тому приводом для об'єднання є міцні міжособистісні зв'язки. У випадках розвинутих суспільств поділ праці став незамінною складовою й ідеологія ненависті не змінює цей процес, проте, вона творить лідера, «батька нації», «ідеолога» або ж «пророка» і так далі і перетворює носіїв цієї ідеології у тих, хто є подібними до сім'ї.

2) У випадку з механічною солідарністю інституції, які б спонукали до співпраці мають вдаватися до примуса, сили і насильства загалом, у той час коли у випадку з органічною цей процес відбувається добровільно на основі загальної відповідальності щодо гарного життя. Тобто, примус та залякування до яких вдаються ідеології, в основі яких лежить єдина догма з ненависним вектором свідчать про те, що для того, щоб суспільство функціонувало у визначених рамках правителі не нехтують репресіями та залученням насильства, часто публічного.

3) І основна риса - органічна солідарність синонімізує індивідуалізму. У таких випадках саме людина стає центром суспільних відносин, хоча й залежить від них, людина дорівнює цінність. У випадку з механічною солідарністю все відбувається за інакшим принципом: колективні цінності є найвищими, а індивід є лише розхідним матеріалом (Дюркгейм, [1893] 1990).

Ідеологія ненависті може витікати з демократії шляхом заміщення індивідуалістичних цінностей наративами ненависті на рівні когнітивних помилок, що дозволить їх підмінити. Але, у той же час ідеологія ненависті є опозицією демократії, адже передбачає відчуження свободи волі та вибору індивіда через пропаганду та спекулювання на індивідуалізмі.

Ідеологічна влада походить від потреби людини бути віднесеною до певної групи, поділяти норми та цінності, а також брати участь у колективних заходах. Ідеологічна влада може бути релігійною, проте мати і світське підґрунтя у вигляді ідеології. Влада ідеології походить від психологічних особливостей людини - необхідності заповнювати прогалини у середині власної картини світу, пояснювати те, чого на індивідуальному рівні вона пояснити не може. Ідеології приходять у суспільство у кризовий період, коли відбувається криза старих ідеологічних засад про те як необхідно трактувати те, що відбувається у світі. Саме тоді неперевірені теорії ідеального світобудівництва знаходять відгук серед індивідів. За напрямком спрямування для держави такі ідеології можуть бути:

1) трансцендентні. Ті, які прориваються через мережу існуючих інституцій та створюють власну. До таких можна віднести: фашизм, релігійні рухи, еко активізм, тощо.

2) іманентні. Ті, що навпаки закріплюють емоційну та моральну солідарність існуючої владної мережі.

У певних випадках ідеологія може виступати на межі: об'єднуючи та закріплюючи владу просуває ідеї, які будуть руйнувати усталені порядки, до прикладу расизм може об'єднати білошкірих, однак просуває расовий поділ (Mann, 2012, 5-6).

Особливістю сучасного світу є конформізм у свідомості мас всіх верств суспільства загалом. Суб'єкт почуває себе настільки відчуженим, що приймає будь-які нав'язані широким суспільством правила гри для того, щоб у своєму відчуженні злитися з ним (Тур, 2007, 5-6). Проте, не варто забувати про те, що відштовхуючись від системи М.Вебера, сучасний світ мав би знаходитися на шляху до раціоналізму і це також стає наступним механізмом легітимізації ідеології. Зростання рівня власної раціональності у демократичних суспільствах наперекір імперіалістичному або ж феодальному управлінню призводить до зміни як масової свідомості так і структури обґрунтувань соціальної дії індивіда. Так, приймаючи якусь ідеологію індивід керується думками про те, що зміни, які пропонуються зроблять краще для світу та людей у ньому.

Якщо глибше заглиблюватися у теорію М.Вебера (Вебер, 1998, 157-173), то також можна помітити динаміку зміни типу панування у разі індоктринації ідеології ненависті у суспільства. Так, сучасні демократичні держави побудовані на легальному правлінні. Тобто, неможливо заперечувати і вибірковість лідерів, правлячої партії, панування чиновників та бюрократії, політичного плюралізму, якщо розмова йдеться про країни західного світу. Проте, в момент коли ідеологія ненависті має на меті максимально консолідувати суспільство у насильницькій боротьбі проти інших, то перед владою стоїть мета трансформації апарату управління до абсолютної домінації партії або ж лідера над системою задля того,

щоб позбутися плюралізму, а з цим і критичного мислення через легітимізацію, яка виникає із цілераціональної дії індивіда.

Так, система приводиться ідеологами до двох інших систем панування- харизматичної з пізнішою трансформацією у традиційну. Яскравим прикладом у даному кейсі є Корейська народна демократична республіка на чолі з Кім чен Ином. Суспільство, яке перебувало у кризовому стані після окупації Японії та обирало між шляхами свого демократичного чи авторитарного розвитку стало легкою мішенню втручання ідеології, яка б просувала інтереси індивіда у контексті колективістських цінностей, і у той же час ненависть до західного капіталістичного світу. Кім Ір Сен, який був представлений СРСР, партнером Кореї по комунізму, як харизматичний лідер легко здобув прихильність народу, що призвело до Корейської війни проти іншої частини країни, де Лі Син Ман намагався будувати демократію. Поділ країн закріпився, як і харизматичне правління привело до авторитарно-традиційного із ненавистю до демократичних суспільств, яка існує і по наш час (Гомон, 2017).

Насправді, якщо проводити паралелі, то модель поділу Кореї у якому приймав участь Радянський Союз є праобразом окупації території Донецької та Луганської областей України у 2014 році. У випадку України, Росія штучно створила політичну кризу на Донбасі, застосовуючи пропаганду ще до 2014 року. Метою наративів росіян був пошук і створення регіональних ідентичностей та протиставлення їхніх інтересів діям української влади. Залучивши харизматичних політичних діячів-росіян (І. Стрілков-Гіркін, К. Стрємоусов, Д. Пушилїна) на Донбасі Росії вдалося створити з них «борців за самовизначення регіону». До повномасштабного вторгнення у 2022 році російській владі вдавалося приховувати власну інтервенцію та агресію на Донбасі від Заходу під виглядом громадянської кризи в Україні. У той час же, вона мала безпосередній вплив на регіон через самопроголошені Донецьку Народну Республіку та Луганську Народну Республіку, але для міжнародного середовища виступала «миротворцем» (Bahinskyi & Zaiets, 2023, 71).

Отже, ідеологія ненависті це складний механізм взаємодії соціальних факторів. Він включає у себе вплив на масові рухи, спонукання до соціальної дії та переходу її з цілераціональної до ціннісно-раціональної або ж традиційної, вплив на психологічну вразливість індивіда та інші фактори. Ідеологія ненависті може індоктринуватися державами з різних мотивів так само як і бути протрактовані індивідом засновуючись на його суб'єктивних почуттях та емоціях. Також, був встановлений зв'язок між масовим насильством та ідеологією ненависті через доказ систематичності впливу політичної індоктринації та планомірної ідеологізації суспільства. Саме тому, країни, які індоктринують політичну ідеологію ненависті концентруються на перетворенні політичного ладу з демократичного на тоталітарні або автократичні або ж шукають зовнішнього ворога для утримування такої соціальної системи.

1.2 Функції ідеології ненависті

В основі ідеології ненависті лежить ідентичність, як те, що дозволяє індивіду співставляти себе у рамках я-ми-група. «Ідентичність» є наріжним каменем будь-якої політичної ідеології, адже відповідає, перш за все за співставлення індивідом себе з певною групою. В рамках ідеології ненависті не останню роль відіграє концепція національних держав, де єдиновладцем влади є народ або/та нація. Нація - це складний соціальних конструкт, який є не стільки соціокультурним, скільки потужним політичним важелем об'єднання людей. Нація не виникає на підставі гарних умов життя, вона консолідується через процеси пригноблення, дискримінації з боку інших держав, завойовників та інших трагічних обставин у рамках історії. У даному випадку етнос відіграє меншу роль у той час коли національна приналежність є однією з найбільш поширених ідентичностей у світі. Саме конструйований багат шаровий тип національної приналежності змушує індивідів синонімізувати себе із своїм домом та шукати свої корені. Таким чином націоналізм стає впливовим механізмом захисту у випадку загрози, адже поєднує глибинні емоції людини, засновані на екзистенційних почуттях у приналежності до дому та своєї культури

і політичного самовизначення (Larsen та ін., 1995, 167). Так, Французька революція стала можливою через об'єднання «нижчого сорту» проти буржуазії та можновладців, що і стало першим поштовхом до утворення французької нації. У ситуації з СРСР рушієм революції стало конструювання ідентичності робітника у протиставленні з тими, хто їх експлуатує, проте, коли цього стало недостатньо для державотворення, то був створений конструкт квазі-нації, так званої «радянської людини», де мінімізувалася роль етнокультурної ідентичності, як продукту капіталізму. Хоча у дослідницькому середовищі виникають суперечки щодо місць ідентичності та ідеології, проте, неможливо сперечатися з тим, що кожна ідеологія потребує конструкту ідентичності, будь вона етнічною, національною чи релігійною (Maynard, 2015: 21-22). Ідентифікація людини з певною спільнотою допомагає консолідувати групу та відокремлювати себе від інших деякими ознаками та посилатися у певних діях на систему ціннісних орієнтацій та світогляду, сформованих групою.

Останнє століття змінилося положення стереотипів та упередження у теорії соціального знання. Ще століття тому стереотипізація вважалася цілком або образливою або ж тим з чим потрібно змиритися і в думках науковців являла собою явище коли одній групі приписують глузливе положення якихось ознак. Проте, у 1980-х роках Генрі Таджсфел подивився на теорію соціальної ідентичності з іншого боку. «Стереотипізація» та «упередження» в контексті якої являли собою механізми:

- 1) самоствердження групи та індивідів зокрема серед загального соціокультурного середовища шляхом приниження інших груп.
- 2) формування консенсусу думок всередині групи щодо бачення світу. Це дозволяє спростити картину світу шляхом перекладання відповідальності за трактування соціальної реальності з індивідуального рівня на соціальний.

Даний погляд на проблематику дає змогу до аналізу соціальних рухів у контексті приналежності до певної групи. Хоча стереотипи, упередження, афекти та емоції можуть бути приписані психологічному буттю окремої людини,

проте, у випадку ідеології вони є репертуарними інтрогруповими установками (Teichman & Bar-Tal, 2005, на осн.. Tajfel (1981), 25-32).

Політична ідентичність - це певна система цінностей, коли людина асоціює себе з політичним лідером, ідеологією, політичною символікою та обраним політичним курсом (Козловець, 2007, 94). Політична ідеологія керує громадянами на рівні підсвідомості та необхідності відзначатися у світі, реалізуватися у ньому та відчувати себе спорідненим з певною групою. Якщо казати розгорнутіше, то це покриває потребу самоактуалізації, про яку писав А. Маслоу. Важливість відношення себе до ідеологічної групи може бути як і надбудовою при закритті всіх попередніх життєво цінностей, а й може бути гіперкомпенсацією незадоволеності. Так, наприклад, доєднавшись до ідеологічної групи людина може компенсувати потребу у безпеці.

Держава у форматі абсолютизму підкреслила необхідність створення власної інтерпретації картини світу, а подальша демократизація призвела до зміни загального державного дискурсу. Розробка основного ідеологічного вектору політики переносить її на новий фундаментальний рівень, коли наділяє її філософським підтекстом. У деякій мірі діяльність політичних партій стала заміною релігійному світогляду, адже вони здатні охопити більші маси людей. У цьому процесі утворюються два типи мислення-політичних відкриттів, які і суперечать, і є суголосними один одному: ідеологічне та утопічне. В першому випадку, ідеологія так сильно переплетена з соціумом, що той через колективне несвідоме закриває очі на те, що може похитнути систему, чим вони і стабілізують її положення. На інакшому боці- утопічне. Воно реалізовується з боку пригноблених груп, які так бажають змінити світ та своє положення у ньому, що не здатні реально оцінити положення речей і через колективне несвідоме живе ілюзіями та вигадками без можливості раціонального аналізу буття (Мангайм, [1929] 2008, 50-57).

Ідеології незалежно від своїх амбіцій та переконань мають дві якості: доктринальність та реляційність. Хоча часом ідеології виглядають опозиційно

протилежними, але вони у переважній більшості схожі одна на одну. До прикладу можна взяти ідеологію нацистської Німеччини та Радянського Союзу: два опозиційних ідеологічних крила, але однакові методи у вигляді репресій інакшомислячих, геноцидів, імперіалістичності, тощо. Повертаючись до видів ідеологій, потрібно підкреслити, що доктринальній функції відповідає наявність основної догми, яка слугує і фільтраційним, і виховним, і контролюючим стержнем ідеології. Догма виконує інтерпретаційну функцію, вибудовуючи єдине пояснення подій, що сталися і прогностичну-пропагує єдиний прийнятний варіант розвитку подій і рішення до нього. Догми здатні різко сепарувати та дистанціювати суспільство через присутні у ній установки різкого протиставлення «добра» та «зла», без середнього, так відбувається поділ на тих, хто сповідує «правильні ідеї і картини світу» і тих, «поганих інакших». Всі ідеології, з метою пропаганди, а також для визначення «своїх» та «чужих» вдаються до реляційної функції. При тому, розвивається сильний антогонізм відносно групи «інших», при обмеженому альтруїзмі до «своїх». Для підвищення гомогенності групи, її солідаризації, ідентифікації використовуються символічні маркери. Ними виступають певні символи: прапори, пісні, кольори, лозунги, графічні символи та інші можливі знаки. З одного боку це дає носіям ідеології відчувати сильнішу емоційну прив'язку до того, що вона сповідує, навіть іти на жертви заради цих символічних маркерів, а з іншого- ідентифіковувати тих, хто не настільки ідеологізований, або ж мислить суперечливо ідеології. Таким чином, символічні ритуали, жести та символіка стають методами індокринації ідеології, а тим самим легітимізуючим аспектом колективних дій, а також несуть вагомий вплив на міжособистісне спілкування. Часто ідеології вдаються до «сімейних» порівнянь, приписуючи ролі «батька і матері», «братських народів», тощо (Zmigrod, 2022, 9-10).

Дані вислови можуть застосовуватися як і «хорошими» ідеологіями, які пропагують мир та порозуміння, так і як маніпуляція ідеологіями ненависті. «Братський народ, у якого погана влада», або ж «сестра, що відмовилася від своєї родини» може конструювати установку, що існує необхідність «врятувати»

свого родича від тих ілюзорних ланцюгів уявних маніпуляторів, адже вони є ворожими іншими, які хочуть розірвати «сімейні узи». Таким чином, спекуляція на глибокій родинній прив'язаності через спільну історію країн може слугувати механізмом легітимізації насильства по відношенню до народу, нації або етноса. Що цікаво, так у психологічних дослідженнях ненависті було встановлено, що респонденти переважно (56%) вказують об'єктами ненависті своїх родичів, і лише 4% вказують малознайомих людей. Такі дослідження на індивідуальному рівні демонструють зв'язок між ненавистю та фамільярністю, яка приносить більше емоційне забарвлення негативним емоціям та вкорінює їх. А дослідження груп ненависті встановило, що зазвичай її джерелами ставали символічні та ціннісні проблеми, які являли собою невиправдання експектацій (Pretus та ін., 337-338).

Тімоті Снайдер у своїх лекціях підіймає це питання- на основі есе лідера В. Путіна «Історична єдність росіян і українців», який сприймає історію в інших ризах, ніж вона має проявлятися. Історія релятивна та непередбачувана, суміжність народів у минулому не гарантує те, що дана тенденція буде проявлятися у майбутньому в тим паче не може слугувати виправданням до насильства для того щоб уберегти «сестру» від ворожих інших (Хмаринка Science, 2022 цит. Тімоті Снайдер).

Загалом, величезне значення у конструюванні соціальної реальності та побудові і просуванні символів відіграє мова. Мова існує як структура, що перебуває вище, ніж людина: з одного боку вона персоналізує індивіда, а з іншого надає йому анонімність. Також, вона об'єднує просторові, часові та соціальні виміри і за допомогою цього дозволяє синхронізуватися з іншими та створювати власний простір через лінгвістичну об'єктивацію. Ця трансцендентна сила поширення на символічну мову передає абстрактні символи, як наприклад у релігії, філософії та науці і через них впливати на загальну соціальну реальність. Саме трансцендентність мови робить її «символічною мовою» і дозволяє бути інструментом створення символічних

полів, класифікації та диференціації формуючи здорове сприйняття реальності. Мова, на перший погляд, залежить від індивіда і хоча вона є продуктом соціума, але має здатність існувати незалежно. Тобто, навіть на ментальному рівні коли людина наодинці сама з собою їй доступний цілий світ, який складається на основі набутих лінгвістичних конструкцій, таким чином можна як і реконструювати минуле так і прогнозувати майбутнє (Luckmann & Berger, 1991, 54-55).

Інтенціональність, що присутня у мові, тобто здатність свідомості трактувати об'єкти, що знаходяться поза нею може слугувати інструментами когнітивного спотворення реальної дійсності. Таким чином, конструкції, що присутні в одній мові здатні емоційно суперечити тому що існує в іншій за своїм емоційним наповненням і провокувати появу різних типів мислення та «програмування» носіїв. К. Мангайм також стверджує, що мова слугує передавачем соціальних тлумачень та перетворює події на надбання групи у вигляді соціальних фактів, які будуть характерні лише їм (Мангайм, [1929]2008, 39).

Зовнішній вигляд дозволяє визначити і атрибути людини, а з цим і її соціальну ідентичність, адже відбувається проектування пережитого індивідуального та соціального досвіду та прогнозування очікувань від людини, що містить у собі класифіковані атрибуції. Стигматизація певних атрибуцій сприяє тому, що люди приховують їх, не бажаючи бути дискредитованими через відмінність, до прикладу, їхнього соціального статусу або ж досвіду та дій (Goffman, 1990, 11-13). Саме стигматизація - відчуття власної неповноцінності змушує людей відповідати певній групі, намагаючись відчужитися від власної та приховуючи свої стигми людина намагається утриматися у середовищі «нормальних». Проте, відчуття власної неповноцінності відносно всіх інших так і не даватиме змогу стати повноцінною частиною, що викликатиме сум, розчарування у собі та бажання гіперкомпенсувати свою стигму у колі «нормальних» людей (Goffman, 1990, 133).

Ненависть відносно іншої групи має у собі дві основні характеристики: знецінення ворога та ідеологію. Хоча ненависть може бути заснована на особистій неприязні у результаті тривалої токсичної та травмуючої комунікації з іншою людиною чи групою, проте харизматичний лідер може реадaptувати особистий досвід людини під певну ідеологію. Люди у своєму мисленні піддаються когнітивним помилкам та спотворенням, залежно від їхньої індивідуальності, а також дивляться на речі під призмою власних переконань та бачення світу. Якщо звертатися до того як же може виникнути бажання відповідати ідеології, що провокує ненависть, то не останнє місце у цьому відіграють емоції, що відчуває людина: думки про те, що група схвалить та заохотить поведінку змушують продовжувати, щоб і надалі виправдовувати експектації інших, у той час коли думка про відмову від цього спричиняє сум, бо певним чином це означатиме відхід від референтної групи та втрату ціннісних орієнтацій. У той час коли почуття страху викликає у індивідів бажання робити будь-які дії, щоб уникнути небезпеки, то гнів змушує шукати приводи для помсти (Navarro, 2013, 12). Дані емоції повністю описують те яким чином відбувається ідеологізація у рамках ідеології ненависті:

1) «Я відношуся до ексклюзивної групи людей, яка сповідує ідею побудови «ідеального» світу». На цьому етапі попередній досвід людини має підлаштуватися під те, що транслює ідеолог. Також, підвищуючи рівень елітарності та престижу середовища вдається залучати нових членів, досвід яких, можливо не до кінця відповідав ідеології, проте які хочуть досягти схвалення та гордості за те, що вони є частиною групи.

2) На наступному етапі відбувається залякування тим, що є певні особи, які можуть зруйнувати цю ідею та тих, хто її сповідує, страх.

3) Попередній досвід та страх за себе і групу провокує гнів та бажання помститися. Узагальнення, демонізація «ворога», втрата відчуття моральної відповідальності за насильство відносно нього.

4) Сум як емоція відповідає за контроль на будь-якому з цих етапів у випадку, якщо людина вийде з системи. Втрата ідеології у даному випадку може

спровокувати екзистенційну кризу, втрату ціннісних орієнтирів та маргіналізацію особи.

Не останню роль у даному процесі відіграють так звані «hate speech» або ж «промови ненависті». Глобалізація та діджиталізація дають змогу просувати ненависть до тієї чи іншої групи у феноменальних масштабах, адже виступають підсилювачами трансльованого. Якщо говорити про реальне спілкування, то певні тези можуть бути не підтримані тією чи іншою групою, проте, розширюючи аудиторію ідеологія здобуває більше шансів бути почутою, підтриманою і просуватися у все більше «вух» через глобальні соціальні мережі. Мова ворожнечі спричинена людиною або ж групою людей моделює ідеологію через односторонність та загострює суспільні відносини через сепарацію людей охоплених ідеєю референтної групи від тих, хто такими не є (Abuín-Vences та ін., 2022, 37-38). Вплив ідеології також залежить від того наскільки людина індивідуалістична та несприйнятлива до соціальних течій. Проте, локус контролю не може бути лише інтроспективним, адже соціальність людини є незаперечним фактом, тому для пояснення багатьох речей індивіди починають керуватися саме соціальним дискурсом. Звинувачення у злочинах чи незаслужених привілеях, та загалом трансляція ворожих наративів сприяє психологічному процесу систематичної десенсибілізації, коли людина стає несприйнятною до негативних емоцій. Тобто, медіапростір дає запрограмувати людину так, що при систематичному споживанні інформації із негативним контекстом проти певної групи індивід припинить відчувати яскраву злість, проте збереже в когнітивних установках приховану ненависть та агресію щодо об'єктів, що може посприяти відсутності емпатії щодо членів ворожої групи та закріпити думку, що прояви насильства до таких «поганців» є нормальним явищем. Тобто, відбувається процес особистісної легітимізації насильства.

Для того, щоб розуміти взаємодію суспільства та ідеології в умовах збройних конфліктів необхідно звернутися до поняття «конфліктний етос», запропонований Д.Бар-Талом (Bar-Tal та ін., 2012, 42-43). За даною концепцією,

члени суспільства що перебувають у рамках впливу мають інтрогрупову солідарність, яка полягає у спільності:

- соцієтальних вірувань та розуміння справедливості, що мають реалізувати у спільності цілей групи на майбутнє.
- соцієтальних вірувань щодо безпеки, що описують виклики та небезпеки з якими стикається група.
- вірування про позитивність групи і переконаність у тому, що її цілі правильні.
- вірування про поганого «іншого», «ворога», що забезпечить достатній рівень консолідації людей через їхні почуття моралі та добра.
- делегітимізації опонента, що спонукає до дій, щодо його усунення.
- вірування щодо патріотизму, в основі якого лежать позитивні якості такі як любов, турбота і жертвність для підвищення самовідданості та жертвності заради групи.
- вірування єдності, для подолання внутрішнього ворога.
- вірування миру, що всі цілі, що переслідує група приведуть до кращої побудови світу.

Так, соціально-психологічний експеримент «Третя хвиля», проведений професором Роном Джонсом серед учнів середньої школи, детально демонструє як нацисти змогли оперуючи вищими цінностями виправдовувати Голокост перед своїми громадянами.

Індоктринація ідеології ненависті відбувається за наступною схемою, продемонстрованою у даному експерименті:

1. Утвердження величі ідеології та праведності її ідей.
2. Накладання відповідальності на об'єктів поширення ідеології: ідеологія велична, тож ви маєте бути ідеальними, щоб відповідати їй.
3. Створення ідеологічного авторитетного лідера, який координує всі процеси та зберігає напрямок ідеології.

4. Закріплення твердження щодо того, що люди є носіями ідеології і через це влади через пропаганду.

5. Створення внутрішньої групової символіки заради впізнання носіїв ідеології на вулиці та пропаганди спільноти, що «сповідує вищі цінності».

6. Прийняття нових членів та зобов'язання всіх контролювати кожного на предмет виконання ідеологічних наративів та доповідати якщо щось не виконується.

7. Піднесення цінностей гордості за власну ідеологію та стимуляція до поширення її світом через її ідеальність (Тааффе про експеримент, 2017).

Таким чином, просування ідеології ненависті відбувається поступово та спочатку не фокусує увагу на вбивствах чи насильстві. Перш за все, відбувається процес ідентифікації особи з групою, яка наділена владою, престижем, або ж хоче бути такою, та праведними ідеями. Кожен індивід, що перебуває не в привілейованому становищі, хоче змінити це положення, що демонструють Французька та більшовицька революції. Сконструювавши тезу «ми великі, ми єдині» та створивши видимість елітарного середовища, ідеології вдається залучати нових учасників до тієї міри, коли бути кимось «інакшим» вже не престижно та соромно. Для цього, в межах ідеології ненависті використовується процес делегітимізації групи в яких, в свою чергу, входить її дегуманізація та демонізація. Делегітимізація групи, на думку Д.Бар-Тала (Bar-Tal & Hammack, 2012, 30) . є тим, що заперечує права групи та приписує неправильність її буття, культурних позицій, моральних векторів та іншого. Дегуманізація ворога полягає у тому, що стерти всі кордони спільності, через асоціацію «інших» не з людьми, а тваринами, міфічними істотами, такими як змії, свині, мавпи, демони, орки.

Інакшою формою дегуманізації можуть бути порівняння з раковою пухлиною, від якої необхідно позбутися або ж мікробами. Найбільш спрямованою на насильство, напевно, є приписування ворогу статусу

«терористи», «маньяки», «вбивці». У ситуації російської пропаганди часто використовують прийоми асоціації із негативними політично-історичними течіями- нацисти, фашисти, імперіалісти, тощо (Bar-Tal & Hammack, 2012, 30). Таким чином, приписуючи ворогу ярлики, які несуть у собі негативний контекст відбувається ще й демонізація ворога через відчуття аморальності, злочинності та антилюдяності у певних назвах. Дані установки дають змогу солідарної мобілізації насильства для боротьби з «іншими», які навіть не люди, вони гірше за тварин.

В ідеологічній групі розвивається антагонізм та протиставлення до тих, хто є поза нею. У результаті порівняння виокремлюється низка «поганих рис інших» та створюється установка, що саме учасники ідеологічного руху несуть правильні ідеї. Індоктринація ідеології ненависті відбувається саме на періоді, коли обирається найбільш незручна для існування ідеології група, у випадку з нацизмом це були євреї, у більшовиків куркулі та капіталісти. (Martínez та ін., 2022)

Ідеологізація ненависті, що у подальшому призводить до геноциду та/або масового насильства або ж будь-якого з видів знищення членів певної групи всередині існуючої ідеології відбувається у декілька етапів:

- 1) Класифікація, іншими словами, поділ на «своїх» та «чужих»
- 2) Символізація. Надання певних попередньо описаних символічних маркерів для ідеологічної групи та тій, існування якої суперечить ідеології
- 3) Дискримінація та провокування соціального, політичного та економічного геноцидів для ворожої групи.
- 4) Дегуманізація чужих: вони дурні, вони подібні до тварин, вони не заслуговують називатися людьми як ми, і тому подібне. У багатьох випадках також вдаються до демонізації, адже це активує почуття небезпеки відносно існування тих ворожих інших.

Якщо казати про те, як у подальшому все доходить до геноциду та будь-яких інших організованих насильницьких дій, то можна казати про наявність наступних етапів:

- 1) Організації майбутнього насильства.
- 2) Поляризація від інших на фоні підвищення згуртованості власної групи.
- 3) Підготовки виконувачів до місії
- 4) Переслідування
- 5) Знищення
- 6) І заключний етап- заперечення вчиненого злочину (Matulewska & Gwiazdowicz, 2022).

Отже, індоктринація ненависті це складний процес, який поєднує у собі чимало ступенів. Ідеологізація населення відбувається повільно та планомірно, заміщуючи фокус з цілераціональної дії людини в індивідуалістичному світі на так, що керуються цінностями або ж внутрішніми почуттями небезпеки. Ідеології схожі за своїм впливом незалежно від їхнього першочергового спрямування, тому до певного моменту розвитку неможливо визначити яка глибинна мета переслідується ними: змінити світ на краще мирним шляхом або ж підвищити відчуття небезпеки відносно «іншого задля подальшого планомірного знищення». Отже, до функцій ідеології ненависті можна віднести: солідаризацію та підвищення єдності індивідів, мобілізацію та легітимізацію насильства, відволікання уваги від проблем у власній політичній системі, виправдання насильницьких дій влади, створення відчуття страху та контролю для полегшення управління групою та направленням колективних дій.

1.3 Вплив ідеології ненависті на збройні конфлікти

К.Ф. Клаузевіц у своїй книзі «Природа війни» сказав, що «Війна між людьми в загальному рахунку протікає із двох зовсім різних елементів: ворожого почуття та ворожого наміру» (Клаузевіц, 2018: 2-3). Аналізуючи його подальші

тези можна зробити висновок, що у такому випадку причиною війни є не протистояння двох цивілізованих країн через рішення їхніх лідерів, а є протистоянням народів, а в більш загальному сенсі- протистояння суспільств. Ніяка війна не матиме значення якщо «ворог» є фактично «мертвим» у своєму супротиві. Кожна війна викликає пристрасть в очах її учасників як акт насильства, що так чи інакше вторгається у зону почуттів. Політичні діячі безсилі без легітимізації їхніх дій населенням, війна це лише один з вимірів політичної активності. Ідеологія ненависті індоктринується для того, щоб виправдати насилля, яке починають політичні лідери та режими якоюсь вищою метою, приховуючи справжні причини. Тож, для забезпечення підтримки населення влада і має звертатися до методів психологічних маніпуляцій таких як пропаганда ідеології ненависті, обман та заперечення реальних подій та участі у конфлікті, маніпуляції економічними процесами, тощо. (Клаузевіц, 2018: 2-3)

Ідеологія ненависті як ніщо інше має найбільший вплив на конфлікти ХХІ століття. Це проявляється у багатьох сферах життя, через економіку, політику, релігію, тощо. Як було сказано у попередньому розділі творення ідеології ненависті, зокрема розділення і поляризація від інших на фоні підвищеної згуртованості своєї групи дозволяє популяризувати ідеї ненависті та легітимізувати насильницький вплив. Конфлікти на ґрунті ненависті можуть бути як і міждержавними так і інтрдержавними. Важливо розуміти, що основні наслідки, що продукує ідеологія ненависті- насильницькі дії. У кожної країни індивідуальний досвід їхніх проявів- від тероризму та екстремізму до геноциду.

Але, з огляду на це перед дослідником постає питання: чи можна вважати ненависть, що виникає зі сторони жертви до агресора аналогічними? Якщо аналізувати дану тезу з точки зору соціобіологічного підходу, включаючи паралелі з людиноподібними мавпами, то націоналізм та етнонаціональна солідарність є тим, що включене у людську природу, як, наприклад доводить у своїй праці Р. Сапольський (2021). Розвиток міжгрупових відносин і солідаризація групи у цьому, та протистояння інакшим у вигляді воєн є

стандартною практикою для розширення своїх територій чи закріплення виключного становище своєї групи. Етнонаціональна солідарність у цьому контексті є безумовною та вироблена біологічною природою. Якщо звертатися до соціо-історичного погляду, то біологічні фактори грають значну меншу роль, ніж досвід етноцентричних конфліктів, а от мілітарні фахівці стверджують, відштовхуючись від поглядів Сунь-Дзи, що саме історичні соціокультурні відмінності стають основним генератором конфліктів (Malešević, 2011, 4-5). Ненависть, що виникає до ворога, який здійснив напад може бути пояснена з різних точок зору, проте вона є закономірною реакцією на події. Солідаризація суспільства внаслідок агресії відносно нього виникає через спільності культури, історії, у випадках моноетнічних країн й етносу, а ненависть є реакцією на спробу захопити та апропріювати екзистенційні цінності.

До прикладу конфліктів у яких ідеологія ненависті відіграла ключову роль можна віднести:

- 1) Друга Світова війна та Голокост.
- 2) Голодомор.
- 3) Палестино-ізраїльська війна 2023 року з передумовами арабо-ізраїльського конфлікту.

Арабо-ізраїльські війни

Арабо-ізраїльський конфлікт має підстави, які виникли протягом не одного тисячоліття. Перше іудейське царство було сформовано на землях сучасного Ізраїлю у II столітті до нашої ери внаслідок тисячолітнього завоювання та відстоювання території. Та невдовзі царство пало під натиском загарбників, і наступні 2 століття ізраїльтяни, як нація створена на підставі релігії все одно поверталися на рідні землі, адже вони побудували в Єрусалимі дві головні святині свого народу. Ізраїль переходив з рук у руки, але євреї ніколи не були бажаними на їхній Священній Землі: у 135 році нашої ери Римська імперія вигнала іудеїв з тоді їхньої території Ізраїлю, а пізніше у 640 році новостворена

держава Халіфат, що завоювала ті землі, провела остаточну «розчистку», назвала територію Палестиною та також побудувала святині на території Іерусалиму. Так, євреї були змушені розселятися по всій Європі. Халіфат потрапив під владу Османської імперії та араби ненавиділи турків-завойовників. У час поширення нацизму у Європі євреї почали повертатися та скуповувати землю у палестинців. Тож, у 1930-х роках араби почали вимагати у Великої Британії, якій видали мандат на управління Палестиною для того, щоб вона могла натравити арабів на Османську імперію, надати території для арабів, що країна і зробила, поділивши Палестину на дві різні за розміром частини для іудеїв та мусульман (Ізраїль і Палестина: Коротка історія довгої війни, 2023)

Початком арабо-ізраїльського конфлікту стало проголошення іудеями Ізраїлю як незалежної держави у 1948 році після того як Велика Британія відмовилася продовжувати свій мандат на управління (BBC Ukraine, 2021). Роком раніше ООН проголосувало за поділ території на дві частини: арабську та ізраїльську з містом спільного користування- Єрусалимом. Коли дві події наклалися одна на одну, то викликали війну між іудеями та усіма мусульманськими країнами, що його оточують: Єгиптом, Іраком, Йорданією, Саудівською Аравією та Йеменом. Пізніше з Єгиптом та Йорданією після війни «Судного дня» 1973 року.

Ізраїль - країна з населенням 2 мільйони у людей у той час була оточена 400 мільйонами арабів з навколишніх країн. Арабо-ізраїльський конфлікт має саме таку назву через те, що не лише палестинці із Сектору Гази задіяні у конфлікті, але і ціла коаліція країн сучасного мусульманського світу. Даний суспільний рух можна охарактеризувати як і антисіоністський (ідеологія проти створення держави Ізраїлю) . так і антисемітський. Останнім часом окрім очевидних загроз з навколишніх країн небезпеку почала являти ядерна країна- Іран (Singh, 2019).

Після 2006 року конфлікт дійсно став гібридним - відбувалися періодичні обстріли зі сторони Сектору Гази та була побудована стіна між Ізраїлем та ним. Про-арабські медіаресурси, звинувачують ізраїльтян в «ісламському апартеїді»,

дискримінації мусульманського населення, тощо. Проте, якщо розбиратися детальніше та співставити факти, то тут і розкривається сутність цієї гібридної війни. Сектор Гази не міг би самостійно атакувати набагато більшу та потужнішу країну, тож з 2006 року він фінансується Іраком, який вирішив організувати «пан-ісламський хрестовий похід». Це підтверджує і представник ісламського джихаду: «Рамез аль-Халабі так само заявив: «Моджахеди в Газі та Лівані використовують іранську зброю, щоб завдати удару по сіоністам. Ми купуємо зброю за іранські гроші. Важлива частина нашої діяльності знаходиться під наглядом іранських експертів» (Lobel, 2021). Іран відомий контрабандою та виробництвом ракет, але також організовані ним найманці входять до складу терористичних груп у Секторі Гази, їхні комбатанти навчають палестинців воєнної справи, а інженери- побудові зброї.

Для того, щоб довести те, що конфлікт будується на ідеології ненависті І.Гальперін провів дослідження у результаті якого і було з'ясовано, які емоції виникають у ізраїльтян, які задіяні у цьому конфлікті. Тож, емоції, що переважають це почуття страху, що вмотивований передчуттям отримання майбутньої шкоди та відчуття гніву, що зберігається у груповій пам'яті та передається з вихованням. Виникає це з двох причин та установок щодо ворожої групи: «вони роблять це навмисно, у них є намір завдати нам шкоди», та «вони всі є злом» і саме це дає змогу переростати індивідуальним емоціям у групову ненависть (Halperin, 2008, 723-724).

Таким чином, керуючись ідеологією ненависті, що охопила деякі країни Близького Сходу конфлікт триває доволі довгий час та перейшов у гостру фазу через напад ХАМАСу на Ізраїль 7 жовтня 2023 року. Глобалізація ж стала причиною доступності ресурсів для атак на Ізраїль та можливістю проведення гібридної війни без відкритого протистояння.

Друга Світова війна

Ідеологія, прийнята нацистською Німеччиною, відіграла важливу роль у розпалюванні Другої світової війни, яка тривала з 1939 по 1945 рік і стала найбільшим збройним конфліктом XX століття. Ґрунтуючись на ідеї расового

вищості, націонал-соціалізм запровадив поняття агресивної експансії та створення «тисячолітньої держави». Ідеологія ненависті, сформульована А.Гітлером, керувалася ідеями соціал-дарвінізму і тому використовувала поширений на той час підхід до розуміння світу: твій внутрішній світ, моделі поведінки, характер і те, ким ти є, визначають твої гени і географічне походження. Звісно, політична сила А. Гітлера не користувалася позитивістським методом пізнання і тому дані ідеї були адаптовані та видозмінені під політичну ідеологію, індоктринацію ненависті у суспільство та як засіб до мобілізації людських ресурсів для колективного насильства відносно «інакших». Не останню роль у цьому відіграло створення «небезпеки» для тогочасного німецького суспільства, запорукою виживання якого було лише забезпечення расової чистоти. Запозичивши ідею про поділ ресурсів та територій, нацисти спекулювали на ідеї того, що «нижчі раси» не можуть мати стільки ж або і більше, ніж «вищі арійці». Величезну роль це зіграло у просуванні експансіоністської політики Третього Райху. Ідея, що «неправильні» слов'яни та азіати заселяють переважну більшість Євразії спонукала до дій щодо привласнення їх собі задля встановлення нового світового порядку, який мав би стати кращим для кращих.

Негативна стереотипізація «інакших», а саме: євреїв, ромів, слов'ян та африканців, заснована на висміюванні їхніх рис або ж на небезпеці для раси арійців, на думку Гітлера, залежала від біологічної природи і лишалася статичною зі зміною поколінь та плином часу. Тому, «нижчі раси» не можна було перевиховати та адаптувати до життя як арійців, їх можна було лише знищити або ж взяти у рабство. Окрім цього, німці користувалися псевдонауковим підходом - євгенікою, що буквально фільтрував людей з фізичними та психологічними відхиленнями, забираючи у них права на існування у рамках «ідеального світу» та розмноження (Жертви ери нацизму: Расова ідеологія нацизму, 2019).

Нацисти використовували термін «Untermenschen» для характеристики тих, хто відрізнявся від них та кого вони вважали «непродуктивними» або

«соціально непридатними». З німецької мови цей термін прямо означає слово: «інший». Особи, яких вважали Untermenschen або неподібними, були або страчені, або вбиті під час тривалого ув'язнення в концентраційних та трудових таборах. Характерною рисою ідеології ненависті є усунення тих, хто може вставати в опозицію та тих, хто є відмінним зовнішньо або у рамках політичного дискурсу, але вони все ще є подібними до всіх інших у своїй людяності. Єдиною провиною цих жертв було їхнє вроджене відхилення від образу того, як має виглядати «ідеальна» людина, на основі якої і була побудована політична ідеологія (Milton, 2006).

Для ідеології А.Гітлера було характерне ототожнення всіх «інакших» в одну категорію, а солідаризацію населення забезпечувала національна ідентичність, на якій фокусувався А.Гітлер. Це надавало відчуття приналежності до колективного, а не приватного, а з цим і приходила відповідальність та примус до виконання суспільних норм, якщо не хочеш бути маргіналізованим (Дмитрашко, 2016, 97).

Поняття «endlosung», або у перекладі на українську мову «остаточне вирішення єврейського питання», було центральним у нацистському світогляді. Оскільки євреї вважалися ворогами арійського світу, були розроблені свідомі плани їх фізичного знищення. Починаючи з 1941 року, Голокост, який включав масові вбивства, концентраційні табори та газові камери, став невід'ємним компонентом реалізації цієї філософії.

Друга Світова Війна була викликана націонал-соціалістичним світоглядом, який заохочував ксенофобію та расову вищість. Це також відіграло роль у геноциді, що прийнято називати Голокостом, одного з найгірших злочинів проти людства. Ця ідеологія мала значний історичний вплив і служить нам постійним нагадуванням про те, що збереження миру та гідності вимагає припинення поширення ідеологій ненависті.

Висновки до 1 розділу

Ідеологія ненависті зазвичай просувається авторитарними та тоталітарними режимами, вона може йти від демократії, проте, з часом для

стабілізації політичного режиму та функціонування догми їй необхідно буде перейти на автократичну систему. В основі ідеології ненависті лежить поділ на «своїх» і «чужих» з їхньою делегітимізацією (дегуманізацією та демонізацією). Також, групи ненависті впевнені у величчї власній та ідеї ідеального світу, що вони просувають.

Функціями ідеології ненависті є солідаризація групи з подальшою можливістю її мобілізації у результаті страху за цілісність та існування своєї групи, яку приносять «інші». Також, ІН дозволяє легітимізувати владу та змінювати структуру колективного несвідомого для того, щоб відвернути увагу від проблем всередині системи. Таким чином, ідеологія ненависті стає інструментом політичної боротьби та слугує фактором легітимізації насильства по відношенню до «інакших» всередині країни або ж поза її межами і, у той же час, контролює перебування членів групи у рамках догми через можливе покарання як зі сторони влади, та від інших носіїв ідеології.

Ідеологія ненависті безпосередньо впливає на конфлікти, що підтверджує розділ 1.3, адже негативна стереотипізація інакших та їхня демонізація активує весь можливий людський потенціал агресора на винищення групи.

Розділ 2. ІДЕОЛОГІЯ НЕНАВИСТІ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ РОСІЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

2.1. Ідеологічні елементи ненависті у російській політиці.

Збройне протистояння Росії та України де-факто розпочалося 2014 року, хоча у силу міжнародних угод його не можна було назвати війною до повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р.. Цьому існує безліч причин та пояснень:

- 1) Гібридний характер війни.
- 2) Маніпуляції Росією міжнародною суспільною думкою та заперечення своєї участі у війні.
- 3) Підміна ролі у інтервенції з агресора або ж окупанта на миротворця.
- 4) Втручання Росії у внутрішню політику України та широка мережа російських агентів при українській владі та в міжнародній політиці.
- 5) Вагомий вплив Росії на міжнародній арені як і через економічний вплив, так і через міжнародні організації. Так, наприклад, АТО та ООС не могли назвати істинним терміном - війною саме через російське право вето в Раді Безпеки ООН.
- 6) Широка мережа пропаганди, трансльованої задовго до початку конфліктів, що розгойдувала сепаратистські рухи в Україні та в інших регіонах, де проходили воєнні дії з вини Росії.

Росія є однією з найбільш конфліктогенних країн у світі, за останні 30 років вона прийняла безпосередню участь як мінімум у 7 конфліктах:

1. Окупувала Придністров'я у 1992-1993 роках.
2. Спровокувала Абхазьку війну 1992-1993.
3. Чеченська війна 1994-1996.
4. Друга чеченська війна 1999-2009 років.
5. Російсько-грузинська війна 2008 року.
6. Вторглася в Сирію у 2015 році.

7. Окупувала АР Крим та призвела до російсько-української війни 2014 року.

Якщо використовувати статистику участі у воєнних конфліктах у період з 1946 року по 2016 роки, то Росія взяла участь у 25 воєнних конфліктах та входить у першу п'ятірку лідерів по залученості у конфлікти (Frequency of conflicts 1946 to 2016 | war and peace, 2016)

Пункт 7 статті 2 Статуту Організації Об'єднаних Націй говорить про те, що жодна країна, яка є частиною організації не має права втручатися у внутрішню політику інших країн, проте, розділ 7 говорить про те, що у країн ООН є право здійснювати міжнародний тиск на винуватців конфлікту, якщо це загрожує міжнародній безпеці (*Статут Організації Об'єднаних Націй*, 2008, 9, 36-38 відповідно). Використовуючи положення організації можна уникнути покарання застосовуючи практики гібридної війни, та за допомогою просепаратистської пропаганди залучати місцевих проксі-акторів для створення видимості громадянського конфлікту, як це робила Росія. До офіційно підтверджених випадків використання гібридних воєнних стратегій можна віднести доктрину В.Герасимова, яка була опублікована у 2013 році. За нею у структуру сучасних воєн мають входити не лише регулярні воєнні тактики, але й інші комплексні методи війни - інформаційна війна, пропаганда, кібератаки та інші для того, щоб заручитися підтримкою місцевих акторів. Також, важливим аспектом даного документу є те, що у ньому генерал В. Герасимов визнає, що Росія має право і повинна вести війну не лише на своїй території, але й на території інших держав задля досягнення своїх цілей (Гула & Голота, 2021).

Державний устрій федерації налічує 86 суб'єктів, 21 з яких є республіками та включає в себе понад 100 національних меншин. Росія перейняла від Радянського Союзу політику асиміляції народів та окрім цього пропагує нетерпимість, шовінізм та ксенофобію по відношенню до інших етносів. Україна вже постраждала від геноцидних дій Радянського Союзу, а саме від Голодомору 1932-1944 років, насильницької депортації кримських татар у 1944 році, яку

історики також розглядають як геноцид на основі документів СРСР (Ukrinform, 2019), усунень та репресій української інтелігенції та інтелектуальної еліти. Для того, щоб розуміти індоктринованість ненависті в ідеологію Росією необхідно провести певну операціоналізацію ідеологічних установок:

1) Імперіалістичні амбіції Росії. Амбіції це те, що неможливо довести на рівні суб'єктивного сприйняття, проте, можна відслідкувати основні риси імперіалістичності у зовнішній та внутрішній політиці РФ та за висловлюванням їхніх політиків. Росію у розумінні західного дискурсу важко сприймати як колоніаліста, в очі одразу впадає відмінність між класичними державами, що будували імперії та Росією: колонії, які у період 1450 по 1970-ті роки захоплювали Європейські імперії були далеко від власне країн-колонізаторів та з зовсім інакшими етносом, расою, тощо. У їхніх випадках можна казати про те, що ієрархія вибудовувалася на основі відмінностей, які були присутні між «білими чоловіками» та носіями іншого генетичного та/або культурних кодів. Росія ж, у свою чергу, протягом всієї своєї історії виправдовує поневолення народів подібністю, ототожнюючи росіян з іншими етносами через їхню географічну, історичну, лінгвістичну або ж культурну близькості. Якщо у випадку тривіальних колонізаційних взаємовідносин вибудовувалася чітка ієрархія та неможливість «інакшого» потрапити на соціальний рівень колонізатора, то у випадку з Російським колоніалізмом це все відбувається у дискурсі, що поневолений не зможе не стати таким як росіянин.

У прагненні відновлення імперської величі або в ухваленні експансіоністських стратегій може виникати ненависть до країн, які колись були частиною імперії, а зараз відстоюють ідею самостійності, або ж по відношенню до тих країн, які заважають цим планам. На відстоювання данної думки можна привести приклад інтерв'ю фрагменті фільму «Нова історія», який вийшов на телеканалі «Росія 24». У своїй тезі Президент Російської Федерації ствердив, що розпад СРСР сприяв втраті держави, що створювалася тисячу років і відрізав від Москви 25 мільйонів росіян, що можна вважати «загибеллю історичної Росії». У

даному вислові можна побачити і спекуляції на історичній «правді», що використовується як засіб імперіалістичної пропаганди (Osborn & Ostroukh, 2021).

2) Само-колоніалізм та позбавлення громадян прав, свобод та свободи волі у багатьох сферах життя. Систематично перебуваючи під тиском та відчуваючи насильство власної влади, громадяни країни стають нездатними проявляти базові громадянські цілі, перекладаючи всю відповідальність на політичну еліту, тим самим вони легітимізують насильство до самих себе та вважають прийнятним його застосування по відношенню до тих, хто не є громадянами. Тобто, можна казати про конформізм усередині російського суспільства, а також внутрішню стигматизацію, що змушує опозиційні політичні течії та багаточисельні російські етноси відповідати правилам гри та підлаштовуватися під загальну ідеологію (Єрмоленко, 2022).

3) Політичний автократизм та геронтократія. Даний пункт безпосередньо пов'язаний з попереднім, адже пояснює насильство попереднього режиму до тих, чий позиції не відповідають рамкам догми. Якщо у випадку фашизму та нацизму авторитетність лідера та ідеології прямо впливала з новизни та молодіжності ідей, то у випадку з Росією та її найближчим соратником Білоруссю «путінізм» та «лукашенкізм» закріпилися саме на основі хаосу та страху перед змінами, які могли відбутися через розпад Радянського Союзу (Єрмоленко, 2022).

Нестабільність геронтократії в Російській Федерації дослідила група дослідників Gallup у 2014 році. На той момент міжнародний рівень підтримки політичного керівництва РФ впав з 30% у 2008 до 22% у 2014. І в той же час рейтинг підтримки дій влади Росії впав з 47% до 5% серед українського населення, що, беззаперечно, пов'язано з анексією Кримського півострову та вторгненням на території Донецької та Луганської областей (Russia receives lowest approval in world; U.S. highest, 2015).

Владна верхівка Росії вдається до багатьох насильницьких дій відносно своїх громадян, що так чи інакше не згодні з політичними рішеннями. А саме: тортури та погрози учасникам, розгін протестів 2021 року за опозиціонера А.Навального, який мав чималу підтримку з боку населення на початку 2010- р (наприклад, вийшов у другий тур виборів мера в Москві у 2013 р.), та подальше його ув'язнення (УНІАН, 2021). Також сюди відноситься, заборона протестів практично всюди на території російських міст 2022 року (Абрамова, 2022) та фізичне і політичне насильство відносно тих, хто вийшов на антивоєнні або ж антимобілізаційні протести з пустими транспарантами.

4) Радикальний націоналізм та антизахідність. Загалом, анти-західні та шовіністичні ідеї для російської політики не нове явище. Ще у 2007 році Андреас Умланд написав у своїй статті про амбівалентність позицій державних засобів масової інформації в Росії. В статті йдеться мова про те, що за загальною тенденцією засуджуючи ненависні течії такі як расизм, антисемітизм та інші російські політики не нехтують анти-національними висловлюваннями, до прикладу: анти-британськими, анти-польськими або ж анти-ромськими та іншими. Також, А.Умланд на момент написання статті підкреслює зростання анти-кавказької та анти-української риторики у медіа. Неможливо не згадати про тенденцію поширення книжкових праць прихильників неоевразійства та створення російської цивілізації - В. Кучеренка, І. Шапаревича, Ю. Мухіна та одного з творців сучасної ідеології РФ - А. Дугіна, чия авторитетність у той час стрімко підсилювалася. Останній проявляв ідеї ультранаціоналістичного шовінізму, який на той час вдавалося приховувати через викривлення значення «фашизму» у Радянському Союзі (Умланд, 2007). Дана риса може говорити про описаний у першому розділі даної кваліфікаційної роботи аспект розроблення політичного ідеологічного дискурсу та вироблення філософського підтексту до нього. Також, радикальний націоналізм та антизахідність стають ознакою поділу суспільства на «своїх» і «чужих», а також самоствердження за рахунок інших груп.

5) Ностальгія за радянським минулим. У даний пункт можна включити те, що провідні політичні сили РФ вважають розпад СРСР як помилку та те, що порушує геополітичний порядок у світі.

Соціологічна група «Рейтинг» у рамках Десятого загальнонаціонального опитування у 2022 році в умовах війни провела дослідження позицій українців щодо певних тем радянського минулого та порівняла їх із даними російської соціологічної організації АНО «Левада-Центр». За даними проведеного аналізу було з'ясовано, що у той час коли рівень ностальгії та жалю від розпаду СРСР в Україні проявляв зворотню тенденцію, або ж у певний час мав припустимо стабільний показник у межах похибки, то в Росії ностальгія лише зростала у період з 2010 по 2021 роки (останні доступні дослідницькі дані). Так, у 2010 році показник в Росії становив 55%, на противагу українським 46%, а у 2021 дані дорівнювали 63% і 32% відповідно. Окрім цього не можливо не помітити яскравий спад туги за СРСР до 11% серед українців у 2022 році. Причинами цього, швидше за все, слугує те, що діяльність сучасної Росії на пряму асоціює її з правонаступницею СРСР, яка маніпулює «спільним історичним минулим», а також усвідомлення неможливості побудувати «братський союз» знову з країною, яка проявляє збройну агресію. Цікавими також виявилися показники серед вікових груп: представники вікової категорії 55+ років очікувано проявляли найбільший сум через розпад СРСР, проте, зі значним відривом він був більшим саме у Росії - 84% проти українських 18%. У той час молодь віком 18-24 роки, тобто ті, хто не проживав у часи союзу, або/і ті, чиє дитинство пройшло на нього - групи 25-39 років в Україні, проявляє вкрай низьку тенденцію до ностальгії 6% і 4%, у той час як відповідні показники у Росії охоплюють 24% і 46% відповідно (Десяте загальнонаціональне опитування: Ідеологічні маркери війни, 2022, 6) (рис.2.1)

Чи жалкуєте Ви зараз про розпад у 1991 році Радянського Союзу?

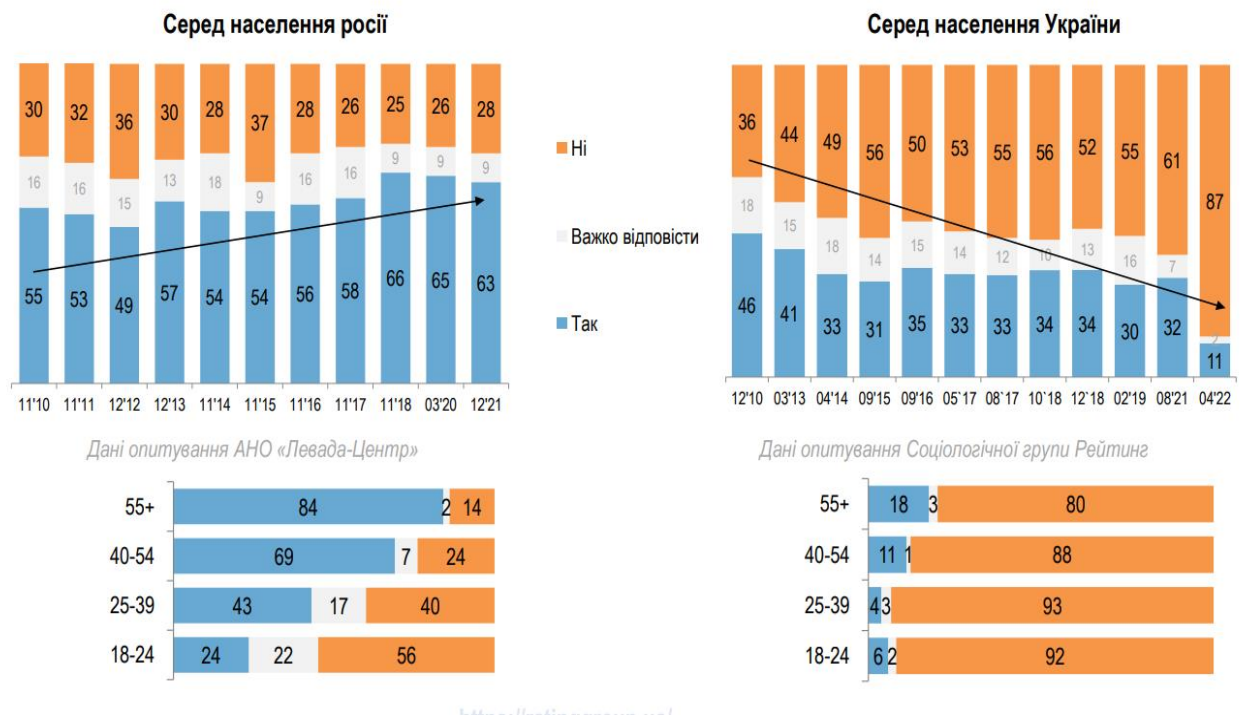

Рисунок 2.1. Дані та ілюстративний матеріал соціологічної групи «Рейтинг» (Десяте загальнонаціональне опитування: Ідеологічні маркери війни, 2022, 6)

Дана тенденція свідчить про пропаганду радянського режиму серед росіян, навіть молодій віковій категорії, яка проявляється як і через ЗМІ, так і через спілкування із старшими людьми у колі своєї сім'ї. Це каже про іманентність, а не трансцендентність ідеології: російська ідеологія спрямована не на створення нових інституцій, а на закріплення вже існуючих та повернення попередніх. Це може бути пояснене приходом до влади В.Путіна у 1999 році та жалем за розпадом СРСР, що призвело до бажання його відтворити.

6) Моральний релятивізм Росії. Соціолог Д. Судин зазначив, що для Росії та для її попередників - СРСР та Російській імперії є (було) характерним спотворення орієнтирів суспільства шляхом заміщення соціальних цінностей. Росія вибудовує таку смислову - ціннісну систему, за якої стираються межі добра та зла та виправдання «поганих/злих» вчинків, заховані під висловами про

неоднозначність ситуації та через вчинення багатьох негативних дій, в межах яких антагоніст проявляє таку собі аристотелівську чесноту. Також, для окреслення ідеології РФ, повертаючись до минулого розділу дисертації, можна сказати, що створюється конструкт не того, що за досягнення цілей ідеології світ стане ліпше, а що дії, які виконуються в її рамках мають на меті показати, що у рамках інших ідеологічних та ціннісних парадигм живеться гірше. Таким чином, керівництво РФ не гарантує покращення умов життя для своїх громадян, але забезпечує високий рівень солідаризації населення, легітимізує насильство по відношенню до носіїв інакших національностей через їхні ціннісні системи та закріплює уніфіковану ієрархічну систему світу у росіян (Д.Судин, 2022). Окрім цього, держава у рамках догми проговорює не лише «неоднозначність» власної політики, але й вибудовує чіткого зовнішнього ворога, тобто, зміщує фокус зі своїх негативних вчинків на негативну інтерпретацію дій інших країн (Заходу). Таким чином, можна сказати, що політика реалізується через індоктринацію саме ідеологічного, а не утопічного мислення, в рамках якої індивіди можуть закривати очі на існуючі проблеми всередині системи та використовувати нав'язану догму для легітимізації насильства та терору.

Для того, щоб детальніше розглядати російську політику треба довести, що ідеологія сучасної Росії походить безпосередньо від її ідеологічних попередників. У статті «Про історичну єдність росіян та українців», яка була випущена двома мовами- російською та українською, В.Путін підкреслює, що росіяни, українці є єдиним народом, незамінними економічними партнерами. Історизм у даному випадку відіграє найбільшу роль: позиціонування України як незамінної складової Російської імперії, супроводжується згадками спроб знищити українську ідентичність через заборони мови та книгодрукування українською мовою через Валуєвський циркуляр та Емський указ. Путін визначає Україну як «дітище радянської епохи», наголошуючи на залежності її створення від історичної Росії та неможливості бути окремою державою через довге існування у рамках Імперії та Союзу. Дані тези є центральним ядром розуміння політики сучасної РФ через безпосереднє ототожнення лідером

держави-агресора Росії зі своєю попередницею - СРСР та використання аналогічних методів імперіалізму. Він вказує на економічну співпрацю та підтримку Росією, але водночас підкреслює, що Захід систематично підштовхує Україну до обмеження співпраці нею, що ставало причиною розбрату у ранній історичній період. Путін критикує події Революції гідності 2013-2014 років, вважаючи їх «цинічним використанням» справедливого невдоволення населення, і у той же час демонізує українську владу, звинувачуючи її в етнічних чистках та нацизмі. Він стверджує, що Заходу вдалося реалізувати «проект анти-Росія», втручаючись у внутрішні справи України. Закликаючи до діалогу, Путін висловлює готовність обговорювати складні питання, але підкреслює важливість того, щоб партнерство ґрунтувалося на взаємній повазі до національних інтересів. Проте, при тому у його висловах можна явно помітити суперечність: Україна не розглядається як самостійна унітарна держава, а має знаходитися під безпосереднім контролем РФ через ілюзорне соціокультурне панібратство, що було штучно створене та нав'язане путінізмом та їхніми попередниками. З даного абзацу, засновуючись на історизмі подій на яких акцентує В.Путін, можна зробити висновок, що у подальшому необхідно звертатися до попередніх ідеологів системи, адже позиції підтримуються та поширюються сучасною політикою (Радіо свобода аналіз. «Про історичну єдність росіян та українців», 2021).

Ідеологічний постулат на якому тримається політика Російської Федерації є химерним переплетінням націоналізму, комунізму, православ'я, імперіалізму та авторитаризму. Перший ідеолог, позиції якого лягли в основу сучасної політики РФ був мислитель часів Російської імперії Уваров, що заклав «три кити» російського імперіалізму. Ці ключові риси називаються тріадою «Самодержавство, православ'я і народність». В основу було покладено міф про Москву як Третій Рим, і він буде величним за об'єднання територій всієї Русі, історія якої була привласнена російською владою. Поглибимося у цей міф, адже з нього можна зрозуміти відмінності прагматичного імперіалізму для захоплення ресурсів та імперіалізму месіанського, яким він представлений у Росії. Падіння

«Другого Риму» Візантії співпало з розпадом Золотої Орди, монгольського ханства, яке контролювало значну частину Східної Європи. Розпад Орди створив можливість для Москви розширити вплив. Підняття Москви сприяло її агресивній політиці на Сході, спрямованій на завоювання і приєднання інших територій і держав. Ця політика дозволила Москві стати великою імперією та відігравати ключову роль в регіоні, а військова слабкість оточуючих країн не давала висувати власні претензії на успадкування звання «Третього Риму». Ця ідея була не явно, але наведеною вже у 1512 році у рукописах «Російського хронографа» (Кудрін, 2023). Ідея об'єднання православних земель була корисною для державців з декількох точок зору:

- 1) месіанізм слугує онтологічною та незмінною складовою самобуття держави. У даному випадку вибудовування «великої місії» слугує виконує декілька функцій одразу: солідаризації населення, експлікації навколишньої дійсності і легітимізації насильства та експансіонізму.
- 2) дозволяє швидко залучати новоприбулі регіони до ідеї відношення до величної держави, що забезпечує швидшу асиміляцію, адаптацію та відмову від претензій на територіальну незалежність.
- 3) експансіонізм не викликає занепокоєння, адже транслюється, що він на благо та порятунок.

Окрім цього, політичні режими у сучасній Росії відрізнялися особливістю будувати образи богоподібних царів, навіть зміна династії Рюриковичів на Романових не вплинула на поширення даного явища (Кудрін, 2023). Після більшовицької революції дана риса зберігалася - образ вождя Леніна, або ж сучасні висловлювання про те, що «Путін і є Росія» є схожими. Також, у даному контексті варто згадати і про головний храм Міноборони РФ у якому на головній мозаїці були розміщені зображення Й.Сталіна, В.Путіна, міністра оборони Росії С.Шойгу та губернатора т.о Криму С.Аксьонова під написом «Крим – наш». (Українська правда, 2020) (Рис. 2.2)

Примітка; В.Путін та С.Шойгу знаходяться по центру зліва в другому ряду за плакатом

Рисунок 2.2. Мозаїка у храмі Збройних Сил РФ

Джерело: (Українська правда, фото OPENMEDIA.IU, 2020)

Через суспільний резонанс обличчя на «мистецтві» було демонтовані ще до моменту відкриття, проте, загальний дискурс та напрямок роботи залишився незмінними - інші роботи на стінах храму присвячені героїзації Радянської армії та російських окупантів, які анексували півострів Крим (Українська правда, 2020).

Ідеї месіанізму Радянський Союз перейняв, особливо, після перемоги над Третім Райхом, що дозволяло йому залучатися підтримкою західного середовища. Якщо для українців та багатьох націй СРСР був «тюрмою народів», то для західного світу трансливалися думки про те, що соціалізм забезпечує етнонаціональну рівність, закріплює права на національне самовизначення та загалом приносить свободу «поневоленим народам». Дана інформаційна кампанія змушувала країни першого світу відкидати праці перебіжчиків не «руських» у яких йшла мова про винищення народу, що спричинило розгляд розпаду Радянського Союзу не як закономірний процес деколонізації, а як деструктивний етнонаціоналізм (Kassymbekova, 2023). У подальшому - відбілений імідж імперіалізму призвів до того, що відбулася ціла низка конфліктів, які були спрямовані на поневолення народів всередині Росії ще до російсько-української війни: перша і друга чеченська війни припинили мати чітке визначення агресора і жертви, адже виправданням дій «месії» слугували тези про агресивний націоналізм та тероризм на території Ічкерії (Kassymbekova, 2023). В інших конфліктах, таких як в Південній Осетії, Абхазії та зрештою на Донбасі, росіяни використали видозмінену тактику та виступили для цивілізованого світу у ролі миротворця або ж третьої сторони конфлікту.

Ще однією характерною особливістю проведення політики в РФ є вибудовування образу жертви-рятівника. Так, Тімоті Снайдер в одній із своїх лекцій навів приклад російського шовінізму з тосту І. Сталіна озвученого після перемоги у Другій Світовій війні:

Товариші, дозвольте запропонувати ще один тост. Я хотів би підняти келих за наших радянських людей і, передусім, за росіян. Я п'ю за здоров'я насамперед російського народу, бо це найвидатніший народ з усіх, які утворюють Радянський Союз. Я п'ю за здоров'я російського народу, бо під час цієї війни він завоював загальне визнання як провідна

сила у нашій країні. Я п'ю за здоров'я російського народу не лише за це, а й тому, що йому притаманна чистота розуму, сила характеру і терплячість (Снайдер цит. І. Сталіна [1945] 2023).

Розпад СРСР не призвів до демократизації Росії, а натомість лише закріпив її імперські амбіції через втрату авторитетності минулої слави. Характерними рисами Радянського Союзу були мілітаризм, тоталітаризм, репресії та придушення тих, хто вважає відмінно від влади, створення ідеологічної монополії, де устрій, що існує є єдино правильним благом для суспільства, контроль над джерелами масової інформації та інше. Збігнев Бжезінський (Бжезінський [1997] 2000) окреслив проблематику втрати України для Росії як те, що повністю дестабілізувало систему, адже Україна це територія, яка була 300 років під управлінням імперії, має багато земних та корисних ресурсів і 52-мільйонне населення, що є доволі вагомою цифрою, порівняно з іншими республіками. Втрата України ознаменувала відхід від домінування на євразійському континенті, адже втрата контролю над Чорним морем та кордону з Європою спричинила вихід нових конкурентів, наприклад Туреччини у сфері впливу для інших країн пострадянського простору таких як Грузія, Вірменія та Азербайджану, за уніфікований вплив на які так змагалася Росія (Бжезінський [1997], 2000, 92-93). Саме відхід слов'янського народу у бік незалежності став катализатором інших етноцентричних процесів в інших країнах - пострадянських республіках та зробив об'єднання колишньої імперії фактично неможливим. І саме тому, отримання влади над Україною та українцями і утримання їх у зонах свого економічного та соціокультурних впливів стало проблемою номер один для Росії в рамках її ідеології, що і призвело до необхідності формування ідеології ненависті відносно них.

Насильство владної еліти, політичний терор інакодумців, створення гомогенного політичного і культурного просторів можуть свідчити про тоталітарність режиму. До цих ознак можна також віднести й інші риси

російської системи: створення «ворога» в обличчі Заходу, легітимізація насильства, пропаганда ненависті для солідаризації групи.

Сучасну ідеологію Росії прийнято називати терміном «рашизм». Він з'явився не так давно, з початком російсько-української війни у 2014 році та був закріплений на українському національному рівні у 2022 році, до цього наближений до нього був термін «путінізм». Рашизм - нова назва політики на основі фашизму та імперіалізму у Росії і надалі при описі ідеології ненависті він може бути використаним як синонім. Тож, ідеологія сучасної Росії це дивне змішання авторитарних ідей з соціалізмом, євразійством, антизахідністю, окультизмом, традиціоналізмом та релігією.

Одним з основних політичних ідеологів сучасності є О.Дугін - російський політичний філософ, якого також називають ніким іншим як «сучасним російським фашистом» що відомий своєю контрверсійною ідеологією, яка безпосередньо лягає в більшість російської пропаганди. Його ідеологія часто асоціюється з поняттями євразійства і «Четвертої політичної теорії». Ідеї філософа схожі на позиції нацизму: так само як нацисти слідували ідеям соціалдарвінізму та необхідності панування над континентом, О.Дугін бачить єдину євразійську цивілізацію на чолі з росіянами, які є найбільш вищим та усвідомленим народом та дають ідеальне поєднання азійства та європейськості. У своєму інтерв'ю він каже: «Я багато років роздумував над національною ідеєю. Ідея така, що нам необхідно захопити Європу, завоювати і приєднати...Економіка це добре, але нам це не важливо, не хлібом же єдиним наповнений цар» (FREEDOM, 2022, 0:54-1:01). Після 2014 року він відверто казав про необхідність «Убивать, убивать, убивать» [вбивати, вбивати, вбивати] (прим. авт. українців) (FREEDOM, 2022, 2:35-2:40), що у подальшому стало причиною виходу радикальних російських націоналістів на мітинги, де вони скандували цю тезу О.Дугіна. Вплив філософа на владну верхівку доводять слова, на Youtube- каналі «ещёнепознер» [Ще не Познер] у рамках інтерв'ю:

Коли ми кажемо «помирати за ідеї», ми кажемо і «вбивати за ідеї». Якщо ми готові помирати за ідеї, але не готові вбивати за них, то значить ми не готові вступати у битву за наші ідеї, за державу, наприклад, проти іншої держави. І що, ми будемо сидіти і чекати «вбивайте нас, ми собою закриємо»? Ні, ми будемо нападати (ещёнепознер, 2021, 9:00-9:21).

Як можна побачити, філософ апелює до індивідуальних цінностей та конструювання політичного ворога в обличчі Європи або ж НАТО та створення видимості небезпеки від них, що просувалося у Росії довгий час і стало слугувати виправданням нападу.

Отже, сучасна ідеологічна система Росії є дуже багат шаровою та апелює до попередніх історичних епох, намагаючись реанімувати своє імперське домінування у регіоні. До ключових ознак, які пов'язані з ідеологією ненависті можна включити: почуття імперської вищості та ностальгія за минулим, месіанізм, релігійний традиціоналізм, поляризація з Заходом, колоніалізм відносно країн пострадянського простору та самоколоніалізм. Таким чином, тяглість історії в політичному бутті росіян забезпечує консолідацію та солідаризацію групи навколо центральної ідеї пост-імперської Росії та забезпечує мобілізацію людських ресурсів через невдоволення втрати своїх гегемоністських позицій та протиставлення Заходу. Ненависть до українців та суб'єктності України можна вважати центральною складовою російської ідеології, адже українське прагнення до волі та незалежності від імперії це те, що не дає відновити геополітичний контроль над бажаним регіоном. Проте, з іншого боку, українці не є крайньою точкою російської шовіністичної ідеології і ненависть до Західного світу може у будь-який момент трансформуватися у ненависть до будь-якої з цих країн. Так, у одному із своїх звернень 2023 року

В.Путін сказав: «Західні землі Польщі - подарунок Сталіна» (Diplomatrutube, 2023, 3:00-3:12).

2.2. Індоктринація ідеології ненависті: від дитинства до глобального медіа-простору.

Звертаючись до шляхів поширення пропаганди російською владою необхідно сфокусуватися на її різноплановості та тому, що її конструювання починається ще з перших етапів соціалізації. У даному випадку, колективне несвідоме К.Г Юнга (Jung, 1959), яке представляє собою набір цінностей та установок, які передаються внаслідок культури та виховання, у Росії вибудовують шовінізм та ненависть по відношенню до інших національностей. Тобто, процес ідеологізації починається ще з дитинства. Даний тип поширення використовується як і для дітей-росіян так і для українців. Шляхи поширення бачення картини світу різноманітні, особливо із залученням медіа-ресурсів та обмеженням тих, хто транслює опозиційну точку зору. Для того, щоб описувати як відбувається процес ідеологізації та як відбувається індоктринація ненависті населення необхідно звернутися перш за все до соціальних інституцій як агентів соціалізації та їхнього функціонування у Росії.

1. Сім'я. У цьому випадку вага інституту полягає у тому, що дитинство та юність мають найбільший вплив на формування дорослої особистості. Послугуючись теорією З.Фрейда (Фрейд, [1917] 1998), особистість на даному етапі проходить через три механізми соціалізації: імітацію, ідентифікацію, почуття сорому та провини. Ці три механізми відіграють вагому роль у засвоєнні індивідами правил поведінки, культури, світоглядних позицій, що вже вводить дитину у рамки юнгівського колективного несвідомого (Фрейд, [1917] 1998).

Отже, сім'я передає соціальні норми, цінності та традиції з покоління в покоління і організовує виховання. Ми не можемо дослідити соціалізацію у російській сім'ї, проте, можемо дослідити яке значення це має для росіян у контексті російсько-української війни. Російська представниця, відповідальна за

права дітей М. Львова-Бєлова заявила про 700 тисяч переміщених осіб на територію Росії, за українськими даними ця цифра може бути близько 200-300 тисяч, а офіційно підтверджених випадків переміщення дітей більше, ніж 19,5 тисяч. Політика спрямована на депортацію та роз'єднання дітей з їхніми сім'ями є однією з рис геноциду, а дії по відношенню до неповнолітніх вчинені Росією також кажуть про лінгвоцид і етноцид. Так, українських дітей примусово вивозили «на лікування у дитячі табори», там заборонялося спілкуватися українською мовою, проявляти національну ідентичність натомість насаджувалась російська мова та цінності в рамках програми навчання. Деяким дітям змінили прізвища і так і не повернули до батьків (Руденко, 2023). Багато дітей наразі знаходяться у дитячих будинках та прийомних сім'ях на території Росії і Україна не має механізмів примусу для повернення своїх неповнолітніх громадян додому. У даному випадку цікавим є метод ідеологізації з раннього дитинства та вибір способу стирання національної ідентичності через виховання та обмеження спілкування з батьками-українцями.

2. Релігія. У контексті аналізу даного інституту не малозначиму роль відіграв М.Вебер, який вивчав вплив релігії на соціалізацію та доводив, що релігійні переконання можуть формувати цінності та моральні стандарти індивідів (Weber, [1930] 2005). У даному випадку повертаємося до «трьох китів», другий з яких православ'я. Насправді, Радянський Союз похитнув вагомість церкви у контексті політики через свою атеїстичну спрямованість. У 1917–1918 роках, політика Леніна була спрямована на атеїзм, безбожництво, але не виключала використання церкви в інтересах держави. Пропаганда атеїзму була безрезультативною і лише згуртувала радянське населення навколо релігійних громад. У 1930-х роках радянська влада пішла насильницьким шляхом, змушуючи Українську автокефальну православну Церкву скликати псевдособор і розпочала арешт ієрархів. Під час Другої світової війни, церковні спільноти активно підтримували фронт, і Сталін використовував їх для зміцнення свого режиму. Після того як церкву побачили як ще один інструмент управління масами, у 1943 році відбулася урочиста інтронізація патріарха Сергія

Страгородського, що стало основою для легалізації православної Церкви в СРСР, зокрема, для боротьби з греко-католицизмом на Галичині, і була започаткована ідея «священної війни». Цікавим також є те, що на рівні церкви Москва давно протистоїть західному світу. Так, після краху Константинополя на Московії був обраний власний єпископ, чим вона відокремила себе від католицизму, стверджуючи, що розлам на два крила робить ту релігію неправильною (Денис, 2022).

Повертаючись до праць Х.Арендт (Шліхта, 2021) можна сказати, що тоталітарні держави потребують контролю не ззовні а зсередини, тому комуністичній ідеології було необхідно позбутися не лише церкви, а й у цілому, віри у Бога. Не закриваючи потребу у вірі через релігію люди у часи Радянського Союзу за планом мали шукати собі інших «ідолів» в обличчі лідерів соціалізму: Сталіна, Леніна, Хрущова, та інших. Атеїзм у даному випадку забезпечував відданість ідеології (Шліхта, 2021).

У результаті цього було спотворено декілька історичних традицій, які були споконвічно на українських землях зокрема: святкування Різдва змінили на гучне святкування Нового року, Святого Миколая замінили на попередньо негативного у російській культурі Діда Мороза та інше.

У випадку з сучасною Росією церква відіграє роль агента ідеологізації суспільства, адже як було доведено у попередньому розділі російський лідер наділяється рисами божого посланника. З початком російсько-української війни питання Української православної церкви, особливо Московського патріархату, стоїть вкрай гостро. Після помаранчевої революції в Україні в 2004 році В.Путін сумісно з Патріархом Кирилом створили доктрину «русского мира» («російського світу»). У контексті цієї концепції Росія вважає себе захисником і представником православної цивілізації і російського світу. Російська Федерація за нею намагається об'єднати всіх росіян, незалежно від місця проживання, і створити спільну ідентичність на основі православ'я, російської культури і мови. Дана доктрина тісно переплетена із ідеєю «Третього Риму» та привласненням собі історії України-Русі як більш давнього центру православної цивілізації на

території Європи. У плані релігії Росія також проявляє колонізаторську політику та використовує РПЦ як вагомий важіль впливу як на свою націю так і на населення України: 70% православних церков України знаходяться під юрисдикцією Москви (Муравський, 2022, 39).

На період повномасштабного вторгнення приблизно 600 церков перейшли у владу Києва, а 8193 церков УПЦ МП так і залишаються бути відданими російським єпархіям (Opendatabot, 2023). Російська православна церква використовує стратегію м'якої сили доволі давно, так у 2014 році вона не засудила анексію Криму та напад Росії на Україну. Також, варто не забувати про розмивання поняття української суб'єктності на користь «сімейних» відносин у висловах: «брати-слов'яни», «єдиний православний народ», тощо (Муравський, 2022, 39). Таким чином, замовчуючи російську агресію та не озвучуючи права на українську суб'єктність, замінюючи це право на братство східноєвропейського православ'я, завдяки релігії легітимізується насильство задля «порятунку» носіїв православної ідентичності.

Загалом, керівництво Російської Православної Церкви (РПЦ) вело активну участь у формуванні моделі режиму В. Путіна, спільно з ним діяла сакралізація «російської національної ідентичності» і «православної цивілізації». Це сприяло посиленню авторитарних тенденцій та забезпечило владі суспільну підтримку. «Православ'я - як основа російської ідентичності» використовує підміну понять і когнітивні спотворення, адже «православ'я» у російському кейсі не є тотожним релігійній деномінації, а означає швидше соціальний конструкт, або ж ідеологему, що сповідує догму російського світу (Zborovska, 2023, с233).

3. Освіта має великий вплив як агент соціалізації, адже допомагає дітям та підліткам знаходити відповіді на питання та загалом формує їхню світоглядну позицію через набуті знання та навчає методам обробки інформації у комунікації зі світом. В розвинених демократичних суспільствах зазвичай велика роль відводиться саме формуванню критичного мислення, проте, режими авторитарно-тоталітарного спектру, з яскраво вираженим ідеологічним

спрямуванням, подають ту інформацію, яка б слугувала стрижнем закріпленням влади.

В російських школах відбувся захід «Бесіда про важливе», цифрові матеріали з якої були розміщені в інтернеті. Там було піднято декілька тем: Росія та Україна історично входили в одну державу, інтервенція Росії в Україну у 2022 році - її перше втручання у «конфлікт» для припинення русофобії та страждань на території Донбасу та в Україні загалом; також, причини війни - невиконання Мінських угод Україною, боротьба проти націоналізму та влади, яка переслідує опозиціонерів; цілі - демілітаризація та денацифікація України; обґрунтування вторгнення Конституціями ДНР і ЛНР та 51 статтею ООН (У російських школах навчають, що Україну треба визволяти від націоналістів, 2022).

Президент РФ В. Путін затвердив стратегію «Комплексної безпеки дітей на період до 2030 року», яка б передбачала виховання дітей в уніфікованому державою інформаційному просторі, який би стимулював створення контенту, який би закріпив «традиційні цінності» та захищав від деструктивних віянь Заходу. Також у стратегію входить допомога у пропаганді та поширенні ініціатив, які спрямовані на комплексне національно-патріотичне виховання та добровольчість. Тенденції в освіті є особливо небезпечними для тимчасово окупованих територій (ТОТ), адже на цих українських територіях росіяни першою справою започатковують реформування освіти на лад російського світу: змінюються підручники на ті, що просувають видозмінений погляд на історію, подають війну як «спеціальну воєнну операцію, що спрямована на денацифікацію та демілітаризацію України». Також, постачається «гуманітарна література»- брошури проросійського спрямування, настільні ігри присвячені перемозі у Великій Вітчизняній Війні.

«День Перемоги» є одним з основних напрямів проведення політики та пропаганди, яка слугує методом індоктринації ідеології у суспільство. У той час коли в Україні та іншому цивілізованому світі День Перемоги є Днем пам'яті і примирення та присвячений вшануванню жертв Другої Світової війни і необхідності підтримки миру у світі, в Росії - це найбільше національне свято з

пишними парадями. До того ж, замовчується період з 1939-1941 років у який І.Сталін мав план з А.Гітлером щодо окупації Польщі підписавши «Пакт Ріббентропа-Молотова». Росія індоктринує цю сторону російської ідеології з самого дитинства і проводить мілітаризаційну агітаційну роботу починаючи з дитячого садка, доводить у своєму моніторинговому звіті ЦГП Альменда (Воробйова, 2023, 20-27). Так, відбулася ціла низка акцій на тимчасово окупованих територіях: у «Нижньогірському дитячому садку «Ручеёк» [Струмочок]» проводився тижневий цикл заходів за програмою тематичного тижня «День Победы» [День перемоги], з перевдяганням дітей у військову форму та не оминаючи радянської символіки. На столі з пам'ятками війни також можна побачити протитанкову міну (рис. 2.3)

Рисунок 2.3. Фото з відкритих джерел, ЦГП Альменда (Воробйова, 2023, 23) «День Перемоги» у «Нижньогірському дитячому садку «Ручеёк» [Струмочок]»

У тимчасово окупованому Криму проводяться конкурси для більш старших дітей на кшталт «Ми спадкоємці перемоги», які доповнені

транспарантами з лозунгами «Крим- Росія назавжди», та «Перемога за нами» (рис. 2. 4)

Рисунок 2.4. Фото з відкритих джерел, ЦГП Альменда (Воробйова, 2023, 25) «Ми спадкоємці перемоги»

А у т.о. Севастополі першокласників перевдягли у форму «Росгвардии» та організували конкурс дитячого малюнку «Весна моєї країни» (див.додаток А) (Воробйова, 2023, 27).

Головний ідеолог рашизму О.Дугін також вносить свій вклад у виховання молоді, проводячи лекції для студентів різних ВНЗ. Так, лекції були і в Московському державному університеті, і в Казанському федеральному університеті, та інших. Андреас Умланд (2011) написав статтю про небезпеку просування фашистських тенденцій у МДУ О.Дугіним, ствердивши, що філософ просуває нео-імперіалістські ідеї під призмою «неоєвразійства».

4. Політика і державні інституції. У цьому контексті важливо наголосити не лише на загальній політичній системі, а на тому як імплементуються різні соціальні ініціативи для ідеологізації. Для цього проведемо паралелі з патріотичним вихованням Юнармії в Росії та підсиленням шовінізму у нацистській Німеччині організацією «Гітлер'югенд». «Гітлер'югенд» була дитячо-молодіжною організацією в Третньому Рейху, які діяла у період 1920-х

років як національно-патріотична, проте, з приходом Гітлера до влади у 1933 році почала фокусуватися на ідеологізації нацизму та пропагувала її серед німецької молоді. Головною метою була підготовка молодих людей до служби в армії та виховання вірних прихильників нацистського режиму. Російська Юнармія заснована в 2016 році в сучасній Росії, її цілі та ідеологія пов'язані з вихованням «патріотичної» молоді (О Движении «ЮНАРМИЯ», б. д.). Загалом, культивування патріотизму не має нічого негативного у контексті національної держави, проте, важливо досліджувати саме механізми та методи виховання та розмежовувати націоналізм з шовіністичною мілітаризованою ідеологізацією, якою вона є в Росії. Підтвердження схожої мети Гітлер'югенду та Юнармії є заява Міністра оборони Росії С. Шойгу видав наказ «Про організацію залучення членів військово-патріотичного громадського руху «Юнармія» до проведення «спеціальної операції» на території України». Тобто, молодиків віком 17-18 років готують як потенційний воєнний резерв для участі у «СВО» (Зятьєв, 2022).

Лідія Чорна, завідувачка лабораторії психології малих груп та міжгрупових відносин Інституту соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України стверджує, що мілітаризація дітей на ранніх етапах соціалізації сприяє вагомим психологічним травмам. Вона наводить приклади театралізованих сценок про перебування у концтаборах, влаштованих дітьми дошкільного віку (5-6 років) та зачитування ними листів ув'язнених. Ідентифікація малих дітей з такими морально важкими ролями ув'язнених та/або військових є травмуючим досвідом (Бухтіяров цит. Чорну, 2021). Також, на більш пізніх етапах соціалізації, росіяни вдаються до уроків «патріотичного виховання», особливо на тимчасово окупованих територіях. На них транслюється пропаганда того, що українці є нацистами, а росіяни - рятівниками від «київської хунти» (Бухтіяров 2021).

Якщо говорити про загальні прояви політики В.Путіна та консолідувати акторів соціалізації - сім'ю, політику, релігію та поєднати їх з антизахідністю, то також можна прийти до означення «традиційних цінностей», які слугують протиставленням Росії західним державам. Гомофобія є активно підтриманою з

боку як російського уряду, так і російського суспільства, яке активно відстоює цю позицію. Путін та російський уряд підтримують ненависть до представників нетрадиційного сексуального самовизначення, розглядаючи її як засіб захисту традиційних цінностей від західних норм, які вони вважають деградаційними і соціальними девіаціями від «природи людини».

Законодавство та дії влади у вигляді видання законів щодо заборони пропаганди одностатевих відносин, зміни статі та відмінного гендерного самовизначення спрямовані на підживлення ненависті до ЛГБТК+-спільноти, що має вплив на соціальну поведінку та ставлення до цієї групи населення в Росії та за її межами. Російська пропаганда активно використовує ці ідеологічні наративи, щоб підкреслити свою позицію як захисника традиційних цінностей та як «останнього укриття» для тих, хто поділяє «єдино правильні традиційні сімейні цінності». Політика прагне дискредитувати західні суспільства, змальовуючи їх як морально впалі та такі, що загнивають через прийняття ЛГБТ-спільноти. Пропагандисти розповсюджують дезінформацію та стереотипи про геїв та лесбійок, намагаючись використовувати їх як об'єкт насмішки та приниження (Сливенко, 2023). Таким чином, Росія проявляє ненависть до представників ЛГБТК+ спільноти, виключаючи їх з діяльності суспільства. Представники спільноти стають маргіналізованою групою, якій приписані аморальні та неприпустимі для росіянина якості характеру. Небезпека даної риси російської ненависті полягає у тому, що боротьба за традиційні цінності властива фактично всім активістам право-радикального спрямування, що робить можливим поширення ідеології рашизму у цілому через симпатизування ідеям традиційних цінностей.

Отже, процес ідеологізації та індоктринації ненависті у Росії починається з самого дитинства росіян, а різна інституційна спрямованість лише підтверджує думку про те, що це чітка політична стратегія. Не можна стверджувати, що стратегія була прийнята вже після вторгнення Росії в Україну в 2014 році, адже ідеологічне підґрунтя у відношенні неможливості Української державності спостерігається ще з розпаду Радянського Союзу.

2.3 Роль медіа та символів у контексті російської пропаганди ненависті

Змішання мас-медіа з діджиталізацією є складним і тривожним явищем, яке має значні наслідки для глобалізованого світу. Вільний транскордонний потік інформації сприяє поширенню руйнівних, ворожих і екстремістських ідей. Стає неможливим заблокувати абсолютно всі інструменти, які можуть сприяти дестабілізації ситуації через широкий спектр можливих шляхів поширення, до яких можна віднести: соціальні мережі та спільноти в них, телебачення, форуми, відеосервіси та інші. У коментарях під фотографіями можуть міститися приховані пропагандистські елементи, які пропагують ворожнечу до тієї чи іншої групи. Також, існує можливість створення бото-ферм, які будуть просувати пропаганду від імені середньостатистичного громадянина під виглядом коментарів. Такі речі безпосередньо впливають на сприйняття новин респондентами, адже надають емоційного забарвлення. Поширення, реакції, лайки це те, що спрямовує ірраціональну частину індивіда, аби проектувати індивідуальні відчуття під емоції «більшості» (Hoewe & Peacock, 2020, 22).

Ненавистні повідомлення можуть досягти аудиторії в усьому світі завдяки глобальному характеру платформи Інтернет, що посилює вплив трансльованого як на міжнародне співтовариство, так і мобілізує залучення нових носіїв ідеології. Крім того, глобалізація сприяє міжнародній співпраці між ворожими групами. Револьюційні рухи та ідеології можуть вийти за межі країни, знаходячи спільну справу та створюючи мережі по всьому світу. Транскордонна комунікація надає ідеологіям ненависті мати ширшу базу симпатиків, новобранців і потенційних джерел фінансування, що ускладнює протидію їхній діяльності (Bachmann & Gunneriusson, 2015, 81-84).

Локалізація пропаганди стає неможливою, з огляду на глобалізацію та лібералізацію країн, що можуть цим займатися. Трансльоване може легко перетинати кордони та об'єднувати осіб вже поза межами країни. У подальшому це може призвести до радикалізації груп ненависті та насильства по всьому світу.

З цим змінюється і географія конфлікту, переносячи локальні проблеми у вимір глобальних світ-системних відносин.

До прикладу можна взяти сучасну ситуацію арабо-ізраїльської війни 2023-2024 років. Завдяки мережам пропаганди та лібералізованості західного світу стерлося розуміння хто напав першим і палестинці отримали широку мережу підтримки через демонстрацію гуманітарної катастрофи. У даному випадку, маніпуляції суспільною думкою дозволили перенести вектор сприйняття позицій агресор-жертва. Кут зору з антисіонізму та антисемітизму як ідеології Палестини та воєнних злочинів палестинців в Ізраїлі на початку гострої фази конфлікту змістився на гуманітарну катастрофу в заблокованому Секторі Гази.

У контексті сучасних воєн пропаганда, що передається через медіа-простір може допомогати державі-агресору через виправдання його дій або зміщення фокусу з одних подій на інші. Глобалізовані через ЗМІ конфлікти призводять до дестабілізації соціально-політичної ситуації у всьому світі і дозволяють будувати «групи підтримки» агресора серед носіїв інших ідентичностей. Саме це у сучасному світі дозволяє стерти кордони між добром та злом, загарбником та «визволителем», «імперцем» та «демократом». У своєму роді, ідеологія ненависті може поширюватися по світу через медіа-ресурси як соціетальні вірування та створювати щільну мережу людей, які готові ризикувати життям, свободою, сім'єю заради ідей, про фальсифікацію правильності яких вони і не здогадуються.

Крім того, міжнародні актори мають доступ до міжнародних соціальних мереж і медіа-платформ завдяки глобалізації. Політики, пропагандисти та публічні особи загалом можуть використовувати інформаційну війну, щоб впливати на наративи, загострювати конфлікти в суспільстві та сіяти конфлікти по всьому світу. У контексті індоктринації ідеології ненависті та підготовці ґрунту до насильства на її основі актори використовують ідеологічні та культурні розломи, які легко визначити та використати в глобалізованому світі. Зрештою, криза лібералізму, з якою стикається сучасне суспільство, також є частиною цього. Можна апелювати до минулих конфліктів, щоб виправдати нові.

Насправді, ці конфлікти є дзеркально викривленою адаптацією позицій жертви та агресора.

Аналітики Vox Check за період з лютого по жовтень 2023 року виявили 8 296 кейсів російської пропаганди у медіа шести країн ЄС: Німеччині, Італії, Чехії, Словаччині, Угорщині та Польщі. Там з'являлося близько 920 проросійських наративів щомісяця, коли у попередній період дослідження (24 лютого 2022-січень 2023 року) таких було майже вдвічі менше. Загалом, було виокремлено 27 ідеологічних наративів, основні серед яких: Захід використовує Україну і змушує її відмовлятися від мирних перемовин та те, що Україна - терористична держава і саме вона відповідає за підірвання Каховської ГЕС і подальший екоцид (Михайлов, 2023).

Майже кожного року в Росії приймаються закони щодо ще більшого обмеження незалежних ЗМІ, що станом на 2021 рік помістило Росію на 150 місце із 180 можливих у рейтингу свободи преси. У 2012 році нагляд за інтернетом і блокуванням незручних сайтів відійшов до Роскомнадзору. У наступні роки почали забороняти іноземні медіа-ресурси у Росії, наділяючи їх статусом «іноагента», у 2020 році такий статус почали надавати фізичним особам. Всі «іноагенти» мають вказувати це у своїх публікаціях (Як працює російська пропаганда в медіа, 2022). 4 березня 2022 року в РФ був прийнятий новий закон кримінального кодексу 207.3 УК РФ «Про фейки», який передбачає відповідальність у вигляді позбавлення волі за поширення антивоєнних наративів, визнання Росії агресором, показ злочинів російських військ і так далі (Госдума приняла закон об уголовной ответственности за «фейки» о российской армии, 2022).

Російські ЗМІ політизовані та майже всі є власністю держави. Для того, щоб просувати російську пропаганду в інші країни у 2005 році була створена медіа служба «Russia Today». Цей канал дає змогу почути російські наративи не лише росіянам, а й носіям англійської, німецької, іспанської та арабської мови. Наративи, що транслювала дана служба ще задовго до повномасштабного вторгнення є аналогічними наративам інших державних російських ЗМІ.

Маргарита Симоньян, одна з головних пропагандистів Росії сама визнавала, що канал не є журналістсько об'єктивним та його метою є застосування «м'якої сили». Мета пропаганди полягала у тому, щоб посилити напругу у суспільстві через підбурювання ненависті до інших країн Заходу, міжнародних організацій, зруйнувати довіру до системи охорони здоров'я. З початку повномасштабного вторгнення телемовлення заблокували у багатьох країнах Європи. Проте, вони продовжують існувати на веб сайтах, перелік можливих мов у яких ще більший, а також у соціальних мережах та обходити накладені на них санкції завдяки ребрендингу, зміни доменів, створення дзеркальних сайтів та через інші способи (RT: How World Is Fighting Kremlin Media, Propagandists Are Looking for New Ways to Influence Foreign Audiences, 2022).

З початком повномасштабної війни росіяни створили методички пропаганди для «ЗМІ та коментаторів», одна із яких, що належить медіа-холдингу «News Media» була викладена журналісткою у публічний доступ. З повномасштабної війни влада запровадила 4 основні гілки цензури «Про операцію», «Захід та НАТО», «Суспільство» та «Санкції». До них входять такі установки:

- Не «війна», не «бойові дії», а «спеціальна воєнна операція», «визвольна місія», не «вибухи», а «хлопки» та загалом уникання назв, які б слугували тригерами.

- Росіяни знають що роблять і тому не залучають строковиків, у той час як у Києві панує анархія, всім поспіль видається зброя та залучаються іноземні найманці.

- «Спецоперація» йде не проти всього українського народу, а проти влади - «нацистів» та «Київської хунти», яка віддає злочинні накази. Необхідно транслювати простих українців, які втомилися від режиму та підкріплювати авторитетність образу через відомих осіб-колаборантів.

- Зниження рівня напруги та показ російських військових як тих, хто визволяє, допомагає і загалом є еталоном гуманності та моралі.

- Вся вина на Західних країнах, який ведуть інформаційну війну. Наймання публічних осіб, які б звинувачували тих, хто покладає відповідальність за конфлікт на Росію та їхня дискредитація.

- Криза у Росії - тимчасова і приведе до більших проривів (Не «війна», а «спецоперація», статусний Царьов та корисні антиросійські санкції. За якими «темниками» зараз пишуть росЗМІ, 2022).

За рахунок просування пропаганди у медіа стає можливим об'єднання соціальних кластерів, які б могли стати групами ненависті. Таким чином, Росія, уніфікуючи єдиний напрямок впливу та поширюючи його на інші країни створює групи підтримки по всьому світу, які можна назвати «протестним потенціалом».

Якщо говорити про медіа, то неможливо не згадати про вплив мистецтва на процес соціалізації та вибудовування бачення оточуючої дійсності. Теорія естетичного сприйняття Р. Арнхейма стала проривом у середині 1950-х, адже прийшла на зміну фрейдистських теорій про лібідо орієнтовані підсвідомість та несвідоме. Арнхеймівська позиція ґрунтується на ідеї, що сприйняття є когнітивним процесом, що визначається формами та типом зорового сприйняття. Концепція акцентує на активності та дихотомії естетичного сприйняття, яке включає не лише репродукцію об'єкта, але й створення візуальних моделей. Згідно з Арнхеймом, візуальне сприйняття подібне до інтелектуального пізнання та має свої власні структурні принципи, які він називає «візуальними поняттями». Візуальне сприйняття є активним і творчим процесом, який аналогічний інтелектуальному пізнанню. Слідуючи даній теорії, яка побудована на гештальт-психологічному підході у результаті багатьох років роботи в сфері педагогіки і мистецтва Р. Арнхейма, перцепція візуальних об'єктів не є кінцевою метою пізнання. Людина не лише сприймає візуальні форми та об'єкти такими вони є, але й моделює дійсність та мистецтво, що є не лише процесом естетичним, але й аналогом інтелектуального. Людина на рівні підсвідомому, чуттєвому та емоційному аналізує візуальну інформацію через асоціації форм та кольору (Arnheim [1969]1984, 13-19).

Арнхейм каже, що просте абстрактне мистецтво, що складається з простих геометричних форм може бути сприйняте набагато більш глибоше. Наприклад, перехрещення одне на одного двох кіл синього кольору на його думку може позначати щасливий шлюб або ж співдружність націй (Arnheim, [1969] 1984, 13-19). Такі експерименти показують приблизно однакове сприйняття візуальних символів у суспільстві: так, щось позитивне, що не є один і тим самим, але глибоко пов'язане ми швидше за все будемо сприймати не кутовим, а округлим і спокійного кольору, а також візуально встановлювати зв'язки або наближаючи один до одного, або ж наїжджаючи об'єктами.

На думку А. Багінського, цінності існують не лише в свідомості людей, а й матеріалізуються у символах. Політична символіка – це образна, знакова структура, що містить впливове повідомлення, яке змінює думки, емоції, поведінку людини стосовно політики. Ідеологічна складова політичної символіки формує базові мотиваційно-орієнтовані стратегії соціальних груп індивідів. Ідеологія, передбачає певну систему ідей, на які орієнтується соціальна група (Багінський, 2009: 377, 380).

Саме тому політичні ідеології ненависті зазвичай сконцентровані на побудові візуальної картини та створення айдентики, яка буде супроводжувати людей на вулиці, одязі, транспорті, тощо, але не буде надто складною для необхідності відтворення її професіоналами. До візуальних символів війни можна віднести символи, такі як логотипи, прапори, графічні зображення, які виглядають просто, привабливо та виразно. Вони привертають увагу та запам'ятовуються краще, ніж простий текст або ідеологічні концепції. Візуальні символи стають способом ідентифікації осіб з групою та привернення до своїх течій інших учасників. Нацисти використовували свастику, яка також була наділена більш вищим символізмом, ніж просто малюнок (символ Сонця у буддистів, або ж «щастя» у слов'ян-язичників). О.Льюїс заключив, що для Арнхейма нацистська свастика, напевно була б ідеальним об'єктом політичного символізму: червоний колір - створює асоціацію з революцією, нахилена - дає відчуття динаміки, лінійно пряма і кутова форма символізує могутність та силу

(Austin, 1977, 309). Для «інакших»- євреїв також була створена власна айдентика-білі пов'язки із зіркою Давида. Таким чином за психологією кольору і мистецтва таких символічних речей відбувалося програмування: червоний колір агресії та збудження, білий - терпимості, тож це допомагало і поділити світ і чітко ієрархізувати його через повсякденні асоціації.

У випадку з Росією ще на початку повномасштабного вторгнення воєнна техніка була промаркована символами «V» та «Z», ці символи також використовувалися у повсякденному житті: росіяни вишивали дітей у формі цих літер, клеїли наліпки на свій транспорт, імплементавали їх у мас-медіа та мілітаризували. Воєнне угруповання «Шторм Z» використовували їх в висловах, які заохочували війну замість кирилических аналогів, наприклад «За Победу», «За Veteranov», тощо. Також, постійними маркерами російської ідентичності є георгіївські стрічки, радянська символіка, червоний колір і, звісно ж, прапор.

Отже, росіяни вдало використовують дану здатність людини аналізувати та сприймати візуальні символи та можливість спекуляції ними у міжнародному середовищі. Через це вони почали використовувати поширену політичну символіку, яка є способом ідентифікації росіян з групою та викликає асоціації з ідеологічною течією у всіх країнах світу де використовується латиниця. Медіа-ресурси у Росії слугують монополізованим джерелом отримання інформації, вигідного для режиму В.Путіна та для поширення ідеології ненависті по світу.

Висновки до 2 розділу:

Можна сказати про те, що ідеологія сучасної Росії - іманентна, спрямована на просування радянських інституцій. Догмою виступає теорія «російського світу» в основі якої лежить ідея про російську людину, яка може бути у будь-якій країні світу та єдине, що їй треба мати - самовизначення як «росіянина». Залучення історії в сучасну політику та ідеологічну доктрину часто стає виправданням насильницьких дій «історичними передумовами». До ознак ідеології ненависті, що фіксується у російській політиці можна віднести:

- 1) Несприйняття суб'єктності держав та пов'язання їхнього існування з попередницями Росії. Ствердження управління України Заходом.
- 2) Імперіалізм та бажання до поширення ідеології на Євразійський континент.
- 3) Догма «руського міра» [російського світу] сумісно з місіоністськими ідеями, що легітимізує насильство проти інших держав, які становлять загрозу для російськомовних у їхньому самовизначенні всередині суспільства. Пропаганда русофобії на тлі «неонацизму навколо», створення образу жертви, що має захищатися.
- 4) Демонізація «ворогів» в обличчі Заходу або ж «нацистів» в Україні, просування стереотипізації та упередження щодо них.
- 5) Догматизм також прослідковується у репресіях, політичному, соціальному та фізичному насильстві відносно населення та опозиціонерів.
- 6) Культ сучасного лідера В.Путіна та колишнього диктатора І.Сталіна.
- 7) Прояви нетерпимості до тих, хто не сповідує «традиційні цінності».
- 8) Тоталітарність режиму та індоктринація шовіністичних, імперіалістичних цінностей у приватних інститутах суспільства.
- 9) Наявність візуальної символіки у збройному протистоянні та перенесення її у цивільне життя.
- 10) Наявність прямих закликів до вбивства на підставі захисту ідей ідеологічного режиму.

Розділ 3. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕЗ НЕНАВИСТІ У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

3.1 Вплив ідеологічних наративів ненависті на соціальну поведінку росіян.

У даному розділі будуть розглянуті соціометричні дані декількох досліджень російської соціологічної організації «Левада-центр» з метою пошуку маркерів, які б стали доказом індоктринованих психологічних установок ненависті до українців у росіян, що і призвели до війни. Дослідження проводилися у різні періоди часу та будуть прив'язані до даних подій: Майдану, анексії Кримського півострову, війни на Донбасі та початку повномасштабного вторгнення. Ці події були обрані через мобілізацію наративів ненависті у періоди конфліктів через пропаганду у вже заідеологізоване суспільство. Ідеологічні наративи ненависті безпосередньо проявляються через поведінку людей у суспільстві через слова та дії. Якщо система є демократичною, то у суспільстві буде існувати плюралізм думок у ставленні до політиків: хтось буде підтримувати, а хтось навпаки засуджувати дії політиків. Проте, у ситуації індоктринації ідеології ненависті в авторитарному правлінні процес перерозподілу прихильностей змінюється.

Імперіалізм як ідеологія включає у себе авторитаризм, шовінізм і ксенофобні уявлення, а у контексті збройного конфлікту дегуманізація та демонізація ворога є цілковито нормальними явищами. Проте, у випадку з Російською Федерацією українці з їхнім бажанням бути незалежними, а також більш давньою історією України, якою хочуть володіти росіяни, насильницького отримання територій не було достатнім для розвитку імперії. Довготривала стратегія Росії була спрямована на розмивання соціокультурних меж, введення українців у власний соціокультурний простір через фільми, серіали, соціальні мережі після розпаду Радянського Союзу, нав'язування через них комплексу меншовартості та стирання національної ідентичності. Міфи про «старшу і молодшу сестер», «єдність історичного буття», привласнення собі історичної

спадщини було орієнтоване на знищення українців як нації. Після поразки м'якої сили та відстоювання власної проєвропейської української ідентичності на Євромайдані 2013-2014 років Росія прийняла рішення про примусове «повернення» територій. Ненависть російської влади до українців з 2014 року підігрівав той факт, що відсутність ядерної зброї, розкрадене зі складів радянське озброєння і відсутність комплексної підтримки Заходу не заважала їм відстоювати території Донецької та Луганської областей. Повномасштабне вторгнення і стало демонстрацією того, що не «денацифікація» та «демілітаризація», а бажання фізичного знищення хоча б великої частини українців, а іншим подальше насадження російської ідентичності є цілями війни (Укрінформ цит.Бенчик-Міссала, 2023). Це підтверджується в статті «Що Росія має зробити з Україною», що вийшла вже після повномасштабного вторгнення (квітень 2022), Росія фактично ствердила, що якщо вони «денацифікують», то більша частина населення - нацисти (Багінський & Лініченко 2023, 35).

Звернемося до функцій ідеології ненависті та дослідимо їхню дієвість у російському суспільстві на основі російських соціологічних досліджень АНО «Левада-центр». Про актуальність і відповідність даних цих досліджень можна сперечатися, адже у авторитарних і тоталітарних режимах проведення достовірних репрезентативних досліджень є фактично неможливим, адже соціологія стає ще одним політтехнологічним інструментом. Окрім цього, у таких державах не лише методологічні помилки та фальсифікації стають проблемою, а й контроль, що відбувається за індивідами, відчуття страху від можливих покарань режиму, що призводить до не таких чесних відповідей (Сулькін, 2023).

Проте, навіть у такій ситуації дані опитування - єдині статистичні дані з якими можливо працювати у рамках дослідження громадянської думки у Росії і тому залишається лише сподіватися, що дані організації, що визначена «іноагентом» на території Росії є достатньо реалістичними.

Індоктринація ідеології ненависті у Росії по відношенню до українців просувалася непомітно та розкрилася лише під час подій Майдану, анексії Криму та початку гібридної війни на територіях Донецької та Луганської областей. Можна сказати, що загальна ідеологія Росії готувала її населення до майбутнього перебігу подій та для виправдання вступу у збройне протистояння, необхідно було лише дати декілька дегуманізуючих та демонізуючих тез про «нацистів», Київську хунту», «неофашистів». Так, загальне ставлення до українців полягало у розмиванні кордонів суверенної держави та створення видимості залежності України від Росії через втручання російської влади у внутрішню політику України прямими та прихованими способами. Не останню роль у цьому процесі відіграє процес гегемонізації Заходу та ствердження, що якщо Україна відмовляється будувати «братні» стосунки з Росією, то вона стає маріонеткою США або ж країн Європейського Союзу.

На підтвердження даної тези можна навести цитати В. Путіна за 2014 рік: «Нагадаю, що це – Новоросія. Харків, Луганськ, Донецьк, Херсон, Миколаїв, Одеса – не входили у склад України у царські часи. Це все території, які передав Україні радянський уряд у 1920-ті роки» (5 канал цит. Путіна, 2014).

Схема впливу пропаганди для мобілізації заздалегідь підготованої ненависті аналогічна для тих країн, яким Росія хоче/хотіла завадити вийти з їхньої сфери впливу та увійти у ЄС та/або НАТО, у даному випадку вона спрацювала в Грузії в 2008 році та в Україні у 2014 та 2022 роках:

- 1) Після оголошення країнами їхньої про-європейської орієнтації до інтеграції у Росії починається інформаційна кампанія щодо русофобії на цих територіях. Політики та медіаресурси у цей час стверджують, що до влади у тих країнах прийшли нацисти.
- 2) Створення видимості небезпеки з Заходу, що «змушує» російський уряд «захищати своїх громадян»- пропаганда щодо НАТО біля кордонів, тези, що США намагаються відвернути країну «N» від Росії.

3) Нарощення війська біля кордонів для залякування країни, яка знаходиться під небезпекою стати «маріонеткою Заходу», або яка вже такою стала.

4) Оголошення Росією «спеціальної воєнної операції» або ж «миротворчої місії» для «порятунку» російськомовних людей.

5) Демонізація ворога, створення фейків про навмисні удари по цивільним об'єктам та глорифікація власних військ, які є «благородними воїнами світла»

6) Окупація території «миротворчими військами» та встановлення своєї влади на них (Molfar, 2022).

У випадку України тригерною точкою, що посприяла відкритому просуванню пропаганди ненависті став Майдан 2013-2014 років. У результаті цієї масової акції, В.Януковича було усунуто від президентського посту. У той момент російська машина пропаганди працювала на тези про «майданутих», «нацистів у владі», «вплив Заходу», та інші. «Прогрів» рупорів Кремля просувався і в Україні ще на початку 2013 року, що ті, хто поза російським впливом - фашисти просувалася Кремлем і поза Росією.

Так, «Левада- центр» у рамках опитування События в Украине («Майдан»), 2014 [Події в Україні «Майдан»] задав респондентам питання, що у своїй сутності являють ці протести. Тож, за даними дослідження, 84% росіян у січні 2014 року вважали, що масові протести українців проти рішення В.Януковича не підписувати документ про євроінтеграцію «спробою насильницького державного перевороту».

"Що, на вашу думку, відбувається зараз у Києві?"

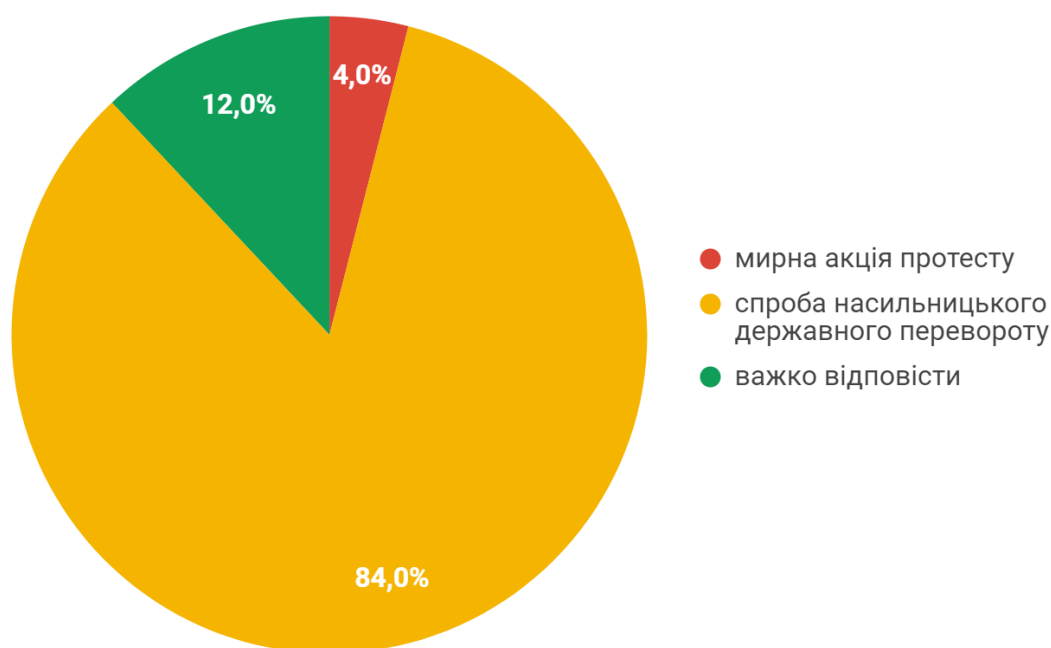

Рисунок 3.1. Оцінки росіянами подій Майдану за січень 2014 року

Дані: АНО Левада-Центр (События в Украине («Майдан»), 2014)

Посилання на джерело: <https://www.levada.ru/2014/01/29/sobytiya-v-ukraine-majdan/>

Методологія дослідження: проведене 24-27 січня 2014 року, $n=1603$, 130 населених пунктів (місто, село) у 45 регіонах Росії, статистична похибка не перевищує 3,4%.

У дослідженні російської пропаганди СЕРА (Центр аналізу європейської політики) ствердили, що термін «русофобія» у російському суспільстві просувався настільки інтенсивно під час подій Майдану, що навіть росіянин, який би його підтримав швидше за все, стигматизувався як «русофоб» (Lukas & Pomeranzev, 2016).

Наступне питання стосувалося щодо думок про мотивацію населення України до виходу на Євромайдан (таблиця 3.1). Очікувано, що в грудні 2013 та в січні 2014 між всіма можливими варіантами відповіді 41% і 44%, відповідно, російських респондентів визначили причинами Майдану вплив Заходу, 27% і

35% відповідно націоналістичні настрої. Хоча, важливо розуміти, що на думку російської пропаганди націоналізм завжди трактувався як щось негативне, шовіністичне і ближче до «нацизму», що не раз підтверджувалося. По даним також помітним є зниження частки тих, хто вважав, що мета Євромайдану - зробити Україну більш цивілізованою, вона знизилася з 13% до 8%, у той час коли збільшилася частка тих, хто засудив корумпований режим В.Януковича. Основне, що можна виокремити з цієї таблиці - порівняння частки росіян, які бачили проблему саме в неможливості українців приймати самостійні рішення через Росію (варіант відповіді «прагнення звільнити Україну від економічного та політичного диктату Росії, стати незалежними») на січень 2014 таких було 10% у порівнянні з 79% тих, хто поклав відповідальність на Захід або ж націоналістів.

«Що, на вашу думку, передусім виводить людей зараз на акції протесту в центрі Києва?» <i>(У % від числа тих, хто чув про акції протесту в Києві; кілька варіантів відповіді)</i>		
Причина	Грудень 2013	Січень 2014
вплив Заходу, який прагне втягнути Україну в орбіту своїх політичних інтересів	41%	44%
націоналістичні настрої	27%	35%
обурення корумпованим режимом Януковича	9%	14%
прагнення звільнити Україну від економічного та політичного диктату Росії, стати незалежними	12%	10%
прагнення зробити Україну такою ж цивілізованою країною, як інші країни Європи	13%	8%
відчуття громадянської гідності, яке не сприймає свавілля влади	9%	7%
протест проти жорстких дій «Беркуту»/внутрішніх військ	—	5%

інше	2%	2%
важко відповісти	16%	13%

Таблиця 3.1. Дані АНО Левада-Центр (События в Украине («Майдан»), 2014)

Після Майдану росіяни вдалися до наступної парадигми, що «Україна - failed state» та їй вдалося існувати як держава через геополітичне непорозуміння у часи Радянського Союзу. Тому, у той же рік Росія анексує Крим, як «подарунок Хрущова».

Самі російські експерти відмічають, що у 2014 році одразу після повернення Криму переважала аргументація «захисту російськомовних людей», а вже у 2016 році у відсотковому відношенні виросла кількість тих, хто казав «Крим завжди був російським»- 64%, «Росія завоювала його 230 років тому»- 9%, «Крим більше двох століть пов'язаний з Росією та її історією»- 8% і лише 18% респондентів сказали про те, що він має бути російським через проведення референдуму (Присоединение Крыма к России, 2016) (рис.3.2).

Чому Ви вважаєте, що Крим має входити у склад Росії?

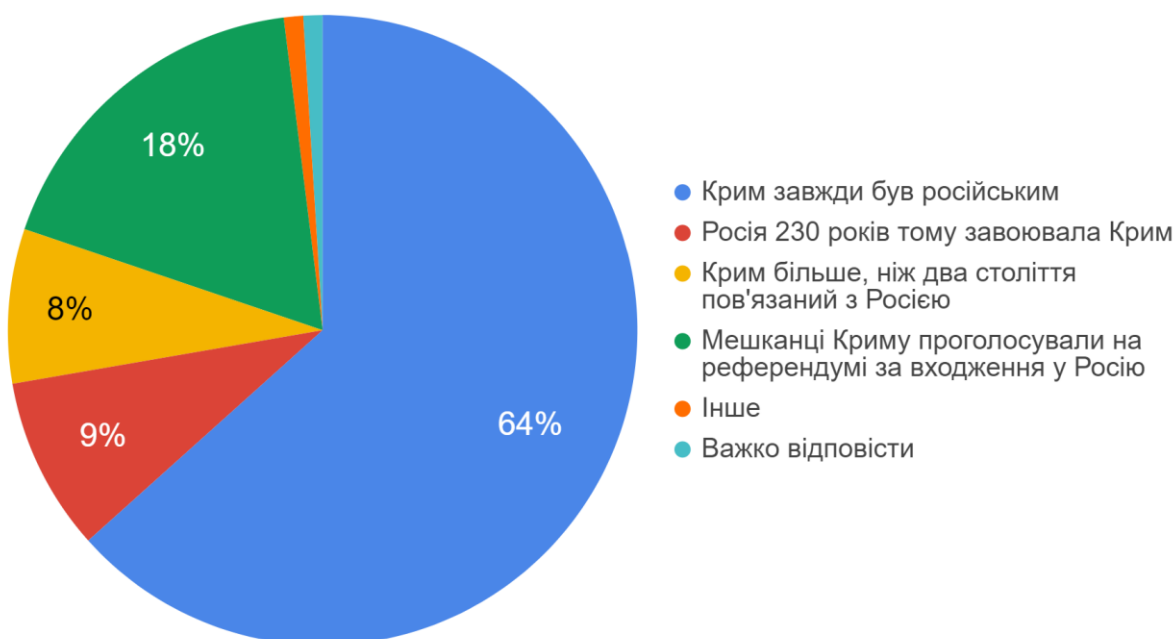

Рисунок 3.2: позиції росіян щодо причин приєднання Кримського півострову. Джерело: Левада-Центр (Присоединение Крыма к России, 2016) <https://www.levada.ru/2014/09/02/prisoedinenie-kryma-k-rossii/>

Дані щодо методології відсутні.

Дослідження «Крим» проведене у 2021 році дає таку статистику результатів щодо приналежності Криму до Росії (табл.3.2). Одразу після окупації рівень підтримки був 88% (при поєднанні відповідей «Однозначно так» і «Швидше так»), у 2021 році цей же показник становив 86%, тобто, ставлення до окупації у Росіян не змінилося (Левада-центр, 2021).

"Чи підтримуєте ви приєднання Криму до Росії?" (у %)							
Відповідь	Березень 2014	Березень 2015	Травень 2016	Вересень 2017	Березень 2018	Березень 2019	Березень 2021
Однозначно так	57	55	57	52	53	58	55
Швидше так	31	33	31	32	33	28	31
Швидше ні	6	6	8	7	8	7	6
Однозначно ні	1	2	2	4	2	3	3
Важко відповісти	4	4	3	5	4	5	5

Таблиця 3.2. Суспільна думка про приєднання Криму до Росії.

Дані: Левада-центр (Крым. 2021)

Методологія дослідження: 25-31 березня, 2021 року, n=1623, міського та сільського населення від 18 років, 137 населених пунктів у 50 регіонах Росії, статистична похибка не перевищує 3,4%.

У серпні 2014 року було проведене дослідження «Приєднання Криму до Росії» (Присоединение Крыма к России, 2014) у рамках якого респондентам задали питання «Як Ви вважаєте, чим перш за все пояснюється реакція Заходу на події в Криму та на сході України?» і переважна більшість респондентів - 58% не визнала агресії власної країни та порушення норм міжнародного права, а

апелювала до антиросійської позиції Заходу, ще 18% переклали провину на нерозуміння реальної ситуації в Україні (табл. 3.3)

Як Ви вважаєте, чим перш за все пояснюється реакція Заходу на події в Криму та на сході України	
Ворожим ставленням до Росії, прагненням скористатися моментом тиску на Росію	58%
Засудженням анексії Росії чужої території, порушенням норм міжнародного права	13%
Нерозумінням реальної ситуації в Україні	18%
Важко відповісти	10%

Таблиця 3.3: Обґрунтування негативного сприйняття Заходом анексії Криму та загострення на Сході України.

Джерело: Левада-центр (Присоединение Крыма к России, 2014)
<https://www.levada.ru/2014/09/02/prisoedinenie-kryma-k-rossii/>

Методологія дослідження: проведене 22-25 серпня 2014 року, n=1600 осіб міського та сільського населення від 18 років в 134 населених пунктах 46 регіонів Росії статистична похибка не перевищує 3,4%.

З позиції ідеологізації суспільства такий розподіл відповідей на запитання (табл.3.3) свідчить про несприйняття України як рівноправного суб'єкта суспільних відносин, а з цим і делегітимізацію її прав на територіальну цілісність. Також таблиці 3.2 і 3.3 показують загальні шовіністські настрої щодо легальності окупації та анексії територій пост-радянського або ж пост-імперського простору на підставі трансльованої позиції історичної статичності та глибокої індоктринованості ідеології «російського світу»

У цей же період виходять ще два цікавих дослідження, які доводять, що ідеологія ненависті, підґрунтя якої готувала російська влада тривалий час і є чинником російсько-українського конфлікту. Перше - «Дискримінація росіян у країнах пострадянського простору» (травень 2014) , друге - «Моральні якості росіян та українців» (серпень 2014).

У дослідженні Левада-центр «Моральні якості росіян та українців» (серпень 2014) (Россияне о качествах украинцев и русских, 2014) росіян запитали, які якості вони бачать у власній нації та в українців. Як і очікувалося, у той період часу вже відбулася дегуманізація ворога. Росіяни бачили в українцях з великою перевагою негативні риси, такі як: владолюбні, егоїсти, скупі, зарозумілі, заздрісні, потайливі, лицемірні, хитрі у той час як власну націю бачили у позитивному спектрі: миролюбні, відкриті, терплячі, гостинні, вірні та інші. Хоча більш позитивна оцінка власної групи є нормальним явищем, проте, результати цього дослідження відповідають датам збройного конфлікту на Донбасі та загальної напруженості. «Миролюбні» у даному переліку може свідчити про соціетальні вірування про позитивність групи та переконаність у тому, що її цілі правильні (див. додаток Б).

У рамках дослідження Левада-центр «Дискримінація росіян у країнах пострадянського простору» (2014) було з'ясовано, що 18% росіян дуже стурбовані дискримінацією і ще 40% помірно стурбовані. Тобто, фактично половина опитаних встановлюють, що дискримінація існує та переймаються щодо неї. Серед країн, що найбільш русофобні респонденти внесли у першу п'ятірку (питання з множинними варіантами відповіді) Україну (62%), Латвію (53%), Литву (48%), Естонію (46%) та Грузію (25%), а найменш русофобними були виокремлені Узбекистан (10%), Туркменістан(9%), Киргизстан (8%), Вірменія (5%) та Білорусь (4%) (див. додаток В).

До аналізу візьмемо ті прояви, які росіяни вважають найбільш вагомими та найбільш русофобні регіонами - Україну і країни Балтії, яким Путін у 2022-2023 роках погрожував наступним нападом (рис.3.3) Одразу можна звернути

увагу на те що першим «маркером» для Росії є мова. Мова зберігає та закріплює ідентичність, а також дозволяє просувати проросійські наративи. У даному випадку мова слугує елементом колонізаторської політики, а інтенційність мови дозволяє передавати символи та ідеологію через лінгвістичні конструкції. Так, велику роль у сприйнятті України грає прийменник «на», а не «в» коли йде мова про події в державі, адже «на» використовується для позначення території, а не суверенної країни. Окрім цього, Росія використовує «російськомовне населення» для того, щоб виправдовувати збройні конфлікти. 50% росіян стурбовані тим, що не у всіх країнах пострадянського простору дозволене використання російської мови в офіційних випадках, 47% сказали, що занепокоєні саме цим на території України. 38% і 32% респондентів ствердили, що занепокоєні психологічною дискримінацією та грубим фізичним тиском відповідно, який можуть відчувати росіяни в Україні.

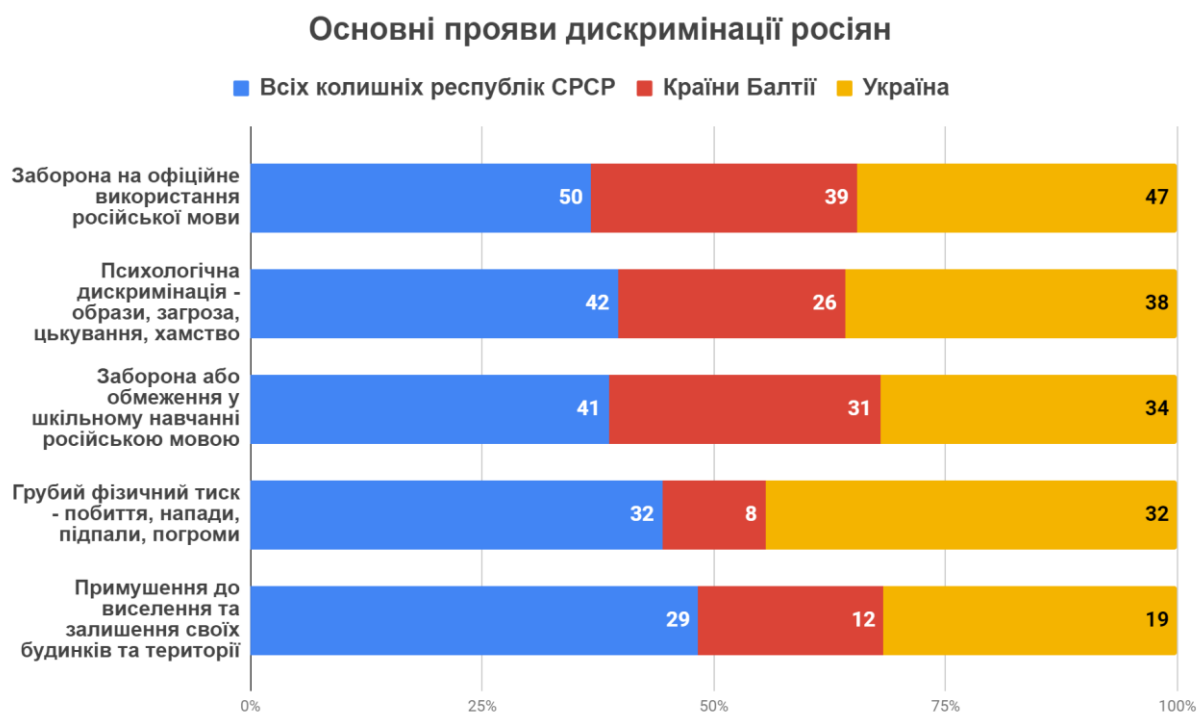

Рисунок 3.3. Прояви дискримінації росіян за їхнім суб'єктивним сприйняттям

Джерело: Левада-центр (Дискриминация русских на постсоветском пространстве, 2014)

Методологія дослідження: проведене 25-28 квітня 2014 року, n=1602 осіб від 18 років, в 130 населених пунктах 45 регіонах Росії.

У контексті цього ж дослідження також вирішили визначити готовність до імплементації «Дугінської моделі» (табл.3.4). Росіяни показали, хоч і приховані, але імперіалістичні амбіції - 50% не проти анексувати території, заселені носіями російської ідентичності (Розширення Росії за рахунок територій з компактним проживанням російського населення), а 39% побудувати Радянський Союз дугінського зразка (Євразійський) (табл.3.4)

Чи хотіли б Ви... (у %)					
Відповіді	Однозначно хотів(-ла) б	Скоріше, хотів(-ла) б	Скоріше не хотів(-ла) б	Однозначно не хотів(-ла) б	Важко відповісти
Щоб Росія розширювалася за рахунок територій з компакним проживанням російського населення.	9	41	23	9	19
Щоб з'явилася нова держава - Євразійський Союз, до якої увійшли би Росія і інші колишні республіки Радянського Союзу.	9	30	26	11	24
Стати громадянином Євразійського Союзу	7	27	27	15	24
Щоб Росія в майбутньому увійшла у Європейський Союз	2	19	33	20	26
Стати громадянином Європейського Союзу	3	17	33	21	26

Таблиця 3.4. Геополітичні орієнтації росіян
Джерело: Левада-центр (Дискримінація русских на постсоветском пространстве, 2014)

Російська пропаганда має ключові ідеї, які слугують факторами формування ненависті до українців. Вони засновані на спекуляціях історією, статичному сприйнятті історичного буття, лінгвістичних особливостях та побудові великоімперських міфів. Владислав Сурков, один із індоктринаторів доктрини «російського світу» окреслив його межі, і, відповідно, межі можливої інтервенції Росії. Тож, «Руській мір» це там, де: думають і говорять російською, бачать російську модель буття альтернативою до того як вони живуть, там де поважають російську культуру та В.Путіна і там, де сподіваються на захист від Росії за цієї необхідності (Дорошенко, 2022). Також, у листопаді 2014 року РПЦ МП прийняла декларацію «Російської людини», за якою такою може бути громадянин будь-якої країни світу, і для цього не треба мати предків-росіян. Єдине, що необхідно мати для цього це бажання стати частиною російського світу для того, щоб Росія почала «захищати» (Російська православна церква визначила, як правильно бути «русским», 2014). Дана позиція слугує виправданням у російському суспільстві для агресії відносно інших суверенних держав з метою захисту «русских».

У дослідженні Левада-центр «Загострення на Донбасі» (2021), проведеному у грудні 2021 року, половина росіян (50%) продовжили стверджувати, що причиною загострення ситуації на Донбасі (швидше за все, мається на увазі підготовка України до повномасштабного вторгнення через стягування російських військ до кордонів України) є США та країни НАТО. 16% звинуватили українську владу, 11% вказали, що не помічають вини будь-кого, ще 15% завагалися з відповіддю (рис.3.4)

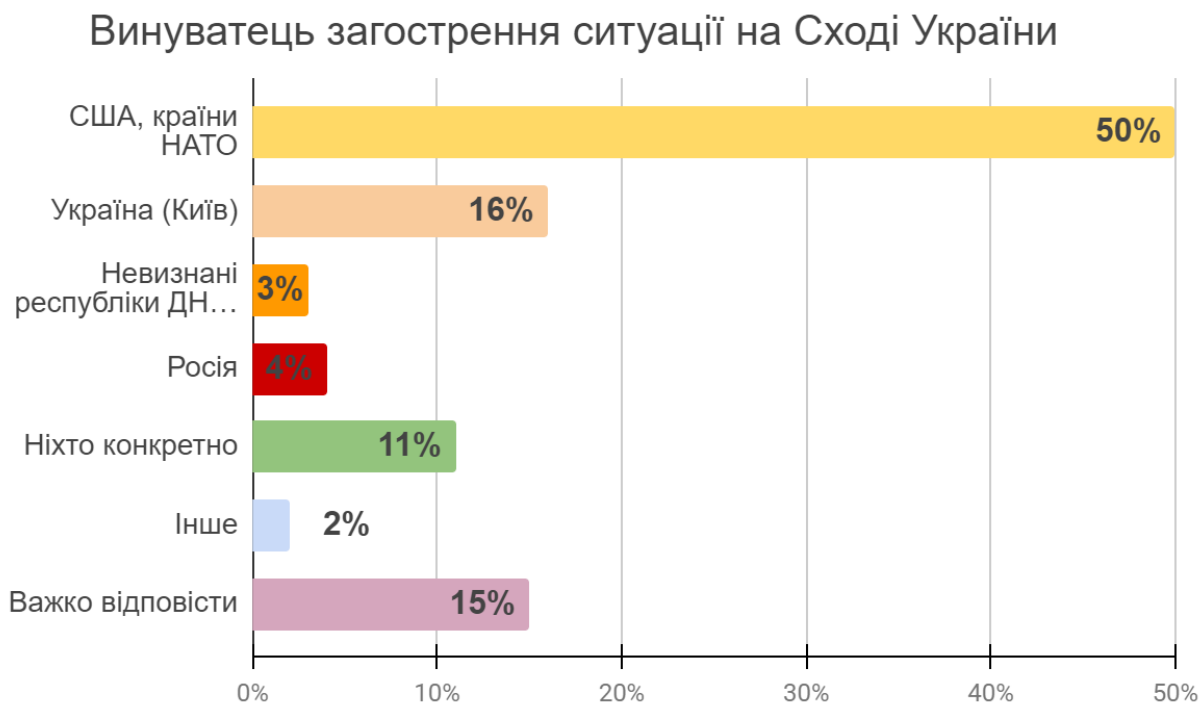

Рисунок 3.4 Позиції щодо винуватця загострення ситуації на сході України

*Джерело: Левада-центр (Обострение в Донбассе, 2021)
<https://www.levada.ru/2021/12/14/obostrenie-v-donbasse/>*

Методологія: проведено 25 листопада - 1 грудня 2021 року, n=1603 осіб віком від 18 років у 137 населених пунктах, 50 суб'єктах РФ. Дослідження проводилося шляхом особистого інтерв'ю. Статистична помилка дослідження 3,4% для показників 50%, 2,9% для 25% і 75%, 2% для 10% і 90%, 1,5% для 5% і 95%.

Про індоктринованість імперського світогляду, який продукує ненависть до українців та західного світу свідчать показники відповіді на запитання «Які почуття у Вас викликають воєнні дії Росії в Україні?» в Дослідженні Левада-центр «Конфлікт з Україною, оцінки листопада 2023 року»(2023). В середньому 32% представників обох статей відчують тривогу та жах, і 10% гнів. У той час коли гордість за країну як переважну емоцію вказали 45% по середнім показникам і незначним відривом у 2% залежно від статі (див. додаток Г).

Отже, дані дослідження доводять про тривале на'язування антиукраїнської позиції у російському суспільстві. Зацікавленість і «своєчасність» проведення досліджень щодо дегуманізації українців та «дискримінації росіян» є маркерами того, що апеляція до порушення цінностей росіян у вигляді російського самоствердження на території інших пострадянських республік, котрі сповідують демократичні цінності відбувалася тривалий період до війни. Ненависть не виникла нізвідки, її тривалий час просували за допомогою шовіністичної пропаганди «Росії та Україна - сестри», або ж «українці та росіяни браття», сподіваючись на подальшу мирну асиміляцію, як це сталося з Білоруссю. Після Майдану ці твердження почали протиставляти тезам «Україна - маріонетка Заходу» та «нацисти в Україні», що і змінило «тиху ненависть» на пряму підтримку насильства відносно українців у 2023 році.

3.2 Аналіз інформаційного простору на предмет тез ненависті

Аналіз пропаганди, а особливо пропаганди ненависті дуже складний та місткий процес, який вимагає цілого обсягу наукової роботи для аналізу всіх можливих аспектів: змісту, контент-аналізу, аналізу реакції аудиторії, віднайдення джерел фінансування, порівняння за стандартами журналістики, аналізу мови та семантики. Даний розділ обмежиться лише основними принципами та аспектами російських ідеологічних наративів ненависті та їхнім змістом у контексті російсько-української війни.

Р. Кінан (Бушанський, 2015 за Кінаном 2001, 306) звернув увагу на схильність росіян вірити націоналістичним теоріям, які включають історичну перспективу минулого. Концепція того, що Росія колись була сильною і могутньою імперією, задовольняє почуття сорому, викликане історичним приниженням і сучасним станом обставин. Політичні теорії Ігоря Панаріна та Олександра Дугіна, які міфологізують сучасну російську ідентичність і включають минулу міфологію в російську ідентичність вдало вкладаються у російську світоглядну картину та стають способом мобілізації людських сил. Вони перекладають відповідальність відходу Росії від її колишньої гегемонії на

англосаксонську змову, яка покладає на Лондон та його політичну еліту відповідальність за всі негативні наслідки для Росії. Зовнішні та внутрішні стратегії, включаючи зміцнення обороноздатності, концентрацію еліти, досягнення економічної самодостатності, контроль над ЗМІ, політизацію православ'я стають факторами консолідації для відповіді Заходу, що «розпадається». Розширення «життєвого простору» є однією з ідей, яка може виникнути в результаті цього мислення. Такого роду завдання очевидні в сучасній російській політиці.

На підтримку даної тези можна взяти вислів, Дмитра Медведєва, колишнього президента РФ і прибічника В.Путіна, який на сторінці свого телеграм-каналу у день приїзду Прем'єр-міністра Великої Британії Ріші Сунака до Києва написав:

Як би віднеслася західна громадськість до того, що британська делегація попала в центрі Києва під обстріл касетними боеприпасами, як це сталося з мирними жителями нашого Білгорода? І ще: сподіваюся, наші вічні вороги нахабні британці розуміють, що розміщення їх офіційного військового контингенту в Україні буде означати оголошення війни нашої країни (Медведєв, 2024).

Дані вислови мають чіткі пропагандистські наративи, характерні російській ідеології. Якщо вдаватися у розвінчання міфів та дивитися на контекст пропаганди, то тези виглядають наступним чином: українці - погані, бо бомблять російські міста (у відповідь на такі ж атаки росіян, які українці замовчують), ми краще за них, адже не бомбимо Україну (у цей момент, а не взагалі, звісно ж), англосакси - загроза нашої безпеки і ми будемо захищатися (насправді, нападємо, щоб відстояти свою сферу впливу, але ми не винні).

Повертаючись до попереднього підрозділу, можна сказати, що думка росіян, що в інших країнах, навіть пострадянських, на офіційному рівні має функціонувати російська мова є нічим більшим, ніж імперська шовіністська установка, що індоктринується російською владою для майбутньої експансії.

Першим вікном для поширення пропаганди ненависті та меншовартості стали кіно та серіали, що просуvalи ненав'язливо просуvalи ідеологію «російського світу» в Україні, яка після розпаду СРСР не мала достатньо ресурсів для створення власного контенту. «Брат-2» 2000 року вважається першим фільмом у якому використовувала новітня російська пропаганда, проте перелік на ньому не закінчується. Фільм можна вважати методичкою російської ідеології: головний герой Даніла Багров повертається із війни в Чечні з посттравматичним синдромом, яскраво вираженою жорстокістю та ксенофобією і вимальовує образ персонажа «Ваньки-дурачка», проте не такого вже й простого, а бійця, який дає «під дих» гнилому Заходу. «Відважний російський бунтар» бореться зі «злом» у вигляді кавказців та «бандерівської (української) мафії» яка виступає головним антагоністом фільму, і звертається до неї зі словами «Ви мені ще за Севастополь відповісте» (Сулькин, 2022). Глорифікація російського бунтаря продовжується і у даний час: Путін реадаптував культовий вислів «Сила в правде» у своєму виступі у день початку повномасштабного вторгнення в Україну: «настоящая сила в справедливости и правде» [справжня сила в справедливості і правді] (Рupia News, 2022, 26:28). Російські пропагандисти видозмінили написання на «Сила V правде» та почали використовувати V як символ російської агресії. Наразі, нашивки з даним висловом часто зустрічаються у російських військових.

Найновіший приклад застосування анти-української та про-путінської пропаганди проявляється у серіалі «Слово пацана» (2023), який показує анархічний кінець 80-х у Казані та глорифікує радянський бандитизм через харизматичних головних акторів, що схоже на нову версію «Брат-2». Серіал орієнтований на максималізм підлітків, підбурювання ностальгії та

дестабілізацію соціальної ситуації серед молодшого покоління і не дивлячись на війну, серіал став популярним в української аудиторії. Про пропаганду російсько-української війни свідчить глузливе відсилання до початку війни - напис «24 февраля» [24 лютого] на шкільній дошці (див. додаток Д) (The boy's word is hated in Ukraine and wants to be banned in russia: what's wrong with the hype series?, 2023).

Антиукраїнські та шовіністичні наративи також можна прослідкувати у фільмі «9 рота» 2005 року, який розповідає про війну в Афганістані. Там сваряться зображений тупуватий українець і грузин, які обзивають один одного «хохлом» та «гірським козлом», а на фоні можна почути багато тверджень, що радянські війська надають допомогу дружньому Афганістану своєю інтервенцією (Гулійчук, 2023). У фільмі «Тарас Бульба» режисер відмовився називати Україну власною назвою, а натомість приписав цитату де герой бореться за «русскую землю» [російську землю]. Загалом, російський кінематограф завжди замовчував або ж мінімізував згадки України, якщо дії фільму відбувалися на її території. Якщо аналізувати всі фільми, створені Росією з початку 2000-х років, то можна знайти чимало антиукраїнських та шовіністичних лейтмотивів, якщо об'єднати їх у одну структуру, то можна отримати таку «формулу» російських фільмів (Долотова, 2023):

- 1) Навіть якщо зйомки проходять на території України, то вони все одно відбуваються російською мовою, кожен персонаж, що проявляє українську національну ідентичність та розмовляє українською виявиться антагоністом.
- 2) Українці виступають не головними героями, а другорядними.
- 3) Висміювання образу українця, приписування йому негативних рис таких як недалекість, наївність, неохайність та неграмотність або ж створення образу «шароварного українця», який ходить у вишиванці, п'є горілку та їсть сало. Дану ознаку можна

побачити і в серіалах - няня Віка із «Моєї прекрасної няні» (2004) із Маріуполя, або ж Тамара Кожемятько із «Татусевих дочок» (2007) із Харкова, які мріють про московську прописку та шлюб з москвичем.

4) Якщо це історичний фільм, що заснований на позитивній для Росії сторони української історії, то відбувається підміна понять на «русскую» історію. А якщо ж події пов'язані із українською ідентичністю та боротьбою за неї, наприклад повстанці, то персонажі будуть демонізовані.

5) Українська культура зображується як «російська», або ж винесена на рівень шаржу.

6) Позитивними героями українці можуть бути лише коли вони за співпрацю та співіснування з РФ, а якщо ні, то вони є «нацисти та бандерівці».

Антиукраїнські наративи просувалися не лише в кіно, але й в Youtube-оглядах на нього. Російський блогер «Bad Comedian» у липні 2022 року випустив майже 3-годинне відео на тему української та російської пропаганди ненависті в кіно, закріплюючи типовий для росіян наратив «не все так однозначно» (BadComedian, 2022). У коментарях можна помітити тези подяки та схвалення за те, що він показує реальну дуальну картину. Проте, важливо розуміти, що більша частина української пропаганди, що була показана в огляді - фільми, які розповідають про події після початку АТО, тобто, те, що зняте державою, яка вже перебувала у стані захисту від агресора. Саме це дозволяє розрізняти ненависть, що стала наслідком конфлікту і тією, яка стала його чинником.

Наступне джерело антиукраїнської пропаганди - книги. Їх можна поділити на ті, що видавалися з 2006-2009 років (саме у ці роки можна помітити мобілізацію псевдонаукового доведення неісторичності України та штучності її мови) та вже з 2014 року для того щоб відслідкувати хід думок росіян у різні періоди. Портал CHYTOMO (Fifty anti-Ukrainian propaganda books: How Russian publishers stoke hatred against Ukrainians, 2022) випустив перелік антиукраїнської

літератури, який складається із 50 книжок, проте, швидше за все, їхня кількість значно більша. До розгляду у контексті даної праці можна згадати лише деякі з них.

До «довоєнних» праць входять такі книги як:

- «Україна - протистояння регіонів» А.Широкоград (2009). У даній книзі автор задається питанням чи можна вважати Україну унітарною незалежною державою, якщо вона так довго була окупованою Росією.
- «Русь нерусская: как рождалась «рідна мова»(українська)» [«Неросійська Русь: як народжувалася «рідна мова»] А.Каревин (2006). У цьому творі прослідковується ідея штучностворення української мови у спробах відмежуватися від «загальноруської», підтримуються ідеї щодо її вимирання через поширення у вузьких колах у протиставленні залучення російської.
- «Росія та її «колонії»: як Грузія, Україна, Прибалтика та інші республіки увійшли до складу Росії» Стрижова І., Терехова Н (2007). У книзі авторки розказують про те, що країни, зазначені у назві, стали колоніями Росії ще задовго до Радянського Союзу.

Тобто, література цього періоду мала на меті довести неможливість існування України як самостійної держави та фальсифікації ідентичності українців як нації.

У період з 2014 назви книг виходили такі книги: «Украина ЦЕ Россия» [Україна це Росія], Д. Goblin Пучков, «Закривавлена Україна: бандерівський геноцид» Г. Савицький (2014), «Трагедія України: концтабір замість раю?» С. Коппель-Ковтун, преподобний А.Ткачов. та ін (2015), «Київ Капут» Е. Лімонов (2015), «Як Україну насадити на Росію: Міф про «сталінський Голодомор»» Ю.Мухін (2014), «Розпад України: Демонтаж Wannabe State Іщенко, Ростислав» (2015), «Кінець проекту Україна» В.Коровін (2015) та інші. Як можна побачити

із цих назв, головний посыл російської пропаганди на той час - оспівування агресії Росії, що мав би призвести до подальшого розпаду та втраті незалежності України, а також загальне заперечення її суб'єктності. Також деякі праці апелюють до нацистського режиму (Fifty anti-Ukrainian propaganda books: How Russian publishers stoke hatred against Ukrainians, 2022).

Таким чином, російська пропаганда працювала для індоктринації ідеології ненависті до українців ще до повномасштабного вторгнення на просувалася за допомогою «м'якої сили».

Окремо розглянемо пропаганду ненависті проросійськими користувачами в українських соціальних мережах. «Детектор-медіа» (Бідочко та ін., 2023) проаналізували російську дезінформацію та пропаганду ідеології ненависті в Україні у різних соціальних мережах. Методологія дослідження: було проаналізовано 51,3 тисячі дописів за даними компаній LetsData і Semantrum в українському сегменті фейсбука, ютуба, телеграма і твіттера. Внаслідок дослідження були з'ясовані які посили ненависті можна знайти у кожній з них від росіян (проросійських) та українців (проукраїнських):

- Фейсбук: «теорія єврейської змови»- іудеї у владі намагаються знищити Україну. Звинувачення у русофобії від проросійських користувачів, висміювання росіян та їхньої пропаганди проукраїнськими.
- Ютуб: висміювання російських військових та пропаганда про наміри Польщі окупувати Україну.
- Телеграм: звинувачення українців у ксенофобії по відношенню до росіян та угорців. У даному випадку цікава апеляція до утисків росіян через позбавлення символів Російської Імперії та Радянського Союзу та культури.
- Твітер: найменша кількість постів російською мовою, жарти про етнічні спільноти в Україні.

Загалом, за даними дослідження, найбільше «варварство» українцям приписують при дерусифікації та деколонізації. Саме такі речі як повалення

пам'яток або ж доведення українського походження митців як: І.Рєпін, К.Малєвіч, А.Куїнджі, П.Чайковський, а також науковців як: І.Сікорського, М.Амосова та інших багатьох діячів культури, мистецтв та науки, що використовуються для конструювання міфу про «Великі здобутки російського народу» для світової спільноти викликають найбільше висловів про «русофобію» від проросійських користувачів (Бідочко та ін., 2023). Причиною тому є повалення міфу про Україну як слабку країну, зі слабкою культурою та нерозумними людьми, що може існувати лише за рахунок здобутків «Великого Брата». Проте, апелюючи до 1-го розділу, вихід з ідеологічної групи та відмова від догми призводить до виключення індивіда з соціального життя, а також до втрати екзистенційних орієнтирів, тому замість визнання правди росіяни звертаються до звинувачень у знищенні і переслідуваннях російського народу.

У публічному просторі відбувається конструювання нового міфу про «геноцид росіян» за який відповідальні українці з 2014 року. Також, за результатами дослідження пропаганди, проросійські користувачі часто розпалюють ненависть між етнічними спільнотами України, наприклад: «Кримські татари не кримчани», твердженнями про «подвійну ксенофобію до ромів» та утиснення прав угорців в Україні; проукраїнські користувачі ж частіше висловлюють тези ненависті по відношенню до росіян (Бідочко та ін., 2023). Дане дослідження демонструє те, що російська пропаганда спрямована на те, щоб підсилити інтроукраїнську конфліктогенність, налаштувати українців один проти одного та зменшити допомогу Заходу. Проросійські користувачі кажуть про русофобію, але у цей час є найбільш ксенофобною категорією українських соціальних мереж, що каже про включеність російських-ботів в інформаційний простір, а також про можливу індоктринованість російських наративів у певну частину українського суспільства.

Російська влада використовує пропаганду ідеології ненависті у різних засобах масової інформації. Такими були і висловлювання їхніх політиків у медіа, які були процитовані у попередніх розділах, і дописи в особистих блогах.

Також, росіяни не хestують маніпуляціями на емоційних тонах для підвищення «градусу» в суспільстві. Ця пропаганда орієнтована на когнітивні спотворення образів жертви та агресора та виправдання нападу перед росіянами та населенням багатьох країн світу, де ширяться російські ЗМІ.

Крім цього, Росія, як мінімум 23 роки через фільми та серіали займалася колонізаторством та стигматизацією українців, протиставляючи їх правильним та мужнім росіянам. Таким чином, через стереотипізацію та упередження росіяни стверджувалися у своїй вищості, а українці зображалися дегуманізованими та меншовартісними. Російська література була зосереджена на нівелюванні української державності, та «руйнації міфів» про неї та українську мову, що підсилювали імперіалістський світогляд росіян. Тривала глобальна пропаганда через поп-культуру та дегуманізацію дозволяла тривалий час вести підготовку до майбутньої агресії Росії через м'яку силу, саме тому існує необхідність розвитку українського медіа-простору та його вихід за межі нав'язаного шароварного образу.

Висновки до 3 розділу

Дані досліджень АНО «Левада-Центр» свідчать про індоктринованість ідеологічних установок у російське суспільство. Ставлення до анексії Криму демонструє наявність шовіністичної установки щодо домінування Росії у регіоні та підтвердження статусу колоніаліста. Також, помітно, що завдяки індоктринації ненависті до Заходу та українців російська ідеологічна система спрямована на виправдання власної політичної та збройної агресії. Ідеологізацію ненавистю також демонструють результати опитування щодо дискримінації росіян у країнах пострадянського простору, адже це свідчить про створення конструкту ворога та загрози для російської ідентичності. Підсумовують дані спостереження також результати опитування щодо геополітичних орієнтацій росіян, адже приблизно половина з них не проти анексувати чи окупувати території інших держав, якщо інші представники групи - носії російської ідентичності там будуть «дискримінуватися». Наділення українців переважно

негативними рисами характеру у сприйнятті росіян вказують на дегуманізацію українців через наративи ненависті у політично монополізованих медіа-ресурсах.

Дослідження інформаційного простору показало, що процес відторгнення конструкту української ідентичності та побудова стереотипів та упереджень, що демонструють їхню «неповноцінність» відносно росіян тривала декілька десятиліть і поширювалася через «розважальний» контент. Після початку агресії, росіяни зосередилися на глорифікації власних військових та демонізації українців через звинувачення у русофобії. Для того, щоб похитнути єдність «ворога» РФ через залучення емоційно-активуючих акторів підбурювала думки про ксенофобію всередині України.

ВИСНОВКИ

Ідеологія ненависті - це ідеологічний порядок, в який індоктринована система переконань та цінностей у вигляді догми, спрямованої на формування негативного ставлення до певних груп, категорій осіб чи націй. Основна ознака ідеології ненависті - чітке розмежування і поляризація від групи ненависті, що підвищує внутрішньогрупову солідарність та мобілізує людські ресурси до насильства. Ідеологія ненависті згуртовує групи на основі двох факторів - страху від того, що можуть зробити «інші» та страху перед тим, щоб залишитися осторонь від суспільства. За це відповідають психологічні установки індивіда та необхідність ідентифікації себе з групою. У силу цих особливостей та когнітивних спотворень психіки люди вдаються до насильства на ґрунті ненависті як до безособистісного. Використовуючи почуття незахищеності від мінливості зовнішнього світу, ідеології ненависті використовують популізм та ідеалізм для пропаганди ключової «великої» ідеї, досягнувши якої вдасться створити ідеальний світ та подолати всі існуючі проблеми. Проте, зазвичай проблемами виступають саме «ворожі» інші, які заважають рухатися у правильному політичному напрямку.

До функцій ідеології ненависті можна віднести: створення та підсилення ідентичностей «своїх» і «чужих», що призводить до консолідації власної групової ідентичності, підсилення почуття належності, гордості та відданості групі, а з іншого боку може стати мобілізаційним ресурсом до проявів насильства та дискримінації інших груп. У рамках цієї функції в ідеології ненависті формуються стереотипи та упередження і загалом відбувається стигматизація «не своїх», завдяки цьому індивіди самостверджуються та уніфікуються у смислових-ціннісних системах. Інша функція ідеології ненависті - створювати групове мислення та інтерпретації світу. Філософський підтекст таких ідеологій реалізує два типи мислення: ідеологічне та утопічне завдяки якому індивід може відмовлятися від деяких аспектів індивідуального сприйняття, наприклад, моральних норм, індивідуальних цінностей, на протигагу колективному

несвідомому. Інші функції ідеології ненависті - доктринальність та реляційність. Доктринальністю є наявність єдиної догми бачення світу та його інтерпретації, реляційність реалізується через створення символічно-ідентифікаційних маркерів. Догма, у свою чергу виконує інтерпретаційну, фільтраційну, прогностичну, контролюючу і виховну функції та дає чітке розуміння «добра» та «зла» в рамках існуючої ідеології. Механізмами впливу ідеології ненависті є фамільярність та створення «сімейних асоціацій», мова через яку передаються символічні конструкції, стигматизація атрибутів та когнітивні спотворення, що адаптують досвід людини та змушують людину відповідати очікуванням. Ідеологія ненависті може бути використана для досягнення різних політичних чи соціальних цілей, бути інструментом маніпуляції громадською думкою, спонукати до мобілізації та об'єднання за рахунок дегуманізації та демонізації «інакших».

Ідеологічний конструкт Росії полягає в її вкоріненій імперіалістичності та шовіністичності, що наразі трансформувалася у постулат Євразійської держави. Російське суспільство проявляє себе конформістським, тому воно приймає авторитарну диктатуру в обличчі В.Путіна. Диктатура проявляється у відсутності свободи слова, боротьбі з інакомислячими та політичному терорі. Центральний ворог в даного режиму - країни Західного світу, тобто, Європа та США. Причинами цього можуть бути високорозвиненість економік та демократичність, як протиставлення політичному устрою в Росії, яку, на даний момент, можна назвати єдиним світовим колонізатором. Меншим (але не по значущості, а по гіпотетичній небезпеці для режиму) ворогом, але тим, на кому реалізується ідеологія ненависті є Україна через небажання залишатися у сфері впливу Росії віддаючи перевагу Західному світу. Причиною такої глибокої вкоріненості ненависті є неповнота картини «ідеальної імперії», тобто, центральної ідеї російської ідеології, без країни на профанації та крадіжці історичних фактів якої побудована сучасна Росія (Київська Русь). Ідея української суб'єктності є проблемою РФ, яка тяжіє з часів Катерини II, наразі, для виправдання прав на території також використовується історичний

релятивізм та міфологізація - про подаровані землі, винайдення України Леніном, тощо. Тривалий час Росія намагалася використовувати стратегію «м'якої сили» для «повернення собі історичних територій», проте, зіткнулась з українським спротивом русифікації. Після подій на Майдані ворог в обличчі України був описаний, на кшталт, «нацистів у Києві» з рохрахунком, що існує достатня частина українців з російською/радянською ідентичністю, яка може вплинути на майбутні події. Після невдачі плану з асиміляції та колонізації ненасильницьким способом Росія вже вдалася до повної демонізації українського народу. Тож, українці як об'єкт поширення ідеології ненависті були включені в російську систему ще до початку російсько-української війни через політику культурної асиміляції, та загалом «soft power».

Індоктринація ідеології ненависті в Росії починається з раннього дитинства. Сім'я, освіта, церква, державна політика та медіа є основними інституціями ідеологізації російського суспільства. Сім'я відповідає за первинну соціалізацію, про важливість «зрощення» дітей у російському середовищі свідчить геноцидна політика насильницького переміщення дітей від їхніх українських батьків до дитбудинків на Росію, виходять закони з полегшенням їхнього всиновлення та спрощеним наданням російського громадянства (детальніше: Багінський & Лініченко, 2023). Шкільна освіта відповідає за формування у дітей ідеологічного мислення та неможливості критично поглянути на світ, окрім призми окулярів «російського світу». Так, Росія використовує перемогу СРСР у Другій світовій війні для індоктринації установки, що переможці у ній не можуть бути нацистами або ж фашистами, навпаки, вони - «борці і переможці». Таке формування колективного несвідомого і є частиною мислення росіян, адже після вкорінення ідеологічного світогляду з дитинства доросла людина майже не матиме шансів подивитися на свою ідеологію та політику як на хибну та «ненависну», а вища освіта продовжує дану тенденцію через виступи неоімперіаліста О.Дугіна. РПЦ слугує «духовним» утримувачем ідеології російського світу та його імперіалістичності, виступаючи навіть не релігійною інституцією, а політичною. Вона легітимізує дії В.Путіна,

глюорифікує та возводить його і російських мілітарників до лику святих, іншими словами - наділяє владу «божественним месіанізмом» та обґрунтовує її вчинки на рівні метафізичних уявлень. Також, церква, як і медіа стали агентами пропаганди доктрини «російського світу» в Україні та інших країнах загалом. Для консолідації росіян як групи Росія також використовує створення власних символічних образів на основі повсякденних символів у вигляді двох латинських літер. Поширеність і поширення цих символів слугує методом когнітивного програмування через периферійне сприйняття та асоціації.

Дані соціологічних досліджень АНО Левада-Центр 2014-2023 років, по «переламним точкам» російсько-українських відносин, свідчать про тривалу індоктринацію доктрини «російського світу», що уможливило просування відвертих наративів ненависті після 2014 року. Результати досліджень показали, що росіяни підтримують експансіонізм української території через «історичні передумови», виправдовуючи його тим, що Україна є «маріонеткою Заходу», тобто, не має власної суб'єктності. Також, дослідження демонструють демонізацію українців як нації на фоні нав'язування російської ідентичності через вибудовування позиції жертви та заяв про дискримінацію росіян на пострадянському просторі.

Аналіз інформаційного простору свідчить про те, що стигматизація українців завдяки фільмам та серіалам відбувалася ще з 2000-х років, нав'язуючи їм комплекс меншовартості на тлі глюорифікації росіян. Через літературні та псевдонаукові ресурси Росія намагалася поширити міфи про нелегальність, неісторичність існування України як суверенної держави та штучність її мови. Завдяки цим заходам російська влада намагалася досягти асиміляції українців за допомогою м'якої сили, проте, потерпіла поразку. Після цього вона сконцентрувала ресурси на побудові міфів про русофобію та просуванню їх по світу, використовуючи висловлювання про «нацистів» в Україні, чим намагалася мобілізувати проросійські сили в Україні та змінити погляд Заходу на позиції агресор-жертва у російсько-українській війні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Abuín-Vences, N., Cuesta-Cambra, U., Niño-González, J.-I., & Bengochea-González, C (2022). Hate speech analysis as a function of ideology: Emotional and cognitive effects. *Madrid: Comunicar*, 30(71), 35–45. <https://doi.org/10.3916/c71-2022-03>
- Arendt, H (1969). *On violence*. Harcourt, Brace & World.
- Arnheim, R (1984). *Visual thinking*. University of California Press (Оригінал опубліковано 1969 р.)
- Austin, L (1977). Visual symbols, political ideology, and culture. *Ethos*, 5(3), 306–325. <https://doi.org/10.1525/eth.1977.5.3.02a00040>
- Bachmann, S.-D., & Gunneriusson, H (2015). Hybrid wars: The 21st-century`s new threats to global peace and security. *Scientia Militaria - South African Journal of Military Studies*, 43(1), 81–84. <https://doi.org/10.5787/43-1-1110>
- BadComedian (2022, 16 липня). *Российская vs. Украинская пропаганда в кино* [Відео]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=NV_d0kmwNL8
- Bahinskyi, A., & Zaiets, O (2023). Strategies of the sides in the Russia-Ukraine war. *Obrana a Strategie (Defence and Strategy)*, 23(2), 063–081. <https://doi.org/10.3849/1802-7199.23.2023.02.063-081>
- Bar-Tal, D., & Hammack, P. L (2012). *Conflict, delegitimization, and violence*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199747672.013.0003>
- Bar-Tal, D., Sharvit, K., Halperin, E., & Zafran, A (2012). Ethos of conflict: The concept and its measurement. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 18(1), 40–61. <https://doi.org/10.1037/a0026860>
- The boy's word is hated in Ukraine and wants to be banned in russia: what's wrong with the hype series?* (2023, грудень). Visit Ukraine. <https://visitukraine.today/blog/3057/the-boys-word-is-hated-in-ukraine-and-wants-to-be-banned-in-russia-whats-wrong-with-the-hype-series>
- Cranston, M, M (1999). Ideology - philosophy, society, context. У *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/ideology-society/The-philosophical-context>

Diplomatrutube (2023, 22 липня). *Владимир Путин: Благодаря позиции Сталина Польша получила значительные земли на Западе* [Відео]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=O_fLizmglBY

Fifty anti-Ukrainian propaganda books: How Russian publishers stoke hatred against Ukrainians (2022, 4 квітня). Читомо. <https://chytomo.com/en/fifty-propaganda-books-against-ukraine-and-incitement-to-hatred-against-ukrainians-from-russian-publishers/>

FREEДОМ (2022, 14 листопада). *Містицизм та сатанізм. Що не так із ідеологією Дугіна? | Винуватці війни* [Відео]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=CdOWsWmmOnQ>

Frequency of conflicts 1946 to 2016 | war and peace (2016). Home | War and Peace. <https://warpp.info/en/m1/infographics/frequency-of-conflicts-1946-to-2015>

Gazeta Wyborcza: Кремль залякує учасників протестів тим, що відбере їхніх дітей (2021). УНІАН. <https://www.unian.ua/world/protesti-v-rosiji-kreml-zalyakuye-rosiyan-pozbavlennyam-batkivskih-prav-za-uchast-v-protestah-novini-svitu-11306987.html>

Goffman, E (1990). *Stigma*. London: Penguin Books Ltd.

Halperin, E (2008). Group-based hatred in intractable conflict in Israel. *Journal of Conflict Resolution*, 52(5), 713–736. <https://doi.org/10.1177/0022002708314665>

Hoewe, J., & Peacock, C (2020). The power of media in shaping political attitudes. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 34, 19–24. <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2019.11.005>

Jung, C (1959). *Archetypes and the collective unconscious*. Routledge.

Kassymbekova, B (2023, 24 січня). *How Western scholars overlooked Russian imperialism*. Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/opinions/2023/1/24/how-western-scholars-overlooked-russian-imperialism>

Larsen, K. S., Groberg, D. H., Ludmilla, K. K., Kashlekeva, A., Russinova, Z., Csepeli, G., & Ommundsen, R (1995). Ideology and identity: A national outlook. *Journal of Peace Research*, (32(2)), 165–179. <http://www.jstor.org/stable/425065>

Lobel, O (2021, 4 червня). *Reframing Gaza: Iran's multi-front war against Israel*. AIJAC. <https://aijac.org.au/featured/reframing-gaza-irans-multi-front-war-against-israel/>

Luckmann, T., & Berger, P. L (1991). *Social construction of reality: Treatise in the sociology of knowledge*. Penguin Books, Limited.

Lukas, E., & Pomeranzev, P (2016). *Winning the information war*. CEPA's Information Warfare Project , Legatum Institute. <https://cepa.org/comprehensive-reports/winning-the-information-war/>

Malešević, S (2011). Nationalism, war and social cohesion. *Ethnic and Racial Studies*, 34(1), 142–161. <https://doi.org/10.1080/01419870.2010.489647>

Mann, M (2012). *Sources of social power: Global empires and revolution, 1890-1945*. Los Angeles: Cambridge University Press.

Martínez, A., van Prooijen, J.-W., & Van Lange, P. A. M (2022). The hateful people: Populist attitudes predict interpersonal and intergroup hate. *Social Psychological and Personality Science*, 194855062211274. <https://doi.org/10.1177/19485506221127491>

Matulewska, A., & Gwiazdowicz, D (2022). In quest of genocide understanding: Multiple faces of genocide. *Int J Semiot Law*, (35), 1425–1443. <https://doi.org/10.1007/s11196-021-09847-5>

Maynard, J. L (2015). Identity and ideology in political violence and conflict. *St Antony's International Review*, (10(2)), 18–52. <http://www.jstor.org/stable/26229187>

Medoff, H (1999). Allocation of time and hateful behavior: A theoretical and positive analysis of hate and hate crimes. *The American Journal of Economics and Sociology*, (58(4)), 959–973. <http://www.jstor.org/stable/3488016>

Milton, R (2006). *Twisted ideology of hate led to mass murder evil of Holocaust*. Vance Air Force Base. <https://www.vance.af.mil/News/Archived-News/Display/Article/372809/twisted-ideology-of-hate-led-to-mass-murder-evil-of-holocaust/>

Navarro, J. I (2013). The psychology of hatred. *The Open Criminology Journal*, 6(1), 10–17. <https://doi.org/10.2174/1874917801306010010>

Nescolarde-Selva, J., Usó-Doménech, J.-L., & Gash, H (2017). What are ideological systems? *Systems*, 5(1), 21. <https://doi.org/10.3390/systems5010021>

Opendatabot (2023, 25 грудня). 589 українських церков залишили Московський патріархат — Опендатабот. Опендатабот. <https://opendatabot.ua/analytics/russian-church-2023-12>

Osborn, A., & Ostroukh, A (2021). *Putin rues Soviet collapse as demise of 'historical Russia'*. The Reuters. <https://www.reuters.com/world/europe/putin-rues-soviet-collapse-demise-historical-russia-2021-12-12/>

Poole, R (1999). *Nation and identity*. London & New York: Taylor & Francis Group.

Pretus, C., Ray, J. L., Granot, Y., Cunningham, W. A., & Van Bavel, J. J (2022). The psychology of hate: Moral concerns differentiate hate from dislike. *European Journal of Social Psychology*. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2906>

Pupia News (2022, 24 лютого). *Putin - Обращение Президента Российской Федерации (24.02.22)* [Відео]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=taYTXHsUU5w>

RT: How World Is Fighting Kremlin Media, Propagandists Are Looking for New Ways to Influence Foreign Audiences (2022, грудень). Центр стратегічних комунікацій. <https://spravdi.gov.ua/yak-svit-boretsya-iz-kremlivskym-media-rt-ta-jogo-propagandoyu/>

Russia receives lowest approval in world; U.S. highest (2015, 21 квітня). Gallup.com. <https://news.gallup.com/poll/182795/russia-receives-lowest-approval-world-highest.aspx>

Singh, M (2019, 28 серпня). *'Necessity is the mother of invention': Evolution of israeli hybrid warfare*. Center For Land Warfare Studies (CLAWS) – New Delhi, India. <https://www.claws.in/necessity-is-the-mother-of-invention-evolution-of-israeli-hybrid-warfare/>

Staub, E (2005). The origins and evolution of hate, with notes on prevention. У *The psychology of hate* (с. 51–66). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10930-003>

Taaffe, L (2017). *The Wave that changed the world*. Palo Alto Online. <https://www.paloaltoonline.com/news/2017/03/17/the-wave-that-changed-history>

Teichman, Y., & Bar-Tal, D (2005). *Stereotypes and prejudice in conflict: Representations of arabs in israeli jewish society*. Cambridge University Press.

Ukrinform (2019, 16 травня). *Документи СРСР свідчать, що депортація була етнічною чисткою кримських татар - історик*. Укрінформ - актуальні новини України та світу. <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/2701722-dokumenty-srsr-svidcat-so-deportacia-bula-etnicnou-cistkou-krimskih-tatar-istorik.html>

Umland, A (2011). Fascist tendencies in Russian higher education: The rise of Aleksandr Dugin and the faculty of sociology of Moscow state university. „*Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization*», (1). https://www.academia.edu/854121/Fascist_Tendencies_in_Russian_Higher_Education_The_Rise_of_Aleksandr_Dugin_and_the_Faculty_of_Sociology_of_Moscow_State_University

Weber, M (2005). *Protestant ethic and the spirit of capitalism* (Т. Parsons, Пер.). London & New York, Routledge, Taylor & Francis e-Library (Оригінал опубліковано 1930 р.)

Whitehouse, H., & Lanman, J. A (2014). The ties that bind us. *Current Anthropology*, 55(6), 674–695. <https://doi.org/10.1086/678698>

Yanay, N (2013). *The ideology of hatred: The psychic power of discourse*. New York: Fordham University Press.

Zborovska, X (2023). Deconstruction of the myth of the «russian world» doctrine about Orthodoxy as the basis of Russian identity. *Filosofiya osvity. Philosophy of Education*, 28(2), 230–239. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2022-28-2-13>

Zmigrod, L (2022). A psychology of ideology: Unpacking the psychological structure of ideological thinking. *Perspectives on Psychological Science*, 174569162110441. <https://doi.org/10.1177/17456916211044140>

Абрамова, Ю (2022, 5 грудня). *Путін підписав закон про заборону мітингів практично всюди*. ТСН.ua. <https://tsn.ua/svit/putin-pidpisav-zakon-pro-zaboronu-mitingiv-praktichno-vsyudi-2216719.html>

Агресія РФ спрямована на русифікацію та депопуляцію України - експерт (2023, 2 лютого). Укрінформ. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3663810-agresia-rf-spramovana-na-rusifikaciju-ta-depopulaciju-ukraini-ekspert.html>

Багінський А (2009). Політична символіка демократичної консолідації. *«Гілея (науковий вісник)»: Збірник наукових праць*, Випуск 27, 376–382.

Багінський, А., & Лініченко, В (2023). Ознаки геноциду в російсько-українській війні. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : Збірник наукових праць*, (2(58)), 29–39. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.2\(58\).285595](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.2(58).285595)

Бжезінський, З (2000). *Велика шахівниця* (О. Фешовець, Пер.). Івано-Франківськ: Лілея-НВ (Оригінал опубліковано 1997 р.)

Бідочко, Л., Білоусенко, О., Півторак, О., Рудь, П., Сливенко, О., & Худіш, П (2023, 24 травня). *Етноцид угорців та єврейська змова. Російська дезінформація щодо національних спільнот у соціальних мережах*. detector.media. https://detector.media/propahanda_vplyvy/article/211647/2023-05-24-etnotsyd-ugortsiv-ta-ievreyska-zmova-rosiyska-dezinformatsiya-shchodo-natsionalnykh-spilnot-u-sotsialnykh-merezhakh/

Буремні 90-і, «Крим наш» і єдиний народ росіян, білорусів та українців. Викриваємо міфи, що Путін насаджує про Росію (2021, 30 травня). Радіо Свобода. <https://www.radiosvoboda.org/a/vykryvayemo-mify-shcho-putin-nasadzhuye-pro-rosiyu/31278550.html>

Бухтіяров, І (2021). *«Гітлер'югенд» із бантами. Як Росія милітаризує дітей в «ЛДНР» та Криму й чим це загрожує*. hromadske. <https://hromadske.ua/posts/gitleryugend-iz-bantami-yak-rosiya-militarizuye-ditej-v-ldnr-ta-krimu-j-chim-ce-zagrozhuye>

Бушанський, В (2015). Російська імперська ідеологія: політика міфотворчості. *Наукові записки Інституту політичних і етносоціальних досліджень імені І.Ф.Кураса*, (4(78)), 296–306.

Вебер, М (1998). Київ: *Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика* (О. Погорілий, Пер.).

Воробйова, А (2023). «Універсальний солдат» або освіта як знаряддя Росії на окупованому півдні України (Моніторинговий звіт ЦГП «Альменда»). ЦГП «Альменда». <https://almenda.org/universalnij-soldat-april-june-2023/>

Гомон, Д (2017). Як СРСР створював «корейську ДНР». *Історія виникнення Північної Кореї*. [espreso.tv. https://espreso.tv/article/2017/08/15/yak_radyanskyu_soyuz_stvoryv_pivnichnu_koreyu](https://espreso.tv/article/2017/08/15/yak_radyanskyu_soyuz_stvoryv_pivnichnu_koreyu)

Госдума приняла закон об уголовной ответственности за «фейки» о российской армии (2022, березень). BBC News Русская служба. <https://www.bbc.com/russian/news-60615902>

Гула, Р., & Голота, А (2021). «Доктрина Герасимова»: «Керований хаос» у воєнній теорії епохи постмодерну. *Воєнно-історичний вісник*, 39(1), 140–155. <https://doi.org/10.33099/2707-1383-2021-39-1-140-155>

Гулійчук, Д (2023, 22 грудня). Фільми як зброя: Як Кремль готував росіян до війни за допомогою кіно. ТСН.ua. <https://tsn.ua/ukrayina/filmi-yak-zbroya-yak-kreml-gotuvav-rosiyan-do-viyni-za-dopomogoyu-kino-2476351.html>

Денис, Д (2022). Коли московське православ'я стало знаряддям Російської імперії. Локальна історія. <https://localhistory.org.ua/texts/statti/koli-moskovske-pravoslavia-stalo-znariaddiam-rosiiskoyi-imperiyi/>

Десяте загальнонаціональне опитування: Ідеологічні маркери війни [Прес-реліз] (2022, 27 квітня). Rating Group. https://ratinggroup.ua/research/ukraine/desyaty_obschenacionalnyy_opros_ideologicheskie_markery_voyny_27_aprelya_2022.html

Дискриминация русских на постсоветском пространстве [Прес-реліз] (2014, 4 травня). Левада-центр. <https://www.levada.ru/2014/05/04/diskriminatsiya-russkih-na-postsovetskom-prostranstve/>

Дмитрашко, С (2016). Нацистська індоктринація і технології роботи з суспільною думкою. *Evropský politický a právní diskurz.*, 3(5), 93–99. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_met&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=evrpol_2016_3_5_16

Долотова, Д (2023). *Меншовартість, один народ та інша пропаганда. Як росіяни використовували кіно як зброю проти українців.* Вікна. <https://vikna.tv/styl-zhyttya/shou-biz/rosijska-propaganda-u-kino-ta-serialah-yak-czepraczuvalo/>

Дорошенко, К (2022). «Русский мір» – єресь чи неонацизм? Розбирається Костянтин Дорошенко. Суспільне | Новини. <https://suspilne.media/culture/222989-russkij-mir-eres-ci-neonacizm-rozbiraetsa-kostantin-dorosenko/>

Дюркгейм, Е (1990). *Про поділ суспільної праці.* Одеса (Оригінал опубліковано 1893 р.)

ещёнепознер (2021, 11 лютого). *Александр Дугин: «ла-ла-ла-ла-ла»* [Відео]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=paHuy5IidzY>

Єрмоленко, В (2022). *Думки / Немічна імперія. Три риси російського імперіалізму.* The Ukrainians. <https://theukrainians.org/nemichna-imperiia/>

Жертви ери нацизму: Расова ідеологія нацизму (2019). Holocaust Encyclopedia | United States Holocaust Memorial Museum. <https://encyclopedia.ushmm.org/index.php/content/uk/article/victims-of-the-nazi-era-nazi-racial-ideology>

Зяцьєв, С (2022). *«Путінюгенд» — бойовий резерв московії?* АрміяInform – Інформаційне агентство АрміяInform. <https://armyinform.com.ua/2022/10/17/putinyugend-bojovuj-rezerv-moskoviyi/>

Ізраїль і Палестина: Коротка історія довгої війни (2023). Військовий кур'єр. <https://mil.co.ua/izrayil-i-palestyna-korotka-istoriya-dovgoyi-vijny/>

Ізраїльсько-палестинський конфлікт: З чого все почалося і що відбувається (2021). BBC News Україна. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-57059768>

Клаузевиц, К (2018). *Природа війни*. Vivat.

Козловець, М. А (2007). Ідеологія як фактор формування національної ідентичності. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*, (28), 91–116.

Конфликт с Украиной: оценки ноября 2023 года [Прес-реліз] (2023, листопад). Левада-центр. <https://www.levada.ru/2023/12/08/konflikt-s-ukrainoj-otsenki-noyabrya-2023-goda/>

Крым [Прес-реліз] (2021, квітень). Левада-центр. <https://www.levada.ru/2021/04/26/krym/>

Кудрін, О (2023, 30 квітня). *Право москви на агресію, що йде від Августа Октавіана, Чингісхана та богоподібності царя*. Ukrinform. <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3701664-pravo-moskvi-na-agresiu-so-jde-vid-avgusta-oktaviana-cingishana-ta-bogopodibnosti-cara.html>

Локальна історія (2022, 4 червня). *Як зростав російський імперіалізм? Данило Судин про національні міфи росії та денацифікацію* [Відео]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=s9KvKhEJz2U>

Мангайм, К (2008). *Ідеологія та утопія*. Київ: Дух і літера.

Медведєв, Д. [@t.me/medvedev_telegram] (2024, 12 січня). *Британський прем'єр Риши Сунак приїхав в Київ для підписання «історического соглашения в сфере безопасности»*. Как бы отнеслась западная общественность к [Post_verbose]. Telegram. https://t.me/medvedev_telegram/436

Михайлов, Д (2023, 6 листопада). *У медіа шести країн ЄС виявлено понад 8 тисяч кейсів російської пропаганди.* Суспільне | Новини. <https://suspilne.media/611143-u-media-sesti-krain-es-viavleno-ponad-8-tisac-kejsiv-rosijskoi-propagandi-voxcheck/>

Муравський, О (2022). Яка роль Російської православної церкви (РПЦ) та Української православної церкви Московського патріархату (УПЦ МП) у «розмиванні» української державності? У *Перелом: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минулини. Діалоги з істориками* (Т. 1, с. 39–41). НАН України. Інститут історії України.

Не «війна», а «спецоперація», статусний Царьов та корисні антиросійські санкції. За якими «темниками» зараз пишуть росЗМІ (2022, 22 березня). Texty.org.ua. <https://texty.org.ua/fragments/106053/ne-vijna-specoperaciya-oleh-carov-ta-korysni-antyrojski-sankciyi-pro-sho-musyaty-pysaty-ta-rozpovidaty-roszmi/>

Обострение в Донбасе [Прес-реліз] (2021, 14 грудня). Левада-центр. <https://www.levada.ru/2021/12/14/obostrenie-v-donbasse/>

О Движении «ЮНАРМИЯ» (б. д.). Юнармия. <https://yunarmy.ru/headquarters/about/>

Присоединение Крыма к России [Прес-реліз] (2014, вересень). Левада-центр. <https://www.levada.ru/2014/09/02/prisoedinenie-kryma-k-rossii/>

Про забезпечення функціонування української мови як державної, Закон України № 2704-VIII (2023) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>

Рікер, П (2005). *Ідеологія та утопія*. Київ: Дух і літера.

Російська православна церква визначила, як правильно бути «руським» (2014, 14 листопада). ТСН.ua. <https://tsn.ua/svit/rosiyska-pravoslavna-cerkva-viznachila-yak-pravilno-buti-russkim-391788.html>

Россияне о качествах украинцев и русских [Прес-реліз] (2014, 9 березня). Левада-центр. <https://www.levada.ru/2014/09/03/rossiyane-o-kachestvah-ukraintsev-i-russkih/>

Руденко, Є (2023, 28 квітня). *Депортація та примусове вивезення українських дітей до РФ: що саме ухвалила ПАРЄ в резолюції про ознаки геноциду?* Радіо Свобода. <https://www.radiosvoboda.org/a/parye-ukhvalyla-rezolyutsiyu-pro-oznaky-henotsydu-shcho-dali/32384079.html>

Сапольський, Р (2021). *Біологія поведінки. Причини доброго і поганого в нас*. Київ: Наш формат.

Сливенко, О (2023). *Новомова: Як Росія розмиває реальність за допомогою новомови: «традиційні цінності»*. Детектор медіа. <https://disinfo.detector.media/post/yak-rosiia-rozmyvaie-realnist-za-dopomohoiu-novomovy-tradytsiini-tsinnosti>

Снайдер, Т (2023, 15 січня). *Лекція 17. Радянський наратив жертви, українські націоналісти, ідеологія вищості російського народу. 1950-1970-ті роки*. — *Forbes.ua*. [Forbes.ua. https://forbes.ua/lifestyle/lektsiya-17-radyanskiy-narativ-zhertvi-ukrainski-natsionalisti-ideologiya-vishchosti-rosiyskogo-narodu-1950-1970-ti-roki-13012023-11077](https://forbes.ua/lifestyle/lektsiya-17-radyanskiy-narativ-zhertvi-ukrainski-natsionalisti-ideologiya-vishchosti-rosiyskogo-narodu-1950-1970-ti-roki-13012023-11077)

События в Украине («Майдан») [Прес-реліз] (2014, 29 січня). Левада-центр. <https://www.levada.ru/2014/01/29/sobytiya-v-ukraine-majdan/>

Статут Організації Об'єднаних Націй (2008). Департамент громадської інформації ООН.

Сулькин, О (2022, 31 травня). *Как российские фильмы дегуманизируют украинцев*. Голос Америки. <https://www.golosameriki.com/a/dehumanization-of-ukrainian-interview/6597215.html>

Сулькин, О (2023, 20 грудня). *Можно ли доверять российским опросам общественного мнения?* ГОЛОС АМЕРИКИ. <http://surl.li/pegwl>

Тур, М. Г (2007). Сучасний дискурс феномену ідеології: Легітимаційний аспект. *Вісник Черкаського університету. Серія «Філософія»*, (110), 53–63.

Українська правда (2020, 13 травня). *У головному храмі Збройних сил Росії мозаїку Путіна замінили на ікону*. <https://www.pravda.com.ua/news/2020/05/13/7251495/>

Умланд, А (2007). «Неоєвразійство», питання про російський фашизм та російський політичний дискурс. *Континент*, (133).
https://www.academia.edu/173478/_Неоевразийство_вопрос_о_русском_фашизме_и_российский_политический_дискурс

У російських школах навчають, що Україну треба визволяти від націоналістів (2022, 25 квітня). ms.detector.media. <https://ms.detector.media/media-i-diti/post/29389/2022-04-25-u-rosiyskykh-shkolakh-navchayut-shcho-ukrainu-treba-vyzvolyaty-vid-natsionalistiv-up/>

Фройд, З (1998). Вступ до психоаналізу (П. Таращук, Пер.). Київ: Основи (Оригінал опубліковано 1917 р.)

Хмаринка Science (2022, 19 грудня). *СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ - Українські питання, викликані російським вторгненням* [Відео]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=OZlgAYG0uec>

Ч 1. «Методичка» російської пропаганди: як розпочати війну (2022). OSINT-агенція Molfar. <https://molfar.com/blog/metodichka-yak-rozpochati-viynu>

Шліхта, Н (2021, 30 квітня). *Як в СРСР воювали (і мирилися) із Церквою*. ZAXID.NET.
https://zaxid.net/yak_v_srsr_voyuvali_i_mirilisya_iz_tserkvoyu_n1518272

Як працює російська пропаганда в медіа (2022). Ukraïner. <https://www.ukrainer.net/propaganda-rosii-zmi/>

5 канал (2014, 17 квітня). *Путін назвав південний схід України Новоросією* [Відео]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=2nLgIPCnHjA>

64% россиян считают, что Крым всегда был российским (2016). Левада-Центр: От мнений — к пониманию. <https://www.levada.ru/2016/04/07/64-rossiyan-schitayut-что-krym-vsegda-byl-rossijskim/>

ДОДАТКИ

Додаток А. Фото з відкритих джерел, ЦГП Альменда (Воробйова, 2023, с. 26)

63

https://vk.com/sevobrazovanie?w=wall-177557250_19825<https://archive.ph/Pwipd>

Додаток Б. Джерело: Левада-центр (Россияне о качествах украинцев и русских, 2014)

Як Ви вважаєте, які з цих якостей найбільш характерні для... <i>Джерело: Левада-Центр «Росіяни про риси характеру українців та росіян» (2014)</i>			
Риси характеру	Украї нців	Росія н	Різниця між «українців» та «росіян»
готові прийти на допомогу	7	47	-40
миролюбні	10	41	-31
відкриті, прості	14	44	-31
терплячі	14	44	-31
гостинні	21	48	-28
надійні, вірні	6	27	-22
ліниві	9	18	-9
непрактичні	5	13	-8
культурні, виховані	4	10	-5
волелюбні, незалежні	12	17	-5
працьовиті	21	25	-4
з почуттям власної гідності	12	13	-1
релігійні	8	9	-1
енергійні	16	16	0
поважні зі старшими	5	5	1
безвідповідальні	8	6	2
забиті, принижені	6	4	2
нав'язують свої звичаї іншим	8	3	5
владолобні	10	3	7
егоїсти	12	4	8
раціональні	16	6	9
жорстокі	15	2	13
скупі	17	2	14
зарозумілі	20	3	17

заздрісні	23	5	18
потайливі	24	3	21
лицемірні, хитрі	30	5	26
важко відповісти	15	7	

Додаток В. Левада-центр «Дискримінація росіян у країнах пострадянського простору» (2014)

**В яких колишніх
республіках Радянського Союзу
найбільше порушуються права
російськомовних і
російськомовного населення?**

Україна	62
Латвія	53
Литва	48
Естонія	46
Грузія	25
Казахстан	12
Молдова	12
Азербайджан	11
Таджикистан	11
Узбекистан	10
Туркменістан	9
Киргизстан	8
Вірменія	5
Білорусь	4
Немає таких	5
Важко відповісти	17

Додаток Г. Джерело: Левада-центр (Обострение в Донбассе, 2021)

<https://www.levada.ru/2021/12/14/obostrenie-v-donbasse/>

Які почуття у Вас викликають воєнні дії Росії в Україні?			
Емоція	Всього	Чоловіки	Жінки
Гнів, роздратування	10%	8%	12%
Сором	5%	6%	4%
Пригнічення, заціпеніння	5%	4%	6%
Тривогу, страх, жах	32%	19%	42%
Шок	10%	7%	13%
Задоволеність, радість	5%	8%	2%
Натхнення	6%	8%	5%
Гордість за Росію	45%	47%	43%
Інше	3%	5%	2%
Ніяких особливих почуттів	10%	12%	8%
Важко відповісти	4%	5%	3%

Додаток Д. Відсилка до повномасштабного вторгнення Серіал «Слово пацана. Кров на асфальті» (The boy's word is hated in Ukraine and wants to be banned in russia: what's wrong with the hype series?, 2023)

